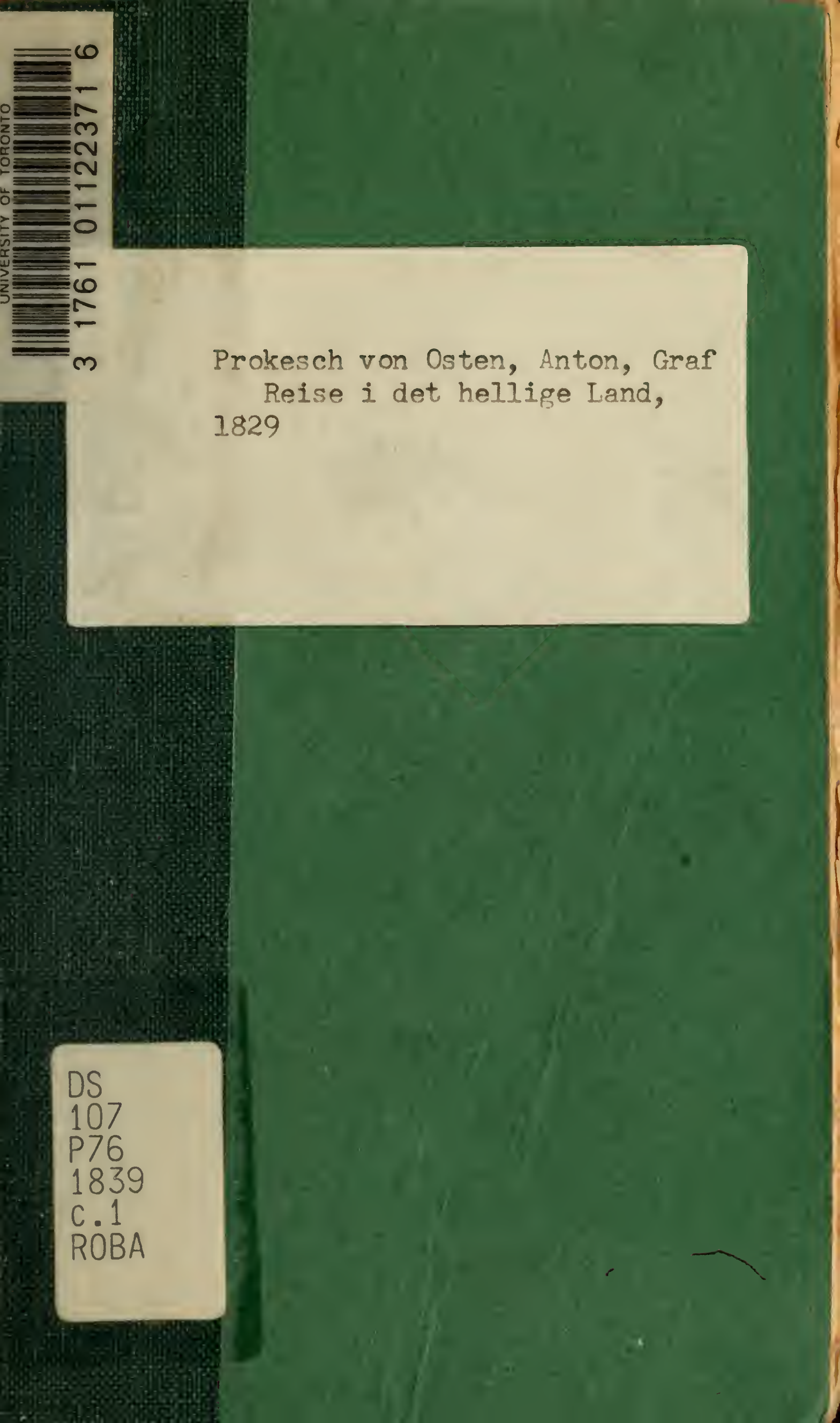

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01122371 6
Prokesch von Osten, Anton, Graf
Reise i det hellige Land,
1829
DS
107
P76
1839
c.1
ROBA

Reise

i

det hellige Land.

1829.

Af

A. Prokesch, Ridder von Osten,
k. k. Major.

Oversat af

Christian Winther.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Boghandler H. C. Klein.

Trykt hos Bianco Luno.

1839.

"De skulle forgaae; men du bestaaer: de skulle alle ældes som et Klædebon; som et Klæde skal du omskifte dem, og de skulle lade sig omskifte.

Psalm. 102, 27.

Til Læseren.

Man tør vel forudsætte, at det for andægtige Bibellæsere ikke kan være uden Interesse ogsaa at faae et Begreb om, hvorledes det i vore Dage seer ud paa de Steder, hvor Herrens Folk boede, hvor Frelseren og hans Disciple levede og lærte, og hvorfra Religionens Lys har udbredt sig over Jorden. Det var nærmest denne Betragtning, der bevægede mig til at oversætte nærværende lidet Skrift, hvilket, mener jeg, vil, som et Supplement, kunne slutte sig til den Række af Skrifter, der have til Hensigt at gjøre Bibelens Indhold mere og mere klart og tilgjængeligt for Alle.

Skjøndt en Beskrivelse af hine Egne, Byer og Mindesmærker, uden vedføiede Afbildninger, ikke altid kan gjøre Gjenstandene ganske beskuelige, saa er dog ved en Saadan eet Skridt gjort; mangt dunkelt Sted belyses, mangen feilagtig Formening berigtiges, og, om ikke andet, saa understøtter en saadan nøiagtig Beskrivelse i det Mindste Phantasien, og hensætter Læserne mere

levende paa de Steder, under den Himmel, hvor den hellige Skrifts Begivenheder foregaae.

Forfatteren er Katholik; men han er fri for og uhildet af Fordomme; han er lærd, vel bekjendt med Skriften, og ved mangfoldige Reiser i Østerland beriget med Erfaringer og Kundskaber, der have gjort ham det muligt, saavel at see rigtigt, som og at fremsætte det Seete med Klarhed og Sandhed; og endelig udbreder hans umiskjendelig fromme Stemning en velgjørende Glands over hans Fremstillinger.

Den eneste Forandring, jeg har tilladt mig at foretage, er Udeladelsen af et Ridderdiplom, der i Jerusalem blev overrakt Forfatteren, men som ikke staaer i nogen Forbindelse med Bogens Hovedindhold.

Kjøbenhavn i Aug. 1839.

Oversætteren.

Jordens Overflade er en aaben Bog. Mange af dens Blade staae endnu blanke, mange ere beskrevne med snart meer, snart mindre tillokkende Fortælling, snart med Hymner og Klager, snart med Vidskab og Konst. Mange af dem ere flere Gange udfyldte, og dog pleier man at overspringe dem; andre fængsle Diet i Beundring, i Forbauselse og Ærefrygt, og deres ældgamle Text bryder uforgjængelig gjennem senere Aarhundreders Overlag. Til disse sidste Blade høre de Landstrækninger mellem Euphrat og Middelhavet, mellem det blomstrende Syrien og det øde Arabien, som man pleier at indbefatte under Navn af det hellige Land.

Denne Benævnelse kommer fra Joderne, forsaavidt de betragtede det som fortrinsviis af den Gud, de tilbade, udkaaret for ham og dem; den gjelder de Christne, forsaavidt de ere Sønner af Jodedommet, og overhovedet, fordi deres Frelsers Offer blev fuldbragt i dette Land, som paa et stort Altar. I Salomos Viisdoms Bog (12, 3.) som og i Makkabæernes

(2 B. 1, 7.) findes allerede Udtrykket „helligt Land." I enhver af de gamle Religioner vare visse Landstrækninger erklærede for hellige.

Men ældre end denne Benævnelse for det Land, hvorom vi tale, er den kortere: Landet. „Paa den Tid, da Dommerne styrede Landet, opkom der en Hungersnød", siger Ruths Bog (1, 1.) og betegner det ikke nøiere. Saaledes udraaber Jeremias: „O Land, Land, Land! hør Herrens Ord." (22, 29.) — „Jeg hører Basunens Lyd! min Sjæl hører Krigens Bulder. Forstyrrelse paa Forstyrrelse høres: hele Landet er pludselig ødelagt." (4, 19. 20.)

Israels Land, det forjættede Land ere ligeledes ældre Benævnelser, der omfatte det samme Rum, som de ovennævnte. Samuels og Kongernes Bøger afgive mange Beviser herfor. Den Samaritanske Text betegner dette Omfang tydeligt: „Og Herren viste ham det hele Land fra Ægyptens Flod til den store Flod, Floden Euphrat, og til det yderste Hav, og Herren sagde til ham: Dette er det Land, som jeg har tilsvoret Abraham, Isaak og Jacob..." (5 Mos. 34.). Og: „Ethvert Sted, som I træde paa med Eders Fod, skal høre Eder til, fra Ørken indtil Libanon, fra Floden Euphrat indtil det vestlige Hav, skal Eders Grændser strække sig." (5 Mos. 11, 24.).

Benævnelserne: Kanaans Land, Gilead, Judæa brugtes ofte for Indbegrebet af det hele Land, men høre egentlig kun til enkelte Dele deraf. Ved Kanaan forstod man i ængere Betydning Landet vestlig for Jordan, thi Herren siger til Moses, i Moabiternes Land, altsaa Østen for Jordan: „Naar I ere gangne over Jordan ind i Kanaans Land" (4 Mos. 33. 51.); ved Gilead forstod man ofte Landet Østen for Jordan, som blev beboet af Rubens, Gads og den halve Manasse Stamme; derfor hedder det (Josva 22, 9.): „Rubens, Gads og den halve Manasse Stamme forlode altsaa de øvrige Israeliter i Silo udi Landet Kanaan, og droge tilbage til Landet Gilead, som var bleven dem tildeelt, efter Herrens Befaling, ved Moses."

At Floden Jordan udgjorde Kanaans Østgrændse, bliver klart ved at sammenligne flere Steder med hinanden; Moses (2 B. 16, 35) siger f. Ex.: „at Israeliterne spiste Manna, indtil de kom til Grændserne af Kanaans Land;" men Josva (5, 12) fortæller, at Mannaen ophørte, saasnart de havde naaet Jordan. — Herren straffer Moses ved at nægte ham at betræde det forjættede Land (4 Mos. 20, 12.), og da Moses var ankommet i Moabiternes Land, sagde han til ham: „Stig op paa Abarims Bjerg, eller Bjerget Nebo, i Moabiternes Land, ligeoverfor Jericho, og beskue derfra Landet Kanaan, som jeg giver Israeli-

terne til Eiendom. Paa dette Bjerg skal du døe. — — — Landet — — skal du see for dig, men derind skal du ikke komme." (5 Mos. 32, 49—52.)

Men af disse Steder fremlyser det, at Landet Gilead ifølge Herrens første Aabenbaring ikke skulde udgjøre nogen Deel af det forjættede Land; hvorfor det dog alligevel blev det, forklares deraf, at det aldrig lykkedes Israels Børn ganske at underkaste sig Kanaan. Kun forsaavidt det forjættede Land overhovedet betyder det, som Herren tiltænkte Israeliterne mellem Jordan og Havet, finde vi, før Rigets Adskillelse, ogsaa Benævnelsen Israel indskrænket til dette Fladerum (Ezechiel 47, 18.).

I Kanaan finde vi den ligelydende phønicisk Stavelse Chna (χνᾶ). Ifølge Sanchoniaton gav denne Chna, som senere skal være kaldt Phønix, Phønicierne Navn. (Euseb. præp. Evang. II). Han er den Kanaan, om hvilken Genesis taler (10, 15.), Stifteren af Sidon og selv af Jerusalem som Jebusiternes By, overhovedet Oldefader for de Stammer, der beboede det skjønne Kanaan, som i de ældste Tider omseilede Verden og som i hele Aarhundreder laae i Tilintetgjørelseskrig mod Israels Børn. Disse, væbnede med Troens Sværd og i Ægypten opdragne til den Lære, at mellem Religioner ingen Overeenskomst, intet Samqvem, men kun en Kamp paa Liv og Død

torde finde Sted, ødelagde en Mængde Byer for de dannede Kananiter, led selv Tab ved andre, og sandede allerede dengang hiin i Historien ofte gjentagne Sætning, at det dannede Folk ligger under for det raae.

Judæa betyder egentlig det af Juda Stamme beboede Landstrog. Senere hed den ene Deel af Riget saaledes; den anden, til Modsætning, Israel. At Benævnelsen Judæa ogsaa blev antaget for det hele forjættede Land sees af 2 Krøn. 9, 11., som og af Parallelstederne Matth. 19, 1. og Marc. 10, 1. Senere Skribenter bruge den hyppigt i denne udvidede Betydning, saasom Josephus, Ptolomæus, Rutilius, Eusebius og A. fl., og Titus Vespasians Mynter bære den Indskrift: Judæa capta (det erobrede Judæa).

Vi Nyere betjene os hyppigst af Benævnelsen Palæstina, men forstaae ikke sjelden derved kun det egentlige Kanaan. Bibelen kjender ikke dette Ord. Philo bruger det, som af syrisk Oprindelse, i den omtalte ængere Bemærkelse (de Abrah.). De gamle Fortolkere af Genesis tage det ikke sjelden i en videre Betydning; saaledes ogsaa Grækerne og Romerne. Vespasians Mynter sige ligeledes: Palæstina in potestatem P. R. redacta (P. underkastet Romerfolket). De ældre christelige og arabiske Skribenter betjene sig hyppigt af denne Benævnelse. Under Theo-

dosius forekommer Inddelingen i det første, andet og tredie Palæstina. Betragtet som en Deel af Syrien, bliver det allerede af Herodot (VII. 89) kaldt Palæstina, eller ogsaa det syriske Palæstina (I. 105), en af Andre ofte brugt Benævnelse.

De Undertrykkelser, som Abdallah, Pascha af Akka, Tripolis og Seida, tillod sig mod mange Christne og Jøder, der boede i Palæstina, og nøde Hs. Majestæt Kaiserens Beskyttelse, foranledigede i Marts 1829 min Sendelse til dette Land. Han havde lagt Baand paa den frie Færdsel fra Sted til Sted, vilkaarligen indskrænket Handlen, aftvunget den k. k. Consul i Akka en betydelig Pengesum, truet ham og hans Familie med Tort og Fare, endelig nødt ham endog til Flugt under Beskyttelse af oprørske arabiske Stammer i Nazareth, ladet Hs. Majestæts Flag, som for næsten tusind Aar siden var heiset paa Akkas Volde, rive ned, og gjort enhver Forbindelse med vore Koffardimænd ene og alene afhængig af sit Godtbefindende. At bringe disse Misligheder paa det Rene, var mit Ærinde.

Mod Slutningen af Marts gik jeg fra Smyrna under Seil med den k. k. Korvette Veloce. Himlen var tyk, og det stormede heftigt af S. S. O. Jeg

havde gjort klogere, hvis jeg mellem Øerne ved Vurla, eller paa Grundene ved Smyrna havde oppebiet en anden Vind; men da jeg var vant til Søen, vilde jeg heller gjøre dette i rum Sø under Seil. Om Aftenen den 31te Marts var jeg i Farvandet ved Ipsara. Søen gik huul, og Himlen var rundtom frygtelig tungt og sort behængt. Derhos regnede det, og af og til faldt der Snee og Hagel, saaat vi, desuden bestandig gjennemblødte af Braadsøer, led meget af Kulde. Vi havde endnu Valget, enten at tage vor Tilflugt til Phokæa, en rummelig Havn paa den asiatiske Kyst, eller til Strædet mellem denne og Øen Lesbos; men begge Retninger vilde have foraarsaget en lang Omvei. Vi stolede paa, at vort Skib var godt, og at selv den mørkeste Nat fik en Ende, og besluttede at holde Søen. Ved Midnat sprang Vinden om til S. V., og gik over i Stød. Søen begyndte at syde og koge; Skibet, som desuden var meget rankt, arbeidede skrækkeligt. Meget Tougværk gik itu, og blev med Møie bødet. Vi strøg lidt efter lidt alle Seil, saanær som Mersseilene paa Stor- og Fokmasten. Klokken 4 var Stormen paa det Høieste. Ingen Pen forsøge at skildre Elementets Kraft, der pludselig, ligesom en Bjergegn, der bliver levendehæver sig og skrider fremad! Mennesket kan i en saadan Stund ikke gjøre andet, end stole paa sine Plan-

kers Trofasthed, og paa Guds Naade. Formedelst Masternes voldsomme Slingringer, og Frosten, som betog Lemmerne Kraft, kunde vort Mandskab kun med Vanskelighed faae Magt med Mersseilene, som vi toge det sidste Reeb i. Vi forsøgte endnu mod Storm og Sø, at knibe S. V., og holdt os haardt til begge, indtil Dagen endelig brød frem. En graa Ødelæggelse — et Chaos, hvor alle Atomer ere i Oprør, omgav os; Himmel og Hav laae tæt paa hinanden. Imidlertid saae man dog! og Lynene, disse Skrækkens og Dødens Sammensvorne, overgjøde vel vore Kinder med Flamme, men havde for størstedelen tabt deres smertelige Virkning paa vore Øine.

Omtrent Kl. 5½ blev det pludselig glindsende i N. N. V. Men det var intet trøsteligt Lys, men hiin hvide Liigglands, som ved Stjernerne, naar de slukkes. Det taarnede sig hurtigt op, og stod nu der opreist som en Kjæmpe. Alles Blik stirrede derpaa. Nu begyndte det at dale og bevæge sig, og Lynstraaler fore fra Tid til Tid frem deraf. Endnu haabede vi, at Ouraganen (Orkanen), og denne uhyre Vandmasse, thi det var det, vilde tage en, for os uskadelig Retning; og vi haabede det med Grund, saalænge Stormen endnu stod stadigt i S. V. Men hvo skildrer vor Angst, da vi saae, at Vinden blev mere løi, og at den faldt mere og mere vestlig af, og vi altsaa ikke

længer kunde tvivle paa, at Ouraganen fik Magt med Stormen. Vi kunde ikke benytte vore Kanoner mod de sig nærmende Vandhoser, formedelst Skibets frygtelige Slingringer, der nu, da Vinden havde lagt sig, men Søen endnu beholdt Bevægelsen fra S. V., næsten betog os Alle Sands og Samling. Det nærmede sig og nærmede sig mere og mere skrækkeligt — og brast og hævede sig atter, uden Ophør hvirvlende op; — nu kom det, greb os om Styrbord — rev dens hele Beklædning bort — sønderrev Kjæder og Seisinger, hvori Ankeret hængte udenfor ved Boven, og kastede denne Last indad i Skibet, saaat den gjennemslog Dækket, — knækkede ligeledes de tykke Touge, hvorved Baadene laae bundne i Skibet, — rev disse og en Mængde Sager med sig, — brækkede Arme og Been paa de Matroser, som ikke havde kunnet hytte sig, — aabnede de fastlukkede Luger til Kahytten og Officierernes Lukaf, fyldte disse Rum og hele Dækket med Vand, og lagde Skibet paa Siden, saa at Roret ikke mere tog fat. I denne rædsomme Nød havde Enhver saameget med sig selv at bestille, at neppe Een tænkte paa Døden. Nogle svømmede paa Dækket, og søgte at faae fat paa en Ende; andre dukkede op af Lugerne; atter andre klyngede sig fastere til de Gjenstande, som havde tjent dem til Frelse; een var bedøvet ved Slaget og Saarene, og vidste slet ikke hvad der skeete; een

af Officiererne, Lieutenant Sandry, var slynget overbord, og havde forunderligt nok, i Flugten holdt sig fast ved et Toug. Jeg holdt mig ved Roret og tænkte ved mig selv: „altsaa endnu fem eller sex Sekunder, og vi ere nede!" —

Ved et Sammenstød af Lykke og Aandsnærværelse blev Skibet frelst. Foranledningen hertil var naturlig, men jeg tiltroer intet Menneske paa Jorden den Kraft i et saadant Dieblik, at gjætte dette Naturlige anderledes, end ved Instinct. Vandmassen, der havde lagt os paa Siden, var kommet fra N. N. V. Søen kom, som ovenfor bemærket, fra S. V., og det med en Hurtighed af sex til syv Miil. Alt eftersom Vandmassen styrtede frem mod Søen, stemmede denne sig op imod den, og dette Tilbagestød reiste os op. I dette Dieblik, da Roret igjen tog fat, havde Styrmanden den Aandsnærværelse at give det op, saa at Skibet fik Søen bagind, og paa Dieblikket blev drevet af denne. Nu sloge vi alle, uden Vink eller Befaling, men drevne af den rigtige Takt, Kanonportene bagbords ind, og gjorde det derved muligt, at Dækket lossedes, og Skibet fik Aande. Hvor ere vi? — hvorhen? vare de første Spørgsmaal, som vi med opklaret Die, skjøndt endnu fordunklet af Skrækken, opkastede hinanden. Det fandtes efter Overslag, at vi vare omtrent halvtredsindstyve Miil fra den nærmeste

Havn under Vinden, nemlig Sigri paa Lesbos. Vi havde intet Valg, og styrede strax derhen.

I den Tilstand, hvori vi befandt os, paa alle Sider aabne for Søen, med brudte Rær og Stænger, med sønderrevet Toug og Takel, med Kahyt og Officierernes Lukaf endnu fulde af Vand, havde vor Stilling midt paa det stormende Hav Nok, der til en anden Tid kunde sætte i Skræk. Men dengang, da vi saa forunderligt havde undgaaet den større Fare, forsvandt den mindre aldeles.

Fuldtop beskjeftigede med at bøde, digte og pumpe ankom vi henimod Middag til den Egn, hvor, ifølge vor Beregning, Indløbet til Havnen maaate ligge lige tæt foran os. Men Skyernes Tæthed tillod ikke at see det Mindste. Saa høie end Bjergene paa Lesbos bagved Sigri ere, var det dog ikke muligt at skjelne et Stykke af deres Omrids eller selv kun Forskjel i Skyernes Farve, der dog saa ofte for Sømændenes øvede Blik er det eneste Tegn paa en nærliggende Baggrund af Bjerge. Vor Forlegenhed var ikke liden, da Indløbet er snevert, fuldt af Grunde og Skjær, da Kysten paa Siden vilde bringe den visse Undergang, og vi heller ikke kunde vente paa at det klarede, efterdi Søen drev os fremad og Skibet ikke var i Stand til at holde mod Søen. Vi gjennemløb endnu en Gang hurtigt vore Beregninger, og da disse viiste, at vor

Fart stod lige paa Indløbet til Havnen, saa seilede vi i Guds Navn rask til i Mørket, og med Haab om det Bedste, men beredte paa det Værre. Og det var til vor Frelse! thi ganske rigtig naaede vi Indløbet og kunde først da see det, efterat vi alt befandt os deri. Et almindeligt Jubelraab gjenlød fra alle Kanter af vort Skib.

I Havnen laae den k. k. Krigsbrig Montekukulli og flere Handelsskibe, som strax kom os til Hjelp med friske Levnetsmidler og Viin; thi alle vore Høns og Faar vare druknede og den franske Viin fordærvet. Hele sex Dage arbeidede vort og de øvrige Skibes Mandskab paa igjen at istandsætte Veloce. Da der ikke var Mangel paa forarbeidet Material, saa var Korvetten snart igjen seilfærdig, og medens man i Smyrna, ifølge Beretning af en østerrigsk Koffardimand, der kort efter Kl. 9 var seilet forbi os, troede os paa Havsens Bund, vare vi ved godt Mod og allerede den 6. April om Aftenen igjen under Seil.

I flere Dage blev Veiret os gunstigt. En let Nordvest drev os om Natten rask forbi Scio. Den 7. omseilede vi Nikaria paa Vestsiden og kom tæt til Pathmos, hvis brede Hoved krones af Byen og den hellige Johannes' Kloster; den 9. sank allerede Rhodus under Horizonthen og den Karamanisk Kysts Sneebjerge, Kragus og Antikragus, hvor

de Gamle henlagde Fabelen om Chimæra, hævede sig. Strax efter Solens Nedgang foer et Meteor fra Nordvest til Vest, uagtet den klare Dag, dog glimrende, ja blendende hvidt, gjennem Luften, og spredtes i Stjerner med en Glands som en Raket, men meget stærkere og større. Den 11. overtrak Himlen sig paa ny og Vinden gik igjen om i Syd. Castelrosso (Megiste eller Cisthene) og Kap Khelidonia (sacrum promontorium) viste sig om Morgenen, og høit over dem Sneetoppene af Taurus; Dagen derpaa blev Søen stærkt bevæget og Himlen mørkere. Cypern blev usynlig for os, skjøndt vi kom saa tæt forbi den. Om Aftenen kunde vi neppe være mere end halvtredsindstyve Miil fra den syriske Kyst; men vi vovede ikke at nærme os den om Natten, thi Ingen om Bord kjendte den. Vi gjorde derfor en Vending og tilbragte Natten med at krydse.

Den næstfølgende Dag var næsten aldeles uden Lys; kun en graa Dæmring laae over Hav og Himmel og i faa Miles Frastand fløde de aldeles sammen for Øiet. Vi styrede langs Kysten, først med Forsigtighed og siden med fordobblede Seil. Først Kl. 2. om Eftermiddagen saae eller rettere anede vi nogle Bjergfortoninger, tvivlsomme svævende Omrids, sittrende gjennem Regnskyerne. De bleve tydeligere, viiste sig langstrakte, høie, men lidet skarpe. Vi kunde, ifølge

Beregningen, kun have Bjerget Karmel for os, og det var det ogsaa og ved Siden deraf Kysten fra Sur til Cæsarea. Ruinerne af en By hævede sig op af Bølgerne; sydligere kneiſede et høit Taarn. Vi styrede efter dette og indsaae først ſeent, at vi havde ſelve Cæsarea for os. Vi dreiede mod Nord og naaede Kap Karmel; da havde Himlen juſt klaret ſig, Solen traadte, ligeſom til Afſked, frem paa den veſtlige Horizont, og dens fugtige, ſittrende Straaler forgyldte Murene og Minareterne i St. Jean d'Acre. Vi kaſtede Anker paa Rheden ved Kaipha.

Denne lille By ligger ved Foden af Karmel, nær ved det ſydøſtlige Hjørne af Bugten. Araberne kalde den Hipha, Joderne Kepha eller ogſaa Hepha, Grækerne og Latinerne for det meſte Kaipha eller Kaiphas. Det er en, i en Qvadrat af henved firehundrede Skridts Baſis med Mure omgivet Plads, ſom paa hver Side fremviſer tre Taarne. Den har omtrent tretuſind Indbyggere, meſt Tyrker fra Barbariet, en Tiendedeel af Befolkningen kan vel være katholſk; der findes ogſaa nogle Græker og ti jødiſke Familier. Grækerne have en Papas (Præſt), Katholikerne en Munk fra Kloſteret paa Karmel, hvilket bliver underholdt paa romerſk Regning, og ſender ſine fattige Diſciple til Tripoli, Haleb, Basra og Bagdad,

ja lige til Indien. Egnen avler noget Olie, Bomuld og Korn, hvilket sidste udfores. Omgivelserne ere øde og sørgelige. Hvide Sandbølger bedække den østlige Kyst; skaldede Høie hæve sig mod Syd; kun sjelden opliver et Olietræ eller en Daddelpalme Strandbredden. Paa Skraaningen af Karmel i et Bøssefkuds Frastand staaer et Blokhuus, som skal holde Byen i Tømme, og som nu er uden Besætning.

Sherif Ibn-Idris kalder, i sin Jordbeskrivelse, Kaipha Havnen for Landskabet Tiberias, og berømmer den endog som brugelig for større Skibe. Nu tildags kan man i det Hele her kun tale om en Rhed, men som er saa opfyldt med Sand, at Baadene neppe kunne nærme sig Strandbredden paa halvtredsindstyve Skridt. Bugten ved S. Jean d'Acre og selv Rheden ved Kaipha hører til de farligste Steder at kaste Anker paa. Vistnok er Grunden fiint Sand (vi laae paa $8\frac{1}{2}$ Favn) og holder godt; men Vindene udøve i denne mod Vesten ganske aabne Tragt en uhyre Magt, hvilket Sandklitter af en Miils Brede tilstrækkeligt bevise. I Sydosthjørnet af Bugten, en Fjerdingvei fra Kaipha, er Mundingen af en lille Flod, det hellige Skrifts Kischon eller Kilson (1 Kong. 18, 40.). Nær derved er vidtløftige Grundmure og Levninger af ældgamle Bygninger, der ligge i uformelige Dynger mellem hinanden og bedækkede med

Sand, maaskee hvad der endnu er tilbage af Byen Kilson (Gem. Schabbath, 26, 1.) eller Porphyreon, som enten kun ere andre Navne for Kaipha, eller laae ganske nær derved. Paa denne Kyst og paa dette Sted især blev det kostbare Purpur avlet, Herredømmets og Rigdommens Farve.

Af de Folk, jeg saae og talte med i Kaipha, fæstede To sig i min Hukommelse, nemlig Byens Commandant og en Munk. Hiin, en Mand fra Algier, modtog mig i det midterste Taarn paa Sosiden, omringet af Røg og af sine Soldater, fattig som en Tigger, stolt som en Konge, frimodig som en Helt. Denne gik mig tilhaande i Stort som i Smaat, flittigen og i forstandig Ydmyghed. Han var fra Malta og havde nu i fem og tyve Aar levet i sit lille Huus i Kaipha, som, omringet af Plankeværk og tillukket, med den lille Have indenfor Døren, tilsammen ikke var større, end en Sal i vore Palladser. Paa eengang Præst, Læge og Haandværksmand, havde han Bibel og Missale, Urtebog og Medicinglas, Krucifix og Hakke, Palmegreen og Krumsabel liggende mellem hinanden i en fredelig Uorden, der, hvis jeg saa maa sige, var et Billed af hans Indre.

Tilfældet vilde, at Abdallah Pascha just ved min Ankomst befandt sig i sit Landsted ved Kaipha paa Bjerget Karmel. Med den uvidende Stolthed og den

Indbildning af Magt, der ikke sjelden er Orientens udartede Fyrster egen, og til hvis Forhøielse de indfødte Christnes og Frankernes Opførsel tilgavns bidrager, afviiste han mit første Budskab, nemlig det Ønske at tale med ham, med de Ord: at han ikke havde Lyst dertil. Med mit Maal stadigt for Øie, lod jeg mig ikke skræmme ved denne Yttring. Jeg tilskrev den for en Deel den Omstændighed, at det engelske Bombeskib, Infernal, laae paa Rheden, som af Paschaen var behandlet paa en lignende, ja værre Maade, og det ved egen Brøde; thi Skibets Capitain, en ung og med Forholdenes Stilling ubekjendt Mand, havde i Alexandrien, hvorfra han kom, af Vicekongen i Ægypten udbedet sig Anbefalingsbreve til Abdallah-Pascha, og ladet ham disse anmelde. Men just i dette Tidspunkt var Paschaens Mistro til hans mægtige Nabo steget til saa høi Grad, at en Anbefaling fra denne gjorde enhver Fremmed mistænkelig i hans Øine. Han lod derfor Infernal vide, at ikke Een af Mandskabet maatte betræde Kysten. Da man alligevel forsøgte dette, lod han de Udskibede vise tilbage med Magt, og, som Følge heraf, betyde Skibet, inden fire og tyve Timer at forlade Rheden; hvis ikke, vilde han ved Kystens Kanoner tvinge det dertil.

Under denne Sagernes Stilling, og da jeg maatte conferere med vor til Nazareth flygtede Consul, for

med fuldkommen Kundskab til Omstændighederne at kunne træde op mod Magthaveren, lod jeg ham sige: „at jeg forstod hans Vægring, at see mig, og ønskede for Dieblikket heller ikke andet end Passer og sikkert Leide til Jerusalem og de hellige Steder.“ Paa samme Tid lod jeg Consulen underrette om, at han rolig skulde oppebie mig i Nazareth.

Paschaen svarede venlig, at han gjerne tilstod mig, hvad jeg ønskede. Endnu samme Aften fik jeg Breve fra ham til Paschaen af Damaskus's Statholder i Jerusalem, og til Commandeuren for Tropperne i Jaffa og Ramle, saavelsom Heste og Følge, og næste Morgen satte jeg min lille Karavane i Bevægelse.

Gjennem Oliehaver og Marker red vi om Kap Karmel (½ Miil), havende paa høire Side tæt ved Stranden nogle gamle Levninger og Grave, huggede i Klipperne; paa venstre græssede Paschaens herlige Tillæg af arabiske Heste under Træerne. Forbjerget er steilt, og for en Deel nøgent, med lodrette Lag af Kalksteen, hvori findes isprængt Hornsteen. Dette er Charakteren af hele Bjergegnen paa denne Side af Jordan. En tildeels af Munkene opmuret, tildeels i Klippen hugget Trappe fører langs med Forbjergets yderste Helding opad, forbi et tyrkisk Kloster til Paschaens Landhuus og videre til Karmeliternes Kloster, som skal være bygget paa det Sted, hvor Elias op=

reiste Herren et Altar, og gav de firehundrede og halvtredsindstyve Baalspræster, samt de firehündrede Lundens Propheter til Priis for det troende Folks Vrede. (1 Kong. 18.) Abdallah-Pascha havde i et Anfald af Lune ladet dette Kloster ødelægge, men istandsatte det just nu igjen, formaaet hertil af Porten.

Naar man er kommet om Forbjerget, har man en herlig Slette for sig, som strækker sig til Ramle, og videre indtil Gaza, og som i Jordbundens Riigdom og Kraft ikke overgaaes i noget Land, jeg har seet. I Sandhed! denne Strækning fortjener at kaldes det forjættede Land. — Dens Brede er nogetnær en halv Miil. Kornet rullede som Bølger paa Søen, thi Sletten ved Karmel er paa denne Side ypperligt dyrket af Indbyggerne i den tyrkiske Landsby Tzøri, der paa Skraaningen tittede frem af en Olivenskov. Jeg formoder, at Stedet Karmel, hvor Nabal, hvis Ægtefælle Abigail siden blev Davids Hustru, havde sine rige Besiddelser (1 Sam. 25.) maa henlægges paa denne Side af Bjerget. Eusebius omtaler et Karmel, som paa hans Tid endnu stod, og som Plinius allerede kjendte, ifølge hvilken Forfatter Stedet fordum skal have hedt Ekbatana; men Hieronymus omtaler to Bjerge af dette Navn, hvoraf det ene er det ogsaa nutildags saaledes kaldte, men af hvilke det andet skal have ligget sydligere (Comm. t.

Amos 1.) Sandsynligviis forstaaer han derved Fortsættelsen af det egentlige Karmel, den sydligste Bjergtunge i Syrien, som danner den østlige, med Himlens Velsignelse bedækkede Række af Høie, og som saadan udgjør Forbindelsen med Bjergene i Samaria og ved Jerusalem.

Fra Tzori fører en Vei til en Brønd ved Strandbredden, som har fortræffeligt Vand, og er en ældgammel Bygning Saasnart man er over denne Vei (1 Miil), har man lave Klipperev til Høire, som lidt efter lidt hæve sig til lave Klippehøie, og adskille, parallele med Stranden, denne fra den store Slette. Disse Rev og Høie ere fulde af indhuggede Grave og Boliger, og fulde af Steenbrud. En Bæk graver sig en Vei gjennem dem. Er man kommet over disse (1 Miil), saa bemærker man Levninger af et Taarn af romersk Bygningsmaade paa Høiene selv, og snart derefter en Vei, som er hugget tværs igjennem dem. Levningerne af en mægtig Vold af Qvadersteen vise sig ved Indgangen til dette Pas, som fordum var lukket med en Port. Man kommer herigjennem til Stranden. Denne har en smal Slette for sig. Her staaer, paa en lav Tunge i Søen, Byen Athlit, med Mure, Taarne og romerske Ruiner, nu kun beboet af faa, og blot tyrkiske Familier.

Nu beholder man den lave Række Høie mellem

sig og den store Slette, og følger Strandbredden. Man finder paa denne Vei en Mængde gamle Brønde, og i Klippegrunden udhulede Kornmagaziner, lige dem paa Halvøen Munychia. De ligne i Skikkelse de Amphorer og antike Krukker, hvori man gjemte Olie og andre flydende Sager, og Araberindernes Vandkrukker ved Nilen. De have en rund, forholdsmæssig smal Hals af to til fire Fods Gjennemsnit, og udbuge sig dernæst til fyrretyve Fod og derover.

Tyve Minuters Vei nedenfor Athlit er et andet Gjennemsnit i Høikjæden, ligeledes et Værk af Menneskehaand. Ogsaa her staae Levninger af Mure. Paa denne Plads kunde man vel hensætte een af de smaa Byer, hvilke Strabo anfører som beliggende mellem Karmel og Cæsarea, nemlig Sykaminopolis, Bukolopolis, Krokodilopolis m. fl. (P. 758.) Tre Fjerdingvei derfra traf vi paa Beduinlandsbyen Surfent, hvor vi, da det var Aften, traadte af hos de Ældste. Disse, samlede i Moscheens Forgaard, anviste os Vantroe selve Moscheen til Sovekammer, og gav os Plads ved selve Kibla. Der gjorde vi Ild paa, lavede Kaffe, spiste Skinke, drak Viin og sov i Selskab med nogle og tyve Hyrder. Hos et i Religionssager lunkent Folk vilde dette Exempel paa Tolerants ikke været saa roesværdigt; men hos dette var det en Retfærdighedens Triumph.

En Time efter Midnat stode Hyrderne op, vadskede sig, toge deres Koller og gik til deres Hjorde. Vi bleve hverken plagede af Nysgjerrighed, eller Mistro eller Paatrængenhed.

Fra Surfent til den lille By Tentura er en halv Miils Vei. Den har en Sump liggende foran sig, der synes at have været en indmuret Dam. Paa den yderste Tunge af Bredden staaer en høi Vare, en Bygning fra Romernes Tid. Mange andre Levninger, og en konstig, nu af Sand tilstoppet Havn har Stedet at fremvise,

Bibelen kjender Tentura under Navnet Dor, som en kananitisk By, der ved Landets Fordeling blev anviist den ene Halvdeel af Manasse Stamme til Eie. Men Israels Børn kunde ikke erobre Byen, og gjorde sig først senere de der boende Kananiter skatskyldige. (Josua 17, 11—13. Dom. 1, 27). Under Salomo blev den fjerde af Rigets tolv Regioner opkaldt efter den, og Abinadab, den ene af hans Sønner, opslog sit Sæde der (Joseph. Ant. VIII. 2.) Polybius kjender den som en fast Stad, der i Krigene mellem Ptolemæus og Antiochus modstod denne sidste. (V.) Josephus omtaler den paa flere Steder, og Claudius Julus fortæller, at Phonicierne formedelst Kystens Rigdom paa Purpurmuslinger nedsatte sig der, anlagde Havnen og omgave Byen med Mure.

(Phon. III.) Grækerne fandt for godt, at nævne en Søn af Poseidon, Dorus, som Stifter, (Steph. 'Eθνικὰ ad voc. Doros), hvilket i det Mindste henfører Byens Oprindelse til den alleræld ste Tid, og paa den Maade stadfæster den bibelske Angivelse. Paa Kaiser=feimynterne fører Dora hyppigt Tilnavnet den Hellige, som og den Ukrænkelige og den Selvherskende (ΔΩΡ. ΙΕΡ. ΑΣΥΛ. ΑΥΤΟ.) Efter Christendommens Indførelse blev den Sædet for en Biskop; nu var den en Hob Ruiner, hvor omtrent tohundrede Mennesker krybe omkring.

Naar man vandrer fra Dor langs den sandede Kyst, der i en Dybde af en halv Alen er bedækket med de skjønneste Muslinger, kommer man over to Bække og ved Ruinerne af en romersk Bro over en tredie ($1\frac{1}{2}$ Miil), som sandsynligviis er Flumen crocodilon hos Plinius, eller ogsaa Krysorroas hos Ptolomæus, eller endelig Cana hos Josua (17, 9.); derpaa til mægtige Kystmure ($\frac{1}{2}$ M.), tildeels baarne af Buer, høie og over en Fjerdingvei lange. Disse slutte sig til Ruinerne af Cæsarea, som kroner den flade Kysthøide.

Paa en Kyst af den Beskaffenhed, som den syriske, mod hvilken den daglige Vestvind uhindret hidfører Søen langt fra, og som desuden allerede i den ældste Tid blev beboet af et søfarende Folk, maatte ethvert

Sted, der frembyder Læ for Skibene eller som med forholdsmæssig ringere Umage og Bekostning, end et andet, kunde indrettes dertil, blive et Foreningspunkt for Fliden, og indbyde til Anlæggelsen af en By. Et saadant Punkt er det, hvor Cæsarea ligger.

Lodret paa Kystlinien strækker sig et Klipperev henved 400 Skridt ud i Søen. Ved Siden deraf ere smaa Indbugter. Disse kunde ikke vel oversees af phøniciske Søfolk, og allerede i den ældste Tid har sagtens yderst paa Revet været opreist en Vare, et Mærke for de Seilende ved Dag og Nat. Derpaa hentyder ogsaa Cæsareas ældre Navn, som, ifølge Strabo, var Stratos Taarn, hvilket lader forudsætte en By, som er opstaaet omkring et allerede bestaaende Vagttaarn, ligesom der i vore Dage danne sig Byer i Ægypten omkring Telegraphtaarnene. Herodes udvidede og smykkede Byen ved Slutningen af den 192. Olympiade, d. e. otte eller ni Aar før Christus, og kaldte den, til Ære for Augustus, Cæsarea. (Joseph. Antiq. XVI. 9.) Hvad der for Tiden er synligt af Ruiner, gaaer ikke op over denne Epoche.

Byens Mure og Porte staae endnu. Den Reisende finder der Herberge blandt Ruinerne og Brønde for sig og Hestene; men intet Menneske beboer dette Sted, som vel især er forladt af Frygt for Beduinerne. Jeg gik udenom og maalede Murene, steg op paa

og krob om blandt Ruinerne. Høit Græs og Blomster, tæt sammengroede og saa høie, at de naae til Brystet, bedække hele Byens Grund. Man maa derfor være forsigtig med, hvor man sætter Foden, for at man ikke skal styrte i Brønde, Hvælvinger og Huller, som ere skjulte af det grønne Dække. Cæsarea er en Rectangel af 540 Skridt i Længden fra Syd til Nord, og 350 Skridt i Breden fra Øst til Vest. Østsiden har ti Taarne; mod Nord er der tre og en Art af Bolværk ved det nordvestlige Hjørne; Sø- eller Vestsiden fremviser nu ligeledes kun tre, men den nordlige Havn indtager meer end Halvparten af denne Side; Sydsiden har fire Taarne. Fra det sydvestlige Hjørne strækker sig Klipperevet frem, hvilket bærer det særskilt opbyggede Slot, foran hvilket der igjen paa den yderste Spidse ligger et Vartaarn. Fra Slottet er der draget svære Dæmninger ud i Søen. Paa venstre Side af Revet og altsaa ogsaa for Slottet ligger den sydlige Havn. Begge Havne vare ved Konst udvidede til et Gjennemsnit af 200 Skridt og forsynede med Mure. Landsiderne have indenfor en Grav af 36 Fods Brede, med muret Støttevæg. Taarne og Mure ere skraanede, hvilket jeg anseer for senere Tilbygning, sandsynligviis fra Korstogenes Tider. Murene have fra 20 til 30 Fods Høide og 6 Fods Tykkelse; Taarnene, i ulige Frastand fra hinanden, have 50

til 60 Fods Brede. Byen synes at have havt fire Porte. To af dem staae endnu. Porthængslerne dreiede sig paa Marmorkugler. Porten ved Østsiden er forfalden. Vi red over den ind i Byen. Den fjerde, som nok har ført til den indre eller nordlige Havn, er forsvundet tilligemed Havnmuren. Foran Nordsiden er anbragt en Art af Glacis, bag hvilken den høie Kystmuur begynder. Alle Mure ere af Qvader, bundet med Muurkalk.

Slottet, som er adskilt fra Byen ved en 125 Fod lang og 25 Fod bred Vei, der forbinder begge Havnes Bred, er en Qvadrat, hvorfra et høit Taarn hæver sig. En Mængde Søileskafter af graa, og nogle af rød Granit, uden al Tvivl hidslæbte fra Ægypten, ere benyttede til Muurstene. Dæmningen paa Nordsiden af den nordlige Havn, saavelsom den, der fra Slottet af henved 200 Skridt sydvestlig er lagt ud i Søen, og paa hvis yderste Spidse Vartaarnet staaer, ere næsten udelukkende sammensatte af Levningerne af langt ældre Bygninger og især af Granitsøiler. Nordlig ved Foden af Slottet, allerede i den nordlige Havns Vand, ligger et Fodstykke af en eneste Blok Syenit af 6′ 4″ Brede og Længde og 3′ 2″ Høide. Paa denne Side ere Murene, uagtet deres betydelige Tykkelse, styrtede om. Jeg besteg Taarnet i Slottet, som foran har en Cisterne og en dyb Schacht. To

Hvælvinger i Taarnet ere endnu i Behold. Gesimserne paa Indgangene til dem bæres af Hoveder af slet Arbeide. Fra Spidsen af Taarnet overseer man hele Byen, og langt udover Sø og Land. Det sydligste Forbjerg, som man øiner, er i S. 20° V.; men Athlit N. til O.

Ruinerne i det Indre af Byen ere store Masser af brændte Stene, men frembyde kun lidet Mærkværdigt. I Nordvesthjørnet staaer tæt ved Muren en underjordisk Kirke; man gjenkjender ogsaa Levninger af andre Kirker, hvoraf een med svære Mure, maaskee Domkirken i dette fordums Sæde for en Erkebiskop, der havde tyve Biskopper under sig.

Tæt udenfor den sydlige Port saae man Formen af et Stadium. Dets Beklædning er forsvundet, dog ligger der endnu et Par Granitsøiler. Paa en Blok læste jeg Navnet Fibianus Candidus. Længere hen træffer man paa en anden Indhegning, som hørte til Forstaden ved den sydlige Havn. Ogsaa ved denne Havn findes mange Muurbrokker af ældre Ruiner, og Dæmninger beskytte Indløbet paa begge Sider.

I Apostlernes Gjerninger, som overhovedet i Christendommens første Aarhundreder fremtræder Cæsarea som en mægtig Stad. Didhen førte Brødrene Apostelen Paulus i Sikkerhed, og lode ham indskibe sig til Tarsus (9, 30). I Cæsarea boede „Cor-

nelius, en Hovedsmand af den Rode, som kaldtes den Italienske" (10, 1), hvem Petrus døbte. Herodes holdt gjerne sit Hof i denne Bye. „Han drog ned fra Judæa til Cæsarea, og opholdt sig der. Men Herodes var fjendtlig sindet imod de Tyrier og Sidonier. Men de kom samdrægtigen til ham, og fik Blastus, som var Kongens øverste Kammerbetjent, paa deres Side, og bade om Fred, fordi deres Land havde faaet Tilførsel fra Kongens. Men paa en bestemt Dag iførte Herodes sig et kongeligt Klædebon, og satte sig paa Thronen, og holdt en Tale til dem. Men Folket raabte til ham: det er Guds Røst, og ikke et Menneskes. Men strax slog Herrens Engel ham, fordi han ikke gav Gud Æren; og han blev fortæret af Orme, og opgav Aanden." (12).

Da Paulus paa sin Tilbagereise fra Grækenland og Lilleasien, var landet ved Ptolemais, d. e. S. Jean d'Acre, drog han derfra tillands til Cæsarea, hvor Philip den Evangeliste, „som var een af de syv," boede. (21, 8). I dennes Huus blev det Fangenskab spaaet Apostelen, der kort efter traf ham i Jerusalem, og atter førte ham tilbage til Cæsarea i Landshøvdingen Felix's Vold (23); der blev han anklaget af de Ypperstepræster og Ældste, og maatte, skjøndt ikke overbeviist, ja endog i Hjertet frifundet af denne Romer, enten ved Ligegyldighed eller Ubestemthed, blive to

Aar i Fængsel (24), indtil han ved sin Veltalenhed udvirkede sig hos Kong Agrippa et Vidnesbyrd om sin Uskyldighed, og, ved at beraabe sig paa sin Ret som romersk Borger, hos den nye Landshovding Festus Tilladelse til at vorde bragt til Rom for Kaiserens Domstol (26).

I Vespasians Tid blev Cæsarea betragtet som en Colonie, og kaldt Flavia Augusta Cæsarea. Scherif Ebn-Idris og Abulfeda kjende den som en mægtig og stærk Plads. Saaledes forekommer den ogsaa i Korstogene. Det Spørgsmaal, naar den forfaldt og endelig ganske blev forladt, og sank ned til et Fristed for vilde Dyr og Rovere, kan jeg ikke besvare. Vi laae roligt udenfor den sydlige Ports Hvælving; en Tyrk fra Damaskus havde sluttet sig til vort Selskab; vi nøde i Fælledsskab vort Middagsmaaltid, og hentede Vand af Brønden indenfor Porten. Det har været en offentlig Brønd; et Par Steenbækkener staae endnu ved Siden af. Hvor mange Aarhundreder har den vel ydet Vand til Beboerne af denne Bye, som nu er en Mark, begroet med Blomster og Tidsler!

Efterat vi herfra havde redet tre Miil langs Stranden gjennem Sand og Muslinger, som spillede i de skjønneste Farver, Guult, Blaat og Purpur, dreiede vi til venstre ind i Landet, først over Hede ($\frac{1}{4}$ M.), dernæst over Kornland, Høie og Moser til Landsbyen

Mohallet ($\frac{1}{2}$ M.), som jeg antager at være El-Mukhalid hos Buckingham (Travels in Palestina I. 217) og Mohaila hos Relandus (Palæst. III.). Dette Sted, som fremviser nogle Ruiner fra Romertiden, er efter min Anskuelse ogsaa et og det Samme som Moleahæ i Notitia dignitatum Imperii Romani (Paris 1651. Sect. 21.), eftersom dette Skrift henlægger Cohors prima Flavia derhen, hvilket tyder paa Nærheden af Cæsarea.

Vi udhvilede der under en Sykomore, som var stor nok til med sine Grene at beskytte os og vore Heste mod Solen; og vi vare dog i Alt Tolv, thi en Armenier fra Alexandria og en Græker fra Akka med deres Tjenere havde ogsaa forenet sig med os. Mohallet ligger paa Østsiden af det høie Skillerum mellem Havet og den store Slette. Denne laae nu aaben for os med al sin Fylde af Korn, med sine Olie- og Johannisbrodtræer, med sine talløse Hjorder af Qvæg, Faar og Heste. Paa hiin Side hævede sig Samarias nøgne Bjergegn og i NO. glimrede hoit i den blaa Himmel en kjæmpemæssig Sneemasse, Antilibanon.

Fra Mohallet til Dschelir er der $3\frac{1}{2}$ Miils Vei over Græsgange, Sanddyner og Marker. Man kommer paa Halvveien over en bred Bæk, Nahr-el-Kassab, og stoder dernæst paa en Mose. Havet lig-

ger endnu en Fjerdingvei til Hoire. Senere fjerner man sig derfra i en Miils Afstand. Dschelir er en arabisk Landsby, som ligger paa og mellem to Hoie. Indbyggerne modtoge os med Steenkast. Vi tilbragte Natten i en usfel Hytte. Ved Havet ligger Stedet Eujejalie, maaskee Apollonia (Joseph Antiq. XIII. 23.), som Peutinger henlægger midtveis mellem Cæsarea og Joppe.

En Time for Dagbrækningen forlode vi det uvenlige Herberge, red over Hoien ned i en Dal, som til Venstre aabner sig til Sletten og til Høire til Havet, og kom her over en stor Bæk, Nahr-el-Arsuff, hvor en Steenbro hviler paa Levningerne af en ældre (1 M.). Ruiner af Bygninger ligge ved Siden, men til Hoire paa Bakkerne de usle Hytter, der udgjøre den tyrkiske Landsby Shech-Said. Paa Hoiden hiinsides fandt vi en Beduinleir (½ M.), som bestod af sorte Telte, der vare ordnede i en Qvadrat og indsluttede Hjorderne. Man hilste os venligt og bød os Melk. En viid Slette viser sig Sønden for denne Hoi og i den hæver sig, endnu 3½ Miil borte, Tempelherrernes Taarn i Ramle. Sletten er fuld af Flækker. Saaledes kom vi igjennem Tschelebi, Jasur, Gebra, Hadelet og Agrab. Alle ere omgivne af tæt Hegn af indiske Figentræer, som her ere tykkere og hoiere, end jeg andensteds har seet dem.

Alting er eller var Blad paa denne Plante, som ret er en Caricatur af et Træ. Eet Blad voxer ud af det andet, af Randen paa Bladene Blomster og saa Frugter; det lavere Blad bliver dernæst træagtigt, lægger sig tæt paa det næste, der befinder sig i lignende Tilstand, og saaledes dannes en Stamme.

Ramle, som Nogle feilagtigen holde for Rama i Ephraim, er sandsynligviis den h. Skrifts Arimathæa (Hieron. Epist. Paul.). Vi traadte af i det hellige Lands Kloster, en rummelig, med høie Mure omringet Bygning, som af Philip den Gode, Hertug af Burgund, er stiftet til Herberge for Pilegrimme. To spanske Franciskanermunke, Pater Thomas og Cyrillus Simon, den ene fra Murcia, den anden fra Castilien, modtoge os der godt og bevertede os med Fisk, Brød og Grønt. Klosterets Kirke skal staae paa det Sted, hvor Joseph fra Arimathæa, der begravede Frelseren, havde sit Huus. Den er lille, men rummer let den nuværende katholske Menighed i Ramle, som kun bestaaer af to Familier. Klosteret nyder ubrødelig Beskyttelse af Byens tyrkiske Gouverneur, hvem det herfor aarlig giver den ubetydelige Sum af 100 Pjastre og en Foræring af 4 Alen Klæde.

Ramle er en høist yndigt beliggende, rigt omgivet lille By, der nu har 800 græske og omtrent

2000 mohammedanske Indbyggere. De Sidste ere, formedelst Jordbundens Frugtbarhed, temmelig velhavende. De høitideligholdt just den Dag en Fest, saa at Engen omkring Byen, om Brøndene og Vandkummerne var fuld af Qvinder og deres Følge. Abulfeda tillægger Soleiman, Abdulmeleks Søn, denne Byes Oprindelse, efter at det, et Par Miil derfra beliggende, Lydda (Geog. Man.) var ødelagt, og en christelig Skribent, Sanutus (Secret. fid. cruc. p. 152) paastaaer ligeledes, at Ramle er anlagt af Araberne. Anna Comnena skriver, i sin Alexias, Ramel (XI.). Hos Forfatterne paa hiin Tid forvexles hyppigt denne By med Lydda. Den maa forhen have havt en meget større Udstrækning, eftersom Haverne rundtom fremvise en Mængde Cisterner og Ruiner. Nordlig i Byen finder man en Cisterne med fire og tyve Hvælvinger, hvoraf fire til sex, som endnu ere i Brug, og som ansees for et Værk af Keiserinde Helena. Pater Simeon, som førte os om, viiste os ogsaa et lille Kapel paa Skraaningen ad Marken til, som nu laae i Ruiner og skal betegne det Sted, hvor Samson bandt 300 Ræve, to og to, sammen ved Halerne, satte Fakler derimellem og lod dem løbe ind i Philisternes Sæd (Dom. 15.). Stedet er godt valgt, thi herligt udbreder sig den uoverseelige Egn, der saa længe vakte Israels Børns Mis-

undelse og altid var saa rig. Vi besøgte Johanniternes, den hellige Helenas og Tempelherrernes Kirker, som nu alle ere omdannede til Moscheer. Den sidste er en stor Bygning, en dobbelt Kirke, thi under den egentlige Kirke staaer en Krypte. Nær Kirken ligger Hospitaler og Boliger. Det hele danner en Fiirkant, i hvis nordlige Hjørne hiint ovenomtalte, langtfra synlige, siirlige Taarn staaer. Hundrede og tyve Trin af 9″ føre op til Spidsen, hvis nordvestlige Side for faa Aar siden blev stærkt beskadiget af Lynilden. Jeg dvælede paa Taarnets Spidse, til Solen gik ned, og skuede vidt ud over Philisternes skjønne Land.

Gouverneurens Malem, en Katholik, som med sin Familie vilde til Jerusalem, tilbød sig at danne fælleds Karavane med os. Vi tillode det gjerne, og begave os om Aftenen Kl. 9 i herligt Maaneskin paa Veien. Konen, Døttrene og Pigerne reiste i Bærekurve, to og to paa een Hest. Da der fra Ramle ogsaa havde forenet sig et Par Tyrker med os, saa var vor Karavane talrig, og bestod af Katholiker, Græker, Armenier og Mohamedaner, alle forenede til Pilgrimsvandring til eet og det samme Sted, til den hellige Grav! — Ved Landsbyen Kebab (3 Miil) forlode vi Sletten og kom ind mellem Høie. Der havde vi en anden Landsby paa en Høide til Høire, med Ruiner af et Vartaarn, der i Nattens

Tusmørke hævede sig kjæmpemæssigen (1 M.). Jeg antager dette for det Sted, hvor Nikopolis laae, som forhen hed Emmaus, men ikke maa forvexles med den Landsby Emmaus, der laae kun faa Miil (60 Stadier) fra Jerusalem. (Luc. 24, 13.). Talmud beskriver Beliggenheden af Nikopolis nøie med disse Ord: „Fra Bethkoron til Emmaus er Landet bjergigt, fra Emmaus til Lydda Markland og fra Lydda til Havet Slette." Itinerarium Vet. Hierosolymit. ansætter Afstanden imellem Emmaus og Jerusalem til 22 Miliarier, og imellem Emmaus og Lydda til 10; hvilket virkelig er de omtalte Steders Afstand fra begge disse bekjendte Punkter. Hieronymus siger (i Commentaren til Daniel, Kap. 12) at Juda Bjergegn begynder med Emmaus, hvilket ganske stemmer overeens med dette Steds Beliggenhed. Der findes ogsaa nogle Levninger af gamle Mure. Men Josephus anfører, at Emmaus var omgivet af Taarne og Mure (Antiq. XIII.). Ingen Plet paa Veien fra Jerusalem til Lydda eller til Ramle indbyder saa meget til Anlæggelse af en Fæstning eller en fast Plads, og som saadan fremtræder Nikopolis i flere den gamle Tids Krige.

I en dyrket men snever Dal hvilede vi, og stege derpaa op ad Judæas steile og klippefulde Bjerge, hvis Ryg vi efter fem Timers Vandring paa møisom-

melige og farlige Stier naaede. Tæt nedenfor denne paa Østsiden, ligger Landsbyen Errit-el-Enneb med nette og rummelige Huse af Steen, som have Terrasser og flere Stokværk. Den beboes af Arabere, der kom os venligt imøde. Her staaer ogsaa Tempelherrernes forladte Kirke, en ærværdig Bygning, der bestaaer af tre Skibe, hvert med sex Piller; nu er den et Saltmagasin og Qvægstald. Sammesteds bemærker man ogsaa andre Levninger fra Middelalderen. Paa den nærmeste Bjergspidse ligger Landsbyen Suba, paa en følgende Kasr. Man rider neden om dem (50 Min.), stiger ned af en steil Sti og kommer heelt ned i Dalen (35 Min.) til Ruiner af Kirker og Hospitier af svær Bygning. Her bruser en Bæk forbi, hvorover en Steenbro fører; paa Skraaningen ligger Landsbyen Kolonia, som er Sædet for en arabisk Høvding, Bogooz. Bjergegnen rundt om har et uhyggeligt Udseende; de hvide, lodrette Steenleier adskille Terrasse fra Terrasse; men disse ere vel beplantede og rige paa Velsignelse. Efter halvanden Time naaede vi den næste Høide og red langsomt fremad over øde Steenmarker. Da traadte en høi Bjergegn meer og meer frem i Østen, uden skarpe Former, langstrakt, og begrændsede Synskredsen i denne Retning; det var Bjergegnen paa hiin Side af det døde Hav. I Vest hævede sig

stenede og nogne Hoie; men Klofterne fremviiste livligt Grønt, hoitommurede Klostre, Kirker og Moscheer. Foran hævede sig en olivenkrandset Hoide, paa hvis Top stode Kirkebygninger; det var Oliebjerget. Efterat at være kommet tværs over Hoisletten øinede vi høie Taarne og Mure, mægtige Kupler og ranke Minareter, alt af samme Farve som Klippen og ligesom udhugget af den; Khodefs! udraabte Karavanens Fører. Jerusalem! raabte vi alle — og den var det; den hellige Stad laae for os! —

Om Morgenen Kl. 9 red vi ind ad Pilegrimsporten, og steg af i Klosteret Terra Santa, dette store Hospitium for alle vestlandske Pilgrimme, hvilket bliver betjent af nogle og fyrretyve Franciskaner-Munke, for Tiden blot Spaniere og Italiænere. Blandt de Fremmede fandt vi to Kapellaner fra den franske Armee i Morea, en Irlænder, flere Italiænere o. s. v. Forstanderen for Klosteret og overhovedet for det kirkelige Omraade i det hellige Land, der er beklædt med bispoppelig Abbeds Rang og Værdighed, var indelukket i den hellige Gravs Kirke, hvor han pleier at blive i den stille Uge. Prokuratoren anviiste os imidlertid Værelser, og Munkene kappedes paa det venligste om at være os til Tjeneste.

Dette Kloster indeholder den hel. Forløsers Kirke og er en Bygning fra mange Aarhundreder, en Laby-

rinth af Gange, Trapper, Værelser, Gaarde, Hauger, og Terrasser, omgivet af høie Mure og grændsende til Byens nordlige Ringmuur mellem de Porte, der vende til Damaskus og Bethlehem.

Forend jeg foretog nogen Vandring, steg jeg op paa Klosterets høieste Terrasse og overskuede Byens Panorama. Den bedækker Enden af den Høislette, som skraaner jævnt fra Nord til Syd, netop hvor denne deler sig i flere Pynter, nemlig i fire; heraf slippe to henimod Josaphats Dal, som begynder ved Byens Nordvesthjørne og adskiller den fra Oliebjerget og fra Besmittelsens Bjerg (Mons offensionis, 1 Kong 2.). Den tredie Pynt af Høisletten bærer det sydvestlige Qvarteer og slipper i Syd ligeledes henimod Josaphat, men i Vest mod en fra Høisletten i sydvestlig Retning udløbende Dal; dernæst følger ogsaa den fjerde eller nordligste. I det hele skraane de alle mest OSO. Midt i Byen, hvor de fire Høie med jævn Fordybning mødes, hæver sig en femte, mindre, klippeagtig, som Høisletten har flere af; dette er Golgatha, og der kneiser den hellige Gravs Kirke med to mægtige Kuppler. Den nordvestlige Høi er den største og bærer Borgen; den sydvestlige, udenfor Ringmuren, de Bygninger, som ere opreiste over Kong Davids og Salomos Grave; den sydøstlige eller laveste bærer den Moschee, som ligger, hvor Salomos

Tempel stod. Byen fremviser en Masse af høie Bygninger, alle tækkede med Terrasser, mellem hvilke Minareter, Kuppler og Daddelpalmer i majestætiske Grupper hæve sig. Oliebjerget til Venstre, d. v. s. østlig, kun adskilt ved den smalle Dal, er høiere end Byens Høie, og begrændser paa denne Maade Udsigten. Mod Syd og Vest strække sig klippeagtige Høie, snart lavere, snart høiere. Landskabets almindelige Farve er graalig. Striber af grønne Marker gjennemkrydse det. Høitidelig Ro hersker i dette Billede, som giver det et harmonisk og særegent Udtryk. Jerusalem med sine Omgivelser ligner ingen anden By og ingen anden Egn. Man kan ikke staae paa dette Sted, som, historisk betragtet, er Moder til een af de største Verdens-Omvæltninger, uden at føle dyb Alvor i Sindet, der ligesom klæder sig i Landskabets Farve.

Bibelen omtaler Jerusalem første Gang i 1 Mos. 14, 18. Dengang hed det Salem, det er Fred! Man antager, at det i Aaret 2023 er anlagt af Melchisedech, der paa det anførte Sted nævnes som dets Herre. Dengang omfattede Byen Høiene Morija og Akka. Halvtredsindstyve Aar derefter erobrede Jebusæerne Byen og byggede en Borg paa Høien Sion. De kaldte Borgen Jebus efter deres Stamfader Jebusi, Søn af Kanaan, Søn af Ham, Søn af Noah (1 Mos. 10). Saaledes blev Borgen og Byen til

Jebus-Salem, og senere hen ved en i de østerlandske Sprog hyppig Forvexling af mange Consonanter, Jerusalem. Da Josva ødelagde Kanaan, erobrede han Salem; men først David forjog Jebusæerne fra Borgen. Han satte sig fast i den og opkaldte den efter sig. Først han turde synge: „I Salem er Guds Telt og hans Bolig paa Sion" (Ps. 76). Salomo forherligede Kongestaden; men fem Aar efter hans Død drog Ægypterkongen Schischak mod Rhoboam og plyndrede hele Judæa samt Jerusalem, og „borttog alle de Skatte, som vare i Templet og det kongelige Palads, ja endog de Guldskjolde, som Salomo havde ladet forfærdige." (2 Krøn. 12. K. 14.) Hundrede og halvtredssindstyve Aar efter Salomo erobrede Joas, Israels Konge, Byen og Borgen og plyndrede begge (2 Kong. 14.). Kampen mellem Assyrien og Ægypten, som udbrod halvfjersindstyve Aar senere, førte Sancherib for Jerusalem (2 Kong. 18, 19. 2 Krøn. 32), og underkastede Byen og dens Konge Josias Pharao Nekos Vaaben (Jerem. 46. 2 Kong. 23. 2 Krøn. 35. 36.), og tilsidst under Babyloniereren Nebukadnezars, der sløifede Murene og slæbte hele Judæa i Fangenskab (2 Kong. 24. 25. 7 Krøn. 36).

Halvfjerdsindstyve Aar efter denne Himlens strenge Dom, da Cyrus var blevet Herre i Asien

og igjen havde aabnet Joderne deres Hjem, opbyggede Zerubabel, Esra og Nehemia igjen Byen og Templet (Esra og Nehem.) Jerusalem var Perserne underdanig, indtil disse laae under for Macedonierne. Alexander gik i Aaret 3573 gjennem Byen. Philadelphus begavede Templet. Antiochus Epiphanes erobrede og plyndrede Jerusalem; Makkabæerne tilkjæmpede den Friheden. Pompeius underkastede den Romernes Herredomme; Crassus bestjal Templet; Partherne plyndrede Byen. Herodes opsvang sig til et afhængigt Herredomme; han og hans Slægt gav Jerusalem et Skin af Glands og Liv; men Judæa, som romersk Provinds, gjorde Opstand, og Titus, den Gode, fuldførte Byens fuldstændige Ødelæggelse. Fra 14, April til 1. Juli, 71 Aar efter Christum, blev der gjennem en eneste Port udbaaret af Staden 115,880 Liig; i det Hele gik der under denne Rædselstid i Jerusalem 1,100,000 Mennesker, men i Landet 238,460 Mænd tilgrunde; 99,200 bleve fangne og solgte, tredive Stykker for een Denar (Josephus de bello Jud. VI, 16. VII, 17.).

Hadrian nedrev, hvad der indtil hans Tid paany var opbygget; han byggede derpaa selv og det i den Udstrækning, som endnu bestaaer. Jerusalem hed nu Aelia Capitolina. Det nye Navn bragte næsten det gamle i Forglemmelse (Euseb. de martyr.

Palæstinæ XI), hvorfor ogsaa de arabiske Skribenter hyppigt kun kjende Byen under Navnet Ælia. Som saadan blev den i Aaret 613 erobret af Perseren Kosroes, hvorved 90,000 Christne faldt i Jødernes Hænder. Fjorten Aar derefter plantede Keiser Heraklius Korset der igjen. Men allerede i Aaret 636 faldt den i Hænderne paa Mahommeds Bekjendere; Omar erobrede den efter en fire Maaneders Beleiring og blev myrdet der. Efter megen Elendighed og Jammer, efter mangen Beleiring og Indtagelse under Stridighederne mellem Kaliphernes Familier, kom den tilsidst i Hænderne paa Fatimiterne, hvem Korsfarerne (Fredagen den 15de Juli 1099 Kl. 3 om Eftermiddagen) igjen fratoge den. Nu fulgte her ni Konger efter hinanden af frankiske adelige Familier, Gottfred af Bouillon, Balduin I., Balduin II., Foulques d'Anjou, Balduin III., Amaury, Balduin IV., Balduin V. og Guido af Lusignan, der i Aaret 1188 maatte overgive Jerusalem til Salaheddin. For hvert Hoved forlangte Saracenen i Løsepenge ti byzantinske Guldstykker; han vurderede altsaa Mennesket høiere end Titus den Gode. 14,000 Christne faldt af Mangel paa denne Sum i Slaveri. Den hellige Gravs Kirke blev kjøbt fri af Syrerne; de øvrige Kirker bleve omdannede til Moscheer. I A. 1242 overleverede Emiren

Saleh-Ismail, medens han laae tilfeldts mod Egyptens Sultan, Nehimeddin, Jerusalem i Latinernes Vold. Egypterne erobrede den ulykkelige By endnu i samme Aar, og udryddede alle dens Indbyggere. I A. 1291 bleve Latinerne aldeles fordrevne fra Palæstina, og Kronen, der fra Salaheddins Tid (uagtet Keiser Frederik II. havde deelt Jerusalem med Sultanen og modtaget Kroningen paa den hellige Grav) kun var lidt meer end en Titel, gik som saadan over til det siciliske Huus.

Siden Egyptens Erobring af Selim I. i A. 1716 hersker der Rolighed i denne By, der tungere end nogen anden har fristet Skjebnens Slag. Nu er den underlagt Paschaen af Damaskus og bliver regjeret ved hans Statholder. Den tæller 21,000 Indbyggere, hvoriblandt 8000 Mahommedaner, 3000 Græker, 5000 Jøder, 4000 Armenier og henved 1000 Catholiker og Maroniter. Dens nuværende arabiske Navn er Khodes; dette er sandsynligviis ogsaa dens ældste hos Araberne. Herodot kalder den Kadytos (II. 159. III. 5.).

Den første Vandring, jeg foretog, var tværs gjennem Byen fra Nord til Syd lige til Sions Port og udenfor denne. Her udenfor Murene frembyder Høisletten en næsten jævn Plads af 200 Skridts Brede og 500 Skridts Længde. Jeg mener, at man her

maa henlægge Millo (1. Krøn, 12. 2. Krøn. 32). Paa den staaer tæt udenfor Porten en armenisk Kirke, som man kalder Ypperstepræstens Kaiphas's Huus (Matth. 26), en slet Bygning, omtrent et Par Aarhundrede gammel. Længere henne er en Moschee og derhos et Hospital; disse vare fordum en Kirke og et Kloster, oprettede A. 1336 for den H. Francisci Munke af Donna Sanzia, Kong Robert af Siciliens Gemalinde, og staaer paa det Sted, som man antager for og længe holdt i Ære som Davids og Salomons Grave. (Nehemias 3.) Bibelen siger dog, at begge bleve begravne i Davids Borg. (Kong. 2. 11.) Parallelsteder hos Jeremias (26. 36.) lade formode, at der ved Davids Huus og Davids Borg blev meent forskjellige Steder. Paa samme Sted skal ogsaa den Gathiter Obed Edoms Huus have staaet, hvor Herrens Ark i tre Maaneder blev hensat, før den blev født til Davids Borg (2. Sam. 6.) I den nye Kirke bliver dette Sted holdt i Ære som det, hvor Christus holdt den sidste Paaskefest, og indsatte Nadveren, viiste sig for Apostlene efter Opstandelsen og sendte den hellige Aand over dem; hvor han bød Thomas lægge Fingrene i hans Vunder og sagde: „salige ere de, som ikke have seet, og dog troet;" hvor han sagde til Disciplene: „gaaer hen og prædiker for den hele Verden!" hvor fremdeles den første

Kirke blev opreist, den første Biskop i Jerusalem, St. Jakob den yngre, blev indviet og det første Concilium ved St. Petrus blev holdt. I Moscheens Ydermure viser man nogle ældre Muurlevninger, og siger, at de høre til det Huus, hvor Frelserens Moder døde. Paa den frie Plads ved Siden af de omtalte Bygninger findes de Christnes Gravsteder, adskilte ved Stene, som ere nedlagte i Jorden, efter de forskjellige Secter, og bevogtede med Skinsyge. Jeg besaae endnu den hel. Jakobs Kirke og Kloster, det skjønneste og rigeste af alle Jerusalems Hospitier, der fordum tilhørte Catholikerne, men af dem blev aftraadt til Armenierne i det Haab at Kirkerne skulde forenes, hvilket dog ikke opfyldtes. Kirkens Vægge ere beklædte med Billeder, indlagte i gyldne Rammer; Gulvet, af fiint poleret Marmor, er belagt med kostelige Tepper; Prædikestolen og Dørrene ere af Skilpadde og Perlemoder. Rigdom og Konst smykke især det lille Capel, som er bygget over det Sted, hvor den hellige Jakob blev halshugget, og som med Ærefrygt betragtes som en fortrinlig Helligdom. Herberget for Pilegrimmene er rummeligt og rigeligt forsynet med alt Nødvendigt for Mand og Hest. Der hersker en velgjørende Reenlighed paa alle Kanter i dette armeniske Hospitium. — Fra de vidtløftige Terrasser nyder man en herlig Udsigt over Byen, thi denne Bygning kro-

ner den sydvestlige Hoi, som jeg holder for at være Akka, medens den nordvestlige og hoieste med meest Sandsynlighed er det saa meget besungne Sion. Morija, hvor Templet stod, og Bezetha ere begge de østlige. Med fuldkommen Vished lader sig egentlig kun Morija bestemme, thi endnu fremvises der den jævne Flade, fire Stadier i Qvadrat, hvorpaa (Jos. d. bell. VI. 6.) Templet stod. Da de fire Hoie ere Affatser af een og den samme Hoide, saa er Sion ofte det fælleds Navn for dem alle, og endnu hyppigere blev denne Benævnelse brugt om begge de vestlige, Sion og Akka.

Paaskesøndag, Kl. 3 om Morgenen, altsaa før Daggry, førte Munkene os ind i den hell. Gravs Kirke; en ærværdig, mægtig Bygning; en Verden, hvori, særdeles om Natten og ved tusinde Lys og Lampers Glands, Pilgrimmens Öie først seent kommer til Rolighed. Det første Syn vækker høi Beundring og Ærefrygt. Størrelsen og Hoiden af den midterste Halle, dette Tempel i Templet, Gangene og Kirkerne, Trapperne og Hallerne; de forskjellige Folkeslag, som paa een Gang holde Gudstjeneste; denne Boen, Kjoben og Sælgen i Mellemhallerne; den Fromhed, hvormed Christne og Mahomedaner boie Knæ for een og den samme Grav, gjør dette Tempel til Verdens Middelpunkt. Det er besøgt baade Nat og Dag

og aldrig tomt. Tidens Skjelmærker ere her uden Kraft.

Ved Indgangen saae jeg et Antal rigt klædte Tyrker hvile paa Tepper i en Nische til Venstre og ryge Tobak. Det var Templets Forvaltere og Opsynsmænd. Af enhver Raja indkræve de ved Indtrædelsen fire Pjaster d. e. nogle og tyve Kreuzer. Frankerne ere frie for denne Afgift, undtagen naar de ville besee det hellige Gravsted, det Allerhelligste, paa Tider, da det pleier at være lukket, i hvilket Tilfælde de efter Behag give en Drikkeskilling. Medens alle Christenhedens Sekter som Straaler samle sig i dette ene Middelpunkt, medbringe de deres Had og Misundelse lige til dette hellige Sted, og slaaes der med deres Lænker. Det ene Partie haaner og forfolger det andet, og søger at aftvinge det et lille Rum eller et Par Lamper. Med urokkelig Ro og Værdighed opretholde Tyrkerne Orden og paabyde hver Sekt Agtelse for de øvriges Rettigheder og Skikke. De gaae foran Præsterne ved de hellige Processioner, adskille Folketrængselen nu for Catholiker, nu for Græker, nu for Armenier, nu for Kopter o. s. v., for hver Sekt efter deres Tuur og Maade. Hvis Tyrkerne ikke vare, vilde de Christne paa den første Helligdag komme i Haarene paa hinanden og gjøre Templet til en Morderhule. Dette

er Sandheden; jeg veed nok, at den just ikke er synderlig glædelig eller ærefuld for os.

Jeg besaae alle Helligdomme, og blev en halv Time i det Allerhelligste. Derpaa bivaanede jeg Paaske-Hoimessen og den tre Gange gjentagne Omgang efter alle Pilegrimmes Skik, med brændende Voxfakkel i Haanden, og besaae tilsidst endnu Ceremonierne hos Grækerne og Armenierne, der, først hine, saa disse, hoitidligholdt Palmefesten med Messe og Processioner. Der var en stor Menneskevrimmel i Templet. En Deel af de Fattige blandt Folket sover og boer der under Hoitiden. Skriget fra Torvet trænger gjennem Hallerne. Catholikernes Orgel, Grækernes og Armeniernes Cymbler og Metalbækkener, Præsternes og de Troendes Sange, de Lediges Snakken, Tyrkernes Raaben til Orden blandes og krydse hinanden. Mange af de besynderligste Skikke, fra ældgammel Tid udbredte i Orienten, og ubegribelige for vor altfor svækkede Indbildningskraft, ere herskende her. I Sandhed, det er en Verden, hvor de forskjellige Folks Forsamling er rørende og Natten majestætisk.

Jeg vil ikke indlade mig paa at kriticere de hellige Steder. Troen gjør heri det Meste, og nogle Favne til Hoire eller til Venstre gjøre intet. Det er hoist sansynligt, at de hellige Steders Beliggenhed ved Tradition af de første Christne er paaviist disses Ef-

terkommere; ja, det er usandsynligt, at, medens de Christne byggede Kirker i Asien og Europa, de da ikke skulde have kjendt de Steder, der vare blevne mærkværdige ved deres Mester og Frelser, og som Christi Samtidige maatte kjende. Sex og fyrretyve Aar efter Byens Ødelæggelse af Titus fik de Troende af Keiser Hadrian Tilladelse til at opreise et Gudshuus over Christi Grav (Epit. Bell. Sacror.) Men indtil Hadrian fra Jakob af, der i Aaret 35 efter Christus var blevet salvet som første Biskop i Jerusalem, var der en uafbrudt Række af Biskopper. Dette og den naturlige Forudsætning, at man fra første Færd af heller har holdt Bøn paa indviede Steder end paa andre, borger for Traditionens Tilforladelighed. Constantin byggede en Basilika over den hellige Grav. Hieronymus, der i Aaret 385 trak sig tilbage til Bethlehem, giver en Skildring af de hellige Steder, som beviser, at paa hans Tid ansaaes de samme Steder for hellige, som nu tildags; ligeledes Eusebius og Cyrillus; og Gregor fra Nyssa ivrer mod Misbrugen af Valfarterne, thi allerede dengang strømmede Pilgrimmene hid fra alle Verdens Kanter. Constantins Basilika, som blev ødelagt af Kosroes, blev igjen reist af Heraklius. Omar lod de Christne beholde dette Gudshuus. Hakem ødelagde det for en Deel (A. 1009). De

latinske Konger gjenoprettede og udvidede det, for deri at indeslutte Hovedpandestedet, Golgatha, der kun ligger halvtredsindstyve Favne fra Graven. Vi veed, at Hadrian først indlemmede Golgatha i Byen. Intet er naturligere, end at den Grav, der tilhørte Joseph fra Arimathæa, befandt sig i dens Nærhed. Tusind lignende Grave findes rundt om Jerusalem, og knap een Klippespids rager frem af Jordskorpen, hvori der jo er hugget en Grav eller en Indgang til en saadan. At have Familiegrave i en Klippe paa deres Jordlod eller i deres Have var fra de ældste Tider brugeligt hos dette Lands Beboere. Men Joseph fra Arimathæa havde sin Have ved Golgatha.

Det Tempel, som de latinske Konger efterlode sig, havde en Længde af 120°, og en Brede af 70°, samt tre Kuppler, hvoraf den over den hellige Grav var 30° i Gjennemsnit. Bjelker af Cedertræ fra Libanon udgjorde Loftet. — Dette Tempel brændte for faa Aar siden. Katholikerne give Grækerne Skyld for at have anlagt Ilden. Sandt er det, at disse paa den Tid, da Ulykken skeede, havde Capitaler og Materialier liggende i Beredskab til det nu staaende Tempels Bygning, og at de, efterat have fuldført den, have fortrængt Catholikerne fra mange af deres Forrettigheder.

Det nuværende Tempel er ligesaa stort som det

forrige. I dets Indre, paa samme Maade som det Allerhelligste i den gamle Verdens fleste Templer, staaer, som et for sig affondret Huus, dette Tempels Allerhelligste, nemlig Christi Grav. Døren vender mod Øst og er 4′ høi og 2′ 4″ bred. Udenfor den er opstillet to store Kandelabre af Sølv, og ved begge Sider anbragt Marmorbænke; men over Døren seer man de trende Marier, Erkeenglen Gabriel og den opstaaende Frelser, udhuggede i Marmor. Gjennem denne Dør træder man ind i det første, aldeles med Marmor beklædte og af tolv Søiler langs Væggene baarne Værelse, som kaldes Engelens, efterdi her, paa et Fodstykke af Marmor og indfattet i Marmor, opbevares det Stykke Kalksteen, til hvilket, som man troer, Engelen, der tiltalte Marie, skal have støttet den Steen, som var Gravens Lukke. „Og Herrens Engel nedfoer af Himmelen, traadte til, og væltede Stenen fra Indgangen og satte sig der. Men hans Skikkelse var ligesom Lynet, og hans Klædebon hvidt som Snee." (Matth. 28.).

Det andet Værelse, 5′ 11″ langt, 5′ 10″ bredt og 3′ 1″ høit, er Frelserens Grav, en i Klippens Kjerne hugget, med Marmor beklædt Grotte. Over Indgangen er den samme Begivenhed fremstillet som over den første, men istedetfor de tre Marier, Magdalena, Jakobi og Salome, som Marci og

Lucæ Evangelier i sidste Capitel omtale, fremtræde her kun de to første, som der læses hos Matthæus. — Til høire i selve Indgangen viser man den brustne Lukkesteen, men i Grotten Gravstedet, hvor Liget laae paa en Steenblok af 2′ 4″ Høide, 5′ 11″ Længde og 2′ 10″ Brede, med Hovedet vendt mod Vesten. En Marmorplade dækker denne Blok og tjener til Altar, naar der læses Messe. Et katholsk og et græsk Billede smykke Baggrunden. Fire og fyrretyve Lamper brænde her, men femten i Forværelset. Der er anbragt tre Huller i Loftet for at slippe Osen ud; over Loftet staaer en Art af Taarn i østerlandsk Stiil. I Forværelset mellem den anden og tredie Søile paa begge Sider af Indgangen er der hugget ovale Huller i Væggen, gjennem hvilke de i den hellige Grav indelukkede græske og armeniske Biskopper paa Løverdagen i den stille Uge række de Troende den hellige Ild. Hine paastaae og disse troe nemlig, at den hellige Aand paa den Dag stiger ned fra Himmelen og antænder Lysene. Denne Scene er den høitideligste i Aaret. Den tyrkiske Gouverneur med hele sin Hofstat bivaaner den i Katholikernes Gallerie (hvor da den hel. Franciskus's Munke maae byde ham Forfriskninger), og paa hans Vink skeer Miraklet. Folket slaaes om den Lykke, at tænde et lille Voxlys ved den hellige Ild, og enhver bærer det til sit Her=

berge, omhyggelig for at det ikke skal slukkes. Der gives Exempler paa, at Troende have bragt det lige fra Jerusalem til Constantinopel. Levninger af ældgamle, for lang Tid siden svundne Religioner leve, som Arvestykker, endnu fremdeles i de nuværende.

Over det Allerhelligste hvælver sig Domkirkens store Kuppel. En rund Halle omgiver det, hvilken bæres af atten Piller. Pillerne have 5′ 10″ Brede og staae 4′ fra hinanden, undtagen begge Parrene i Vest og Øst, af hvilke de første have et Mellemrum af 4′ 6″, men de andre, som ere tre gange saa brede som de øvrige, 20′. Paa Pillerne hvile to Stokværk af Buegange, hvori hver Sect er anviist sin særegne Bedeplads. Øst for den hellige Grav mellem begge de brede Piller træder man ind i Grækernes Kirke, den rummeligste og rigeste af dem, der omgive den midterste Halle. Den er smykket med Guld, Billedhuggerarbeide, Marmor og Lamper, og over den hvælver sig den anden Kuppel, til hvis lukkede Krone (Laterne) en Trappe løber udenom. Den midterste alene er tækket med Bly og oven i aaben ligesom Rotonden. Grækerne ansee den midterste Steen i deres Kirke for Verdens Middelpunkt. Intet Under, ethvert Menneske betragter jo sig som Skabningens Midtpunkt; og hvorfor skulde han ikke det? — Norden for den hellige Grav, mellem den anden og tre-

die Pille, gaaer man ind i en Forhalle, hvori Katholikernes Orgel er opreist, og kommer dernæst ind i deres Kirke. Ved denne er bygget et Hospitium for Munkene, der have Tjenesten ved den hellige Grav. Af Mangel paa Penge er dette meget forfaldet, og Regnen bryder igjennem. Det øverste Stokværk tilhører Tyrkerne, som have Hestestalde lige over den katholske Kirke; thi formedelst Bjergets Skraaning er Indgangen til dette Stokværk paa den ene Side lige med Jorden.

Fra Katholikernes Forhalle gaaer man ind i deres Sakristie, og over Trapper ind i den dem anviste Deel af Buegangene. I denne Forhalle bliver det Sted tilbedet, hvor Magdalena antog den opstandne Frelser for Havens Gartner, og hvor han tilraabte hende: „Qvinde! hvi græder du?“ (Joh. 20.)

Paa den nordlige Side, parallel med den græske Kirkes Udvæg, løbe to Gallerier; det første er det, hvor nu tildags holdes Torv for de Folk, der overnatte og boe i Tempelet. Korn, Grønt, Madvarer af alle Slags blive her kjøbte og solgte med den sædvanlige Støi. Det andet Gallerie har ved sin østlige Ende en Grotte, 7′ lang og 6′ bred, som man pleier at kalde Christi Fængsel, som det Sted nemlig, hvor han før Korsfæstelsen, til alt var bragt i Orden til denne Handling, skal være holdt fangen og bespot=

tet. Mod Øst, bagved den græske Kirke løber en Buegang, langs hvilken der til Venstre er tilbygget flere Capeller, og det første er et Alter for Armenierne; derpaa komme Dørrene og Opgangene til det græske Kloster, som er en Tilbygning til Tempelet; længere hen Kapellet til Erindring om det Sted, hvor der blev loddet om Christi Klæder, „paa det Skriften skulde fuldkommes, som siger: de delede mine Klæder, og kastede Lod om min Kjortel" (Joh. 19, 24); endnu længere hen en Trappe af otte og tyve Trin, som fører ned i en Grotte. Her er det Armenierne tilhørende den hellige Helenas Kapel, baaret af fire Søiler, samt det Sæde, hvor hun holdt Bøn, medens Korset blev fundet. Tretten Trin dybere kommer man ind i Grotten for Korsets Fund. Ved den øvre Ende af Trappen staaer Skamstøtten, 2′ høi og 1′ i Diameter, ved hvilken Christus blev bespottet og kronet. Naar man atter er kommet forbi en Dør, som fører til det græske Kloster, stiger man over tyve Trin op til Hovedpandestedet, som netop har Plads til et Kapel og en Forhalle. Den nordlige Halvdeel af Kapellet indeholder Stedet, hvor Korsfæstelsen skeede. Der, hvor man forudsætter, at Christus blev fæstet til det liggende Kors, er udbredt en Marmorplade. Den sydlige Halvdeel viser det Hul, hvori Korset stod opreist. Den Korsfæ-

stede saae mod Vest, som om hans sidste Aandedræt skulde bære hans Seier især i den Retning! — Den gode Røvers Kors var altsaa paa den nordlige Side. Pladsen foran betegner det Sted, hvor Maria græd, og hvor den Discipel, som Herren elskede, stod hos hende. „Qvinde, see det er din Søn!" og Du: „See det er din Moder!" (Joh. 19). Under Capellet viser man en Grotte, og deri Klippens Revne. „Og see, Forhænget i Templet splittedes i to, fra det Øverste indtil det Nederste; og Jorden skjalv, og Klipperne revnede." (Matth. 27). Folket troer, at Adams Hoved dengang blev fundet i denne Revne; thi paa Golgatha skal han have bragt Skaberen sit sidste Offer. Saaledes knytter Sagnet begge Epocher, Menneskeslægtens Skabelse og Forløsning, til eet og samme Sted paa Jorden. Indtil den sidste Ildsvaade befandt sig ogsaa her Gottfred af Bouillons og Balduins Hvilesteder; men ligeover for dem de fire andre latinske Konger. Gravmælerne bestaae endnu, men ere skjulte i Muren.

Ved Siden af Golgatha er Indgangen til Tempelet og Salvelsens Steen, en Plade af Sions Marmor, rød og hvidguul, 7′ 9″ lang og 1′ 11″ bred. Her knæle de Troende af alle Sekter først og kysse med Andagt Stenen. Ved Siden af Tempelindgangen vestlig følger en Halle, fra hvilken Trappen fører til

den armeniske Deel af de øvre Buegange. Fra denne Halle træder man paa høire Side mellem den anden og tredie Pille ind i den store Mellemhalle, og har saaledes fuldendt Omgangen om den græske Kirke. Alle Helligdomme, med Undtagelse af Graven, ligge altsaa i den østlige Halvpart af Tempelet. Mellem Hoved- og Mellemhallens Piller er der anbragt smaa Værelser, som Præsterne pleie at beboe.

Fordum deelte man den hel. Gravs Besiddere i otte Folkeslag: Latinerne, Grækerne, Abyssinierne, Kopterne, Armenierne, Nestorianerne, Maroniterne, og Gregorianerne. Nu bestaaer der kun mest de to første, mindre det fjerde og femte. Grækerne have den øverste Magt og ere den hellige Gravs Vogtere, hvilket Latinerne havde været lige til den sidste Brand. Begge dele Golgatha mellem sig, og Grækerne overlade paa Langfredags Aften deres Deel (Stedet hvor Korset blev reist) til Latinerne. Disse alene eie et Orgel, holde Lamper i det Allerhelligste og paa Salvelsens Steen (som de have tabt til Grækerne) og læse Messe, forend Grækerne tør læse den. Til Vederlag holde disse Lamper i den latinske Kirke. Gregorianerne maatte afstaae Christi Fængsel og Stedet, hvor Korset blev reist, til Grækerne; Abyssinierne Skamstotten til Armenierne; Nestorianerne Magdalenas Kapel til Latinerne. Armenierne eie den hel.

Helenas Kapel og Stedet, hvor Klæderne deeltes. Kopterne have et lille Kapel udenfor paa Vestsiden, som støder op til det Allerhelligste, og de ere de fattigste og roligste af alle. De store Messer blive læste paa et Bære-Alter udenfor Indgangen til Engelens Værelse. Er det Katholikernes Tuur at læse Messe, saa bliver kun den høire Halvpart af Voxlysene paa Alteret antændt; for Grækerne kun den venstre. Misundelse og Had knæle, ligesom Djævle ved Siden af Uskyldigheden, her ved Siden af Andagten og synge med i de Frommes Chor.

Det første Ridt, jeg foretog mig udenfor Byen, gik gjennem Pilegrimsporten til den sydvestlige Deel. Denne, som paa den ene Side indesluttes af Sion og paa den anden af de Høie, over hvilke Veien gaaer til Bethlehem, er snever og klippefuld. Man finder i den en Bend*) af hundrede Skridts Brede og firehundrede Skridts Længde; aabenbart en ældgammel, ved Siden af Kongestaden uundværlig og senere ofte fornyet Bygning, som, hvis jeg læser rigtigt, den

*) En Bend er et ved Dalens Opdæmning dannet Vandbasin. Disse fortræffelige, i hele Asien bekjendte Constructioner, ere paa flere Steder f. Ex. ved Constantinopel, udførte med stor Pragt.

anden Krønikernes Bog omtaler som et Værk af Kong Hiskias, Assyreren Sancheribs Samtidige. (2 Krøn. 32, 30. og til Oplysning om Gihon, 2 Krøn. 33, 14.). De Mure, som nu omgive Benden, ere saracenisk Arbeide.

Dalens Væg til Høire fremviser mange Klippegrave, mest indrettede for Familier og bestaaende snart af eet, snart af flere, raat udarbeidede Kamre. Een af disse Huler holder man i Agt som den, hvori Disciplene, efterat Christus var taget til Fange, skulle have skjult sig. Den blev af Grækerne glattet med Meiselen, malet og omskabt til en lille Kirke, med udsmykket Indgang; den er en Grav som de andre, med flere Kamre. Tæt derved er en anden Gravhule, som jeg krøb ind i gjennem et snevert Hul. Den bestaaer af en med Hvælving udhugget Halle, 14 Fod i Qvadrat, og sex Værelser, to paa hver af de tre Sider. Hvert Kammer har to eller tre Steenbænke, hvorpaa Ligene, indsvøbte i Liinklæder, bleve lagte. I eet af de bagerste Kamre er ogsaa en Schacht, som i de ægyptiske Grave; i andre gaaer der Knokkelhuler ind i Klippen; alle disse Kamre ere endnu fulde af Knokler. Over en Gravhule læste jeg ... ΤΗϹ ΑΓΙΑϹ ... ϹΙΩΝ. Ellers fandt jeg ingen Indskrifter. — Høiere paa Skraaningen er en bred, dyb, i to Rum deelt og med en mægtig Forbygning fra christelig Tid

forsynet Grotte, hvori, til for kort Tid siden, Armenierne pleiede at begrave. Stedet bliver kaldet Blodageren, Hakeldama, hvilken Judas erhvervede ved Blodpengene (Apost. 1, 19.), eller som Ypperstepræsterne, da Forræderen havde tilkastet dem Pendingene og hængt sig, kjøbte for dette Sølv til Begravelsesplads for Pilgrimme. „Derfor blev den Ager kaldet Blodager indtil denne Dag.“ (Matth. 27.).

Kløften vender sig østlig og fører ned i Josaphats Dal, der her ikke er over hundrede Skridt bred. Netop hvor begge Dale forenes, lukkes ogsaa denne af en Vend, maaskee Dammen Asuja, som Nehemias (3, 16.) omtaler. Man finder der en dyb Cisterne og en nu forladt Moschee. Hiin bliver kaldt Marias Brønd. Dalen løber ud mod Syd og udvider sig der. Den Mening, at Herrens Dom skal holdes i Josaphats Dal, grunder sig paa det Sted hos Propheten Joel:

„— Da vil jeg samle alle Hedninger, og føre dem ned i Josaphats Dal; og der vil jeg gaae i Rette med dem.“ — — —

„Lægger Seglen til; thi det modnes til Høst. Kommer, træder ned, thi Persen er fuld, Karrene løbe over; thi deres Ondskab var stor.“

„See Hobe ved Hobe i Tærskedalen; thi nær er Herrens Dag i Tærskedalen.“

„Sol og Maane skal formørkes og Stjernerne drage deres Glands tilbage."

„Herren skal oploфte sin Løve-Røst fra Zion, sin (Torden-) Stemme fra Jerusalem; og Himmel og Jord skal bæve; men Herren er en Tilflugt for sit Folk og en Fæstning for Israels Børn." (Joel 3, 17—21.).

Den Fortolkning som dette Sted fandt hos Jøderne, maatte i de Aarhundreder, da Religionen i fuldkommen Friskhed beskjeftigede de Christnes Hjerte og Indbildningskraft, ogsaa gjøre Lykke hos dem. Iøvrigt omtales Josaphats Dal paa intet andet Sted i den hellige Skrift.

Stiger man fra Venden opad i denne Dal, saa har man til Høire Besmittelsens Bjerg og dernæst Oliebjerget; til Venstre Sion og Morija. Det første bærer sit Navn af det Afguderi, som der blev drevet: „Salomo lod ogsaa bygge et Alter for Camos, Moabiternes Afgud." (1 K. 11, 7.). Men Josias rensede Gudstjenesten: „Alterne paa Høiene lige over for Jerusalem, paa den sydlige Deel af Oliebjerget, som den israelitiske Konge Salomo havde opbygt for de afskyelige Afguder, Sidoniernes Asthareth, Moabiternes Camos, og Ammoniternes Melchon lod han ligeledes tilintetgjøre. Billedstøtterne lod han

ogsaa sonderbryde, og Lunden omhugge og paa disse Steder fortes Dødningebeen.“ (2 Kong. 23.).

I den smalle Kloft imellem Sion og Morija, til Venstre af Stien, hvor en mægtig Klippeblok hæver sig, finder man Kilden Rogel. Den flyder i et smukt antikt Bækken, og bliver gjennem Kanaler, huggede i Klippen, ført videre herfra. Neden for Bækkenet er en for Tiden ubrugt Vend. Forfriskende Grønt pryder denne Kløft og dens Udgang til Josaphats Dal, hvis Vægge vare skaldede og allerede i April syntes afsvedne, og nærede hist og her neppe et Olietræ. Josva Bog (18, 16,) omtaler allerede Kilden Rogel som eet af de Punkter, der bestemte Grændserne for Benjamins Gebeet. Anden Samuels Bog viser os Jonathan og Achimaaz staaende ved denne Kilde: „Jonathan og Achimaaz opholdt sig ved Kilden Rogel; thi de torde ikke komme ind i Staden, og der lade sig see. En Pige gik nu hen og forkyndte dem dette.“ (2 Sam. 47, 17.) Første Kongernes Bog nævner ogsaa Klippen ved Kilden Rogel; „Adonia anrettede derpaa et Gjestebud (og lod dertil slagte Oxne, Faar og fede Kreature) ved Stenen Sohelet, som er i Nærheden af Kilden Rogel, og indbød alle sine Brødre, Kongens Sønner, og alle Kongens jødiske Hofbetjente; men Propheten Nathan, Benaja, Heltene og

sin Broder Salomo lod han ikke indbyde." (1 Kong. 1, 9. 10.).

Ligesom klistret op til Bjergvæggen til Høire, ligeoverfor Kilden, og meget malerisk mellem Gravindgange og Mindesmærker, ligger Landsbyen Silo eller Siloa, som endnu har henved 30 Huse; den maa ikke forvexles med Silo, Herrens Bolig. (Ps. 78. 60.)

Til Venstre, nede ved Kedron, flyder den Kilde, der ligesom Byen kaldes Siloa, og rinder ligesom den forrige i et antikt Bækken. Da just nogle tyrkiske Fruentimmer badede sig deri, kunde jeg ikke stige ned i Basinet. Ved den Kilde, som Nehemias kalder Dammen Seloah, var fordum en kongelig Have (3, 15). Jesaias skriver Siloha (8, 6.); ligeledes Johannes, hvor han fortæller den Blindfødtes Helbredelse, som Christus bød at toe sig paa dette Sted. (9.)

Hoit oppe skue Byens Mure fra Bjerget Morija ned i Kedrons Dal. Flodens Seng er dybt indskaaret og snever; dens Bred er uden Træer. Jeg fandt denne meget besungne Strømbæk, som Samuels, Kongernes og Krønikernes Bøger ofte omtale, uden Vand. Den slynger sig mellem Grave, thi den østlige Skraaning af Morija er bedækket med tyrkiske, og den vestlige af Oliebjerget og Besmittelsens Bjerg med jødiske Gravmæler. Fra de ældste Tider synes

denne Plads at have været helliget til Begravelser. Tre Mindesmærker tildrage sig fremfor alle Opmærksomheden. Det første bliver kaldt Josaphats, det andet Zachariæ og det tredie Absaloms Grav. Alle tre ere af antik, blandet romersk-østerlandsk Smag, og mægtige i Udførelsen. Josaphats Grav er et i Klippens Kjerne udhugget lille Tempel af 21 Fod i Qvadrat og omtrent 30 Fod høit. To Søiler og to Halvsøiler, som slutte sig til Pillerne, af ionisk Orden, smykke hver Side. Paa Gesimset løber rundtom en Opsats af Akanthusblade, omtrent tre Fod høi, som erindrede mig om Frisen i Portikussen ved Esne i Overægypten. Derpaa følger som Slutning opad en firesidig Pyramide, henved 12 Fod høi. Indgangen er fyldt eller under den nuværende Overflade. Arbeidet paa dette Gravmæle er rigt, men ikke reent. Det hele lille Tempel staaer i en af Klippen hugget Nische, nu omhyggeligt belagt med Grave.

Gjennem den nordlige Væg af denne Nische er der brudt en Gang ind i Klippen, som fører til Zachariæ Grav. Denne bestaaer af en Række af Kamre, uden Smykke og raae. Atrium er baaret af tre Søiler. Alt hugget ud af Klippen.

Absaloms, Davids Søns, Grav staaer noget høiere og ligesom Josaphats i en Klippenische. Det er et lille Tempel af 24 Fod i Qvadrat, hvis neder-

ste Halvpart, Cellen, udvendig paa hver Side er smykket med to hele og to halve Søiler, der støtte sig til Hjørnepillerne, og udhugget af Klippen. Architraven har som Zirat Triglypher og doriske Roser og Draaber; men Søilerne ere af ionisk Orden. Det lille Tempel rager omtrent 18 Fod over Jorden indtil Opsatsen over Architraven. Herpaa hviler en anden Opsats af to Fiirkanter, den øverste smallere, begge af mægtige Qvaderstene og smykkede med særegen Frise. Af den anden opstiger som Zirat et Spidstag, som opad aabner sig som en Blomst og sandsynligviis endte sig med Akanthus. Det ligner den øverste Deel af Lysikrates's Gravmæle i Athen. Bygningen paa dette Absaloms Gravmæle kan omtrent være 20 Fod høi. Paa Klippenischens Bagvæg seer man en Tympanon, og desuden øiner man en opfyldt Indgang. Ogsaa Absaloms Grav er opfyldt indeni, men man kan dog krybe derind ovenfra. Det, som man der seer af Væggene, er uden Smykke.

Det forstaaer sig, at disse Gravmæler ikke ere fra den Tid, som Navnene antyde. Josaphat blev bisat i sine Fædres Grav (Kong. 22, 51); om Zachariæ Grav veed jeg intet at sige; for et Mindesmærke for Absalon taler rigtignok bestemt følgende Sted:

„Medens Absalon endnu levede, havde han ladet opreise en Støtte for sig i Kongedalen; thi han sagde:

Jeg har ingen Søn, derfor skal denne Støtte vedligeholde Erindringen om mit Navn, og han kaldte den derfor efter sit Navn: „Absaloms Mindesmærke" (2 Sam. 18, 18.)

Dette Sted forklarer, efter min Anskuelse, nok, hvorfor man gav det Mindesmærke, der nu tildags hedder Absaloms Grav, dette Navn; men beviser ikke, at Navnet blev givet rigtig. Bygningsstilen modsiger det tydeligt.

Høiere oppe ved Kedron, ved Foden af Oliebjerget, viser man Gethsemane Have, en med et Steengjerde omgivet lille Græsplet, hvorpaa der staaer otte ældgamle Olietræer. Man troer, at de ere fra Christi Tid, hvilket bliver tvivlsomt ved den Forsikkring af Josephus (Bell. Jud. VII. 15.), at Titus under Beleiringen lod alle Træer i hundrede Stadiers Omkreds hugge om. Imidlertid vare disse Træer allerede til i det Aar, da Jerusalem blev erobret af Muselmændene, thi de betale kun otte Mediner; men der betaltes kun een Medine i Skat af hvert Olietræ. Den senere Tilvæxt, efter Erobringen, betaler Halvparten af Høsten. — Med hvilket Øie man saa betragter dette Sted, saa er det dog eet af dem, hvis Historie uimodstaaelig gjennemtrænger Sjælen med Veemod. Hvilken Helt paa den offentlige Skueplads har ikke sit Gethsemane, hvor hans Sjæl, under Byr-

den af Fienders Had og Avind, i Smerten over Venners Utaknemlighed, Svaghed og Letsind, i Forudfølelsen af de tunge Offere og Prøvelser, hvortil enhver ædel Stræben fordømmer Mennesket, bedrøvet til Døden sorger og tvivler, og hans Hjerte beder, at denne Stund, om muligt, maatte gaae ham forbi! I saadanne Øieblikke tæller man snart de Faa, som i Sandhed ere Een hengivne, og siger i Aanden til dem: „bliver her og vaager med mig!“ Men ak, hvor ringe er ikke selv blandt disse deres Tal, som vaage en Time med ham! „Aanden er vel redebon, men Kjødet er skrøbeligt!“ (Matth. 26.).

Det Sted, hvor Christus bad: „Fader, vilde du tage denne Kalk fra mig! dog skee ikke min Villie, men din!“ (Luc. 22.) laae omtrent et Steenkast fra Haven. Man viser ved Gethsemane en Grotte som dette Sted, og Katholikerne have indrettet den til Gudstjeneste. Nær derved er ogsaa den smukke, i en Klippenische fordybede Kirke over den hellige Jomfrues, den hellige Josephs, den hellige Annas og den hellige Joachims Grave. Man stiger over halvtredsindstyve Trin ned i denne Kirke, som nu udelukkende tilhører Grækerne. Høit hædret af alle Sekter, indbefattede den ogsaa en Plads til Bøn for alle, og endogsaa Tyrkerne havde en lille from Plads, hvor de gjerne hengave sig til den dybe

Andagt, med hvilken de overhovedet betragte Jerusalem. For dem er det den hellige Stad, for os et gammelt Eventyr. Men hvad der hos os er Dagens virkelige Historie, det siger Evangelistens Ord: „Og han traadte strax til Jesum og sagde, hil være dig, Rabbi! og kyste ham.“ (Matth. 26.).

Gethsemane og Skraaningen af Morija var besat af en utallig Mængde tyrkiske Koner og Piger. Paa alle Gader kom der tyrkiske Pilgrimme med Sang, lydelig Bøn og foranbaarne Faner, og bleve modtagne af Qvinderne med en Regn af Roser og Palmegrene. Mod os Christne løftede mangen deilig Haand en Steen. Ogsaa Musselmændene have paa vor Paaskétid hellige Fester i Jerusalem, og det hele otte Dage igjennem. Fra Ægypten, Arabien og Damaskus strømme de til den hellige By, ligesom vi fra Vesterlandene.

Ved Gethsemane fører en steensat Bro over Kedron. Derhos staaer en Cisterne. Stiger man opad til Byen, saa kommer man forbi det Sted, hvor den hellige Stephanus blev stenet (Apost. 7.), og dernæst til den Port, som kaldes efter ham. Paa den er udhugget fire Løver. Naar man er kommet gjennem denne Port, har man paa høire Side et Vandbasin, 150 Fod langt og 10 Fod bredt, med opmurede Sidevægge, en Bygning af Byzantinerne, for-

moder jeg, benyttes nu som Have. Præsterne ansee det for Stagnum Salomonis, for Piscina probatica eller Dammen Bethesda, hvis Vand man paa Christi Tider tilskrev lægende Kraft. (Joh. 5.).

Ikke langt fra St. Stephans-Porten fremviser man Pilatus's Huus, en stor Bygning fra nyere Tid ovenpaa Ruinerne af en ældre. Her begynder Via dolorosa (Smertens Vei), een af Hovedgaderne i den nuværende By, hvor Lidelsesstationerne ere angivne ved liggende Søileskafter, der oprindelig ere satte af Keiserinde Helena. Lige over for Pilatus's Huus er Hudflettelsens Hvælving. Ruinerne af en Kirke staae paa det Sted, hvor (ifølge Bonifacius og Anselmus) den hel. Jomfru mødte Sønnen paa hans sidste Vei og faldt i Afmagt, hundrede og tyve Skridt fra Pilatus's Huus. Halvtredsindstyve Skridt længere henne vender Gaden fra Vest mod Syd. Paa dette Hjørne skal Simon fra Cyrene have taget Korset paa sine Skuldre (Luc. 23, 26.). Nær derved er det Sted, hvor Christus vendte sig til de efterfølgende Qvinder og tilraabte dem: „I Jerusalems Døttre! græder ikke over mig, men græder over Eder selv og over Eders Børn!“ (Luc. 23, 28.). Lige for sig har man den onde Rigmands Huus, hvem Jøderne kalde Nabal, og paa hvis Dørtærskel Lazarus laae. (Luc. 16.). Lidt derfra vender Gaden igjen til Vester og

hundrede og tyve Skridt fra den første Vending viser man den hel. Veronikas Huus. Men efter endnu et hundrede Skridt kommer Opgangen til Golgatha, hvilken nu fører gjennem en Mølle. Fra dette ligger Korsfæstelsens Plads endnu tohundrede Skridt borte, altsaa udgjør hele Længden af Via dolorosa femhundrede og halvfemsindstyve Skridt.

Det høieste Bjerg blandt de nærmeste Omgivelser af Jerusalem er Oliebjerget. Paaske-Tirsdag tidlig om Morgenen besteg jeg det ad den Vei, som fører forbi Gethsemane. Dette Bjergs Beliggenhed østen for Byen og adskilt fra denne ved Kedrons Dal, er bekjendt af gamle og nye Skribenter; ligeledes at det alt i den ældste Tid, som nu tildags, især var beklædt med Olietræer.

Omtrent paa Midten af Skraaningen viiste man mig en Klippe som det Sted, hvor Christus græd over Stadens Undergang.

„Og da han kom nær til og saae Staden, græd han over den, og sagde:“

„Vidste du dog, ja end paa denne din Dag, hvad der tjener til din Fred! Men nu er det skjult for dine Øine.“

„Derfor skulle de Dage komme over Dig, at dine Fiender skulle kaste en Vold op omkring dig,

og beleire dig rundt omkring, og trænge dig allevegne.

„Og de skulle lægge dig slet øde og dine Børn i dig, og ikke lade Steen paa Steen i dig; fordi du ikke kjendte din Besøgelses Tid." (Luc. 19.).

Dette Sted skal ogsaa være det samme, hvor Titus opslog sit Telt. Og virkelig er Udsigten over Byen, der udbreder sig ligeoverfor jævnt skraanet, fra dette Standpunkt uindskrænket. Herfra besaae jeg med min Kikkert Moscheen el-Sakhra, som er bygget af Omar paa den Plads, hvor Salomos Tempel stod. Korsfarerne gjorde en Kirke deraf. Saladdin gjorde den atter til Moschee. Den indtager hele den nuværende Byes sydøstlige Fjerdedeel og kroner Morijas Høiflade. Paa den med Marmor brolagte Plads hæver sig et Fodstykke, 200 Skridt langt, 150 Fod bredt og otte Trin høit. Derpaa hviler et ottekantet Tempel, hvorover en med Bly tækket Kuppel hvælver sig. Denne ender i en Spids, som bærer Halvmaanen. Templets Vinduer, otte i Tal, ere ligesaa høie som Væggene. Hovedfarven er den grønne; Stilen let og fiin. Pladsen omgives af et Grønsvær, og dette er omringet af tolv Portiker med to og tre Buer af hvidt Marmor. Den videre Omkreds udfyldes af anseelige Bygninger, der høre til Moscheen.

Gronsværpladsen kan omtrent have 500 Skridt i Længden og 460 i Breden.

Saameget om det udvendige. Ingen Vantroende tør træde gjennem Portikerne; han udsætter sig for at miste Livet. En Englænder vovede kort før min Ankomst tre Gange at gaae ind i Templet, og blev, trods sin Forklædning den tredie Gang kjendt. Han blev pryglet halvdød, men frelst af Gouverneurens Vagt, og Munkene i den hellige Forløsers Kloster løskjøbte ham af denne for 3000 Pjastre. Det Indre af denne Moschee, hvor man viser den Steen, fra hvilken Mohammed svang sig op til Himlen, er beklædt med Mosaik. Sexten Marmorsøiler bære det første Stokværk og ligesaa mange Kuppelen. Mod hver Verdenskant vender, ligesom det forhen var i det gamle Tempel (Ezekiel 40), en Port, der støttes af sex Søiler af Marmor og Porphyr.

Jeg kan her ikke undlade at bemærke, at den Skildring, som Kongernes og Krønikernes Bøger give af det Salomonske Tempel, tyder hen paa en Bygningsstiil, der har stor Lighed med de ægyptiske Templers. Ægypten var ogsaa paa Salomos Tid Konstens Normalland for de Nabostater, der vare dets Bundsforvandte. Det er ogsaa sandsynligt, at, ligesom Salomo betjente sig af tyriske og sidoniske Arbeidere til at tilhugge Tømmeret og Stenene og af tyriske

Konstnere til Arbeiderne i Malm, Guld og Elfenbeen (Kong. 5. 6.), han ogsaa har taget ægyptiske Bygmestere paa Raad, saa meget mere som han jo selv tog een af Pharaonernes Dottre tilægte og opbyggede hende en Bolig ved Tempelet (Kong. 8, 8. 9, 24.). Dette Tempels Rigdom og Pragt kan kun forekomme utrolig for den, der ikke har seet de ægyptiske Templer. Skjøndt disse ligge i Ruiner afgive de dog et tydeligt Beviis for, hvilken uhyre Kraft Religionen paa hiin Tid havde, og for de store Omkostninger, der bleve gjorte for dens Skyld. Om end ikke Ægyptens Herlighed lod os slutte os til Konstens Udvikling i det nærmeste Naboland mod Østen; saa vilde selv Beskrivelsen deraf, som vi læse i Bibelen, allerede være Beviis nok. At denne Konstdannelse ikke først ved Joderne blev bragt til Palæstina, men blev forefundet der af dem, er indlysende af mange Steder. Fra Hadad-Esers og sine øvrige Naboers Byer tog David en stor Mængde Sølv- Guld- og Kobber-Kar (1 Krøn. 19.), og det nye Tyrus, hvis Skibe tjente Kong Salomo, var allerede dengang paa en Udviklings-Høide, der gav Jerusalem et glimrende Forbillede (Kong. 5.). Men hvor blev de uhyre Skatte af, som bleve anvendte paa og opdyngede i Templet? de hundrede tusind Centner Guld og de tusind Gang tusind Centner Sølv? (Krøn. 23, 14.). Svaret findes

i Egyptens Templer og i de Steder af den hellige Skrift, der omtale Jerusalems Erobring af Pharaonen Schischak (1. Kong. 24.), Syriens Konges, Hasaels, Felttog, (2 Kong. 12.) Plyndringen ved Joas, Israels Konge (2 Kong. 14.), Assyriens Konge, Sancheribs Brandskattelser (2 Kong. 18.), Pharao Nekos lignende Fremfærd (2 Kong. 23), og endelig Rigets Tilintetgjørelse ved Babylonieren Nebukadnezar (2 Kong. 24. 25.).

„Mester," sagde een af Disciplene til Herren, da de gik ud af Tempelet, „see hvilke Stene, og hvilke Bygninger!" — Og Jesus svarede: „seer du disse store Bygninger? der skal ikke lades Steen paa Steen, som jo skal nedbrydes!" — Og saaledes er det ogsaa gaaet.

Men tilbage til vor Vandring paa Oliebjerget! Fra denne Udsigt kom jeg til nogle Grotter, som man kalder Propheternes Grave, dernæst til en Cisterne med tolv Buer. Ved denne skulle Apostlene have forfattet Troesbekjendelsen. Nær derved, hvor der staaer Ruiner af et Kapel, betragtes med Andagt den Plads, hvor Christus lærte dem Herrens Bøn, og tredive Skridt videre til et Olietræ, det nemlig, hvor han forkyndte Dommen. (Matth. 24. 25. Marc. 13.) Øverst paa Spidsen staaer en Moschee, fordum Himmelfartens Kirke. En lille, ottekantet, nøgen Byg-

ning omgiver en Steen, hvori man seer Aftrykket af en venstre Fod. Den Bortsvævendes Hoved maa man tænke sig seende mod Nord.

Paa denne Hoide var fra de ældste Tider en Plads til Bon. „David steg nu op paa Oliebjerget, grædende, med tilhyllet Hoved og barfodet. — Da David var kommen op paa Bjerget, hvor han vilde tilbede Gud" o. s. v. (2. Sam. 15.). Dette Sted, som har Udsigt til Egnen rundt om, var som af Naturen dannet til Gudstjeneste. Derfor er Ezechiels Billede ogsaa træffende: „Herrens Herlighed hævede sig da op fra Staden, og blev staaende paa det Bjerg, som ligger Østen for Staden." (11, 23.). Ligesaa smukt er det Billede hos Zacharias (14.).

Sender man fra Oliebjerget sit Blik ud over Omegnen, saa møder det paa alle Sider et sørgeligt Land. Den ene Høi, kastet over den anden, frembyder et Billede af Forstyrrelse og Ødelæggelse. Mod Nord er der Hoisleite, over hvilken 35° nordvestlig en Moschee skuer ned fra en hoi Klippetinde; det var fordum Samuels lille Kirke og i tidligste Tid Silo, hvor Herrens Folk opreiste Tabernakelet og Josva ved Lodkastning foretog Landets Deling. (Jos. 18.) Sydlig hen imod Hebron aabner Dalen sig. I Østen seer man den brede Slette ved Jericho, Jordan og et langt Afsnit af det døde Hav, men paa hiin

Side deraf en høi, glat, eensformig, characteerløs Bjergryg, i Bibelen kaldet Pisga (5 Mos. 34), fra hvilken Moses overskuede det Land, som det ikke var ham forundt at betræde, og i hvilket Israels Børn under Josvas Anførsel nedstege til Kanaans Erobring. Landet mellem Jerusalem og Jordan er ligesom en udbrændt Jordbund, askegraa og bruun; kun i Kløfterne findes Agre, Figen- Mandel- og Olietræer, men disse fulde af Kraft og Farve. Veien fra Oliebjerget til Udløbet af Jordan i det døde Hav er sex Mile lang, men kan i lige Linie knap udgjøre tre.

En Trup Beduiner laae dengang just i Sletten ved Jericho, og hindrede enhver Tilnærmelse; vi kom altsaa ikke til at foretage os noget Ridt til det døde Havs Bredder.

Vi kom gjennem Landsbyen Bethphage, som endnu kaldes saaledes, og til den Brønd, hvor Christus paa Tilbageveien fra Jericho pleiede at udhvile med sine Apostle; derpaa til Bethania, hvor man viiste os Lazarus's Grav, et Kammer og en Grotte, huggede 26 Trin dybt i Klippen; den tilhører Katholikerne og er indrettet til Gudstjeneste. I Abutis, en nærliggende Landsby, viiste man os Magdalenas Huus, og noget østen derfor det Sted, hvor Christus traf den bodfærdige Synderinde. Alle Høider østen for Oliebjerget ere fulde af Steen-

brud, Grotter, Grave, dybe og store Brønde og Korngjemmer, som ere udhulede i Klipperne.

Paa Hjemveien viiste man os paa Oliebjergets Sydside det Sted, hvor Judas skal have hængt sig. —

De Steder, som foruden de ovenanførte anbefales de christne Troende til andægtig Betragtning, ere Zebedæus's Huus, nu en græsk Kirke; Pharisæeren Simons Huus, nu en ødelagt Kirke ved Via dolorosa; ikke langt derfra den hellige Annas Kloster med Undfangelsens Grotte, nu en Moschee; det Sted, hvor den opstandne Frelser aabenbarede sig for de tvende Marier; Marias, Johann Marci Moders, Huus, hvor Petrus begav sig hen, efterat han af Engelen var blevet frelst, nu en Kirke for Maroniterne; den hellige Petri Fængsel, nu en forfalden Kirke og, ikke langt derfra, det Sted, hvor Abraham vilde offre sin fem og tyveaarige Søn Isaak (Jos. Ant. I. 13), nu midt i en Eng mellem Ruiner, ikke langt fra den hellige Grav. Indiske Figentræer groe paa de omstyrtede Mure, og Palmer vugge deres Kroner derover.

Det græske Kloster og Hospitium ved den hellige Gravs Tempel er stiftet af Constantin og Helena. Deri ere tvende Capeller, store og rigt udsmykkede, med mange Malerier. Fra dette Klosters Terrasse kommer man op paa selve Tempelets, hvorfra

man har en anden herlig Udsigt over Byen. Jeg dvælede paa Templets Tinde, medens Solen gik ned. Et Anstrøg af Veemod var udbredt over det hele Maleri, en Veemod, som kun er anet og udtalt i Jeremiæ Klagesange! — I det fjerneste Syd mødte mit Øie en brandguul glimrende Stribe af den arabiske Ørk. Nubiens Sandmarker, tause og livløse, med deres sorte Klippemasser levede op i min Erindring, og det forekom mig, som om Historien have lagt et lignende Ligklæde over den Jordbund, hvorpaa jeg stod.

Om Natten kom der Regn og Torden. Den rullede over Sions Datter. — Næste Morgen vare Bjergene rundtom ligesom belagte med et lysegrønt Teppe.

Murene om den nuværende Bye, ere et Værk af Soleiman, Selims Søn, og fra Aaret 1543. De ere heelt igjennem vel vedligeholdte, bedre end Muren om nogen anden tyrkisk By, Constantinopel ikke undtagen, stærke, men ubevæbnede. Naar man gaaer gjennem Pilgrimmenes Port, som af de Christne ogsaa bliver kaldet Bethlehems-Porten, Jaffa-Porten, af Mahomedanerne Bab-el-Kzalil (den Udvalgtes Port) eller ogsaa Bab-el-Khalil (Abrahams Port), saa har man paa Venstre Kløften mellem Sion og Blodagernes Høi, men ligefor sig den jævnt opstigende Høislette. Porten vender mod NNV.

Ringmuren tager paa venstre Haand af denne en sydlig Retning og følger Randen af Sion i en Strækning af 440 Skridt. Taarnene og Murene paa Slottet i Byen, Davids Borg kaldet, hæve sig over den første Halvpart af denne Strækning, foran hvilken er anbragt et Bolværk, der er indrettet til 36 Stykker foran og 7 mod Sønden. Skydehullerne ere nu næsten alle tilmurede, og et Par ubetydelige Stykker udgjøre den nyeste Tilbygnings hele Bevæbning. Fra Retningen mod Syd vender Ringmuren mod Øst, drager sig tværs over Sions Flade og kommer efter 240 Skridt til Sions Port, Bab-el-Nebi-Dahud (Propheten Davids Port). Herfra gaaer Grunden nedad. Langs ned med Sions Skraaning gaaer Ringmuren endnu 364 Skridt mod Østen, derpaa opad Morija først 100 Skridt NO., derpaa 140 ONO. og igjen 100 NO.; fremdeles langs Randen af Morija atter 300 Skridt imod Øst. Gjennem Vestsiden af denne Strækning andet Taarn gaaer den lille Port Bab-el-Mograbi (Barbareskeporten) d. e. Porta sterquilinia (Møgporten), gjennem hvilke Jøderne førte den fangne Frelser til Pilatus. Ringmuren bøier i en ret Vinkel 80 Skridt opad, hvor der staaer en tilmuret Port, og hvor Veien kommer op fra Dalen Josaphat, lige over for Silo. Bygninger, som høre til Moscheen el-Sakhra, hæve sig høit

over Muren. Langs med Randen af Morija, hvor denne er høiest og steilest, drager Ringmuren 200 Skridt østlig; dernæst mod Nord 450 Skridt lige til den gyldne Port (Bab-el-Darabie). Denne, som er af romersk Bygning og bestaaer af to Buer af korintisk Orden, fører lige til Pladsen el-Sakhra. Den bliver holdt tilmuret af Tyrkerne; thi, ifølge Sagnet, skal en christelig Erobrer paa en Palmesøndag drage ind gjennem den. Herfra til den hel. Stephans Port (Bab-el-Sidi-Mariam, Jomfru Marias Port) er 250 Skridt mod Nord. Nu begynder Høisletten jævnt at hæve sig. Efter 490 Skridt, ligeledes mod Nord, kommer Ringmuren til Nordost-Hjørnet, der kaldes Tankreds Taarn. Skraaningen, der langs Byens Østside er høi og steil, forsvinder nu, thi nær ved dette Hjørne begynder Josaphats Dal, som ogsaa Kedron. Høisletten Norden for Staden har der sin Forbindelse med Oliebjerget.

Nordsiden af Ringmuren er den egentlige Angrebsside. Den danner en udspringende Vinkel. En Deel af den drager sig nemlig mod Vest, en anden sydvestlig 430 Skridt i første Retning, af hvilke tohundrede jævnt opstigende føre til den lille Port, som kaldes Herodes's eller Ephraims, som gaaer gjennem det sjette Taarn. I Graven ved det tredie Taarn er en dækket Cisterne og en Brønd ved Siden

af, hvis Trug er en Marmorsarkophag. Cisternen var fyldt, da jeg saae den.

Bag den lille Port gaaer Muren 146 Skridt indad, og hæver sig igjen i en Strækning af 170 Skridt. Der hviler den paa Klippen, og tager dernæst en sydvestlig Retning. Efter 180 Skridt støder den paa Damaskus-Porten (Bab-el-Cham), ogsaa kaldet Søileporten (Bab-el-Hamond) den ziirligste af alle, og liggende i Høienes Fordybning. Udenfor denne, ved Veien, staaer en Brønd. Herfra stiger Ringmuren 500 Skridt igjen op ad Sion, springer 60 Skridt ud i en stump Vinkel og har i dette Udspring et Vandbasin foran. Faa Skridt fra Muren viser sig ogsaa her Levninger af de ældre eller romerske Mure; det er Masser af Steenfylding, beklædt med svære Qvaderstene. Efter 320 Skridt tværs over Høiden, med fire Udspring, hvert paa 10 Skridt, kommer man til den anden Vinkel paa Nordsiden, som dannes af et paa Klippen hvilende Taarn af 26 Skridts Brede. Her holder den Grav op, som ligger udenfor Ringmuren fra St. Stehans Taarn til dette Sted, og som for det Meste er hugget i Klippen og snart er 6 Fod, snart 8 Fod dyb og henved 24 Skridt bred.

Nu gaaer Muren 60 Skridt dybt indad, men holder dog i 158 Skridt en Retning mod SV., hvor-

paa den vender sig mod SSO. og efter 300 Skridt igjen kommer til Bethlehems-Porten.

Byen har altsaa syv Porte, og Ringmuren i sin hele Udvikling en Længde af 5616 Skridt. Den brydes af fyrretyve Taarne og sex og tyve Halvtaarne eller Flanker. Heraf falder paa

Nordsiden	1816	Skridt,	15	Taarne,	17	Flanker.
Vestsiden	968	—	10	—	5	—
Sydsiden	1618	—	9	—	2	—
Østsiden	1214	—	6	—	2	—

Murene ere af tilhugne Stene, forbundne med Muurkalk, tilstrækkelig tykke, og forsynede med Bedækninger, Trapper og Opgange, i Gjennemsnit 22 Lag høie, Laget regnet til 28 Tommer. Tinderne udgjøre to Lag til. Murenes hele Høide udgjør altsaa 56 Fod. De ere lavest paa Sydsiden, hvor de opstige til Porta sterquilinia; høiest fra denne til Sydosthjørnet. Paa dette Stykke benyttes Levninger af ældre Mure; de to og tyve nye Lag hvile nemlig paa fem Lag af kjæmpemæssige Qvaderstene. Sydosthjørnet har af disse sidste fjorten Lag, og af de andre to og tyve, og er det stærkeste og tillige mindst tilgjængelige Sted af Ringmuren, eftersom Bjerget her gaaer steilt ned mod Josaphats Dal. Taarnene have overalt Qvadrater eller Rectangler til Grundflade. Deres Frastand indbyrdes er ulige. Ogsaa er dette Tilfældet med

deres Brede, der afverler imellem 6 og 24 Skridt. De træde fra 4 til 14 Skridt udenfor Muren. De tykkeste Taarne ere de to sydlige ved Vestsiden; det, som staaer mellem Sydvesthjornet og Sions-Porten; det første og tredie østlig for denne Port (hiint træder fem Skridt ud og er 16 Skridt bredt; dette danner Hjørnet hvor Muren vender sig fra Øst til Nordost, er 18 Skridt bredt og har et Udspring af 8 til 9 Skridt); Tankreds Taarn; Taarnet paa Klippebastionen paa Nordsiden, og tilsidst det Taarn, som danner den vestlige Ende af denne Side. Halvtaarnene (Flankerne) fremtræde i en Brede af eet til ti Skridt. De stærkeste ere paa begge Sider af Nordvesthjornet.

Skjøndt Nordsiden er den egentlige Angrebsside, saa kan Angrebet dog med Fordeel udstrækkes over den halve Øst- og Vestside. Nordsiden, som den der er ført paa Udpynterne af Høisletten, er behersket; dens svageste Punct er ved Ephraims Port.

Borgen (ogsaa kaldet Pisani-Taarnet) staaer tæt indenfor Pilgrimsporten, og udgjør en med en dyb Grav omgivet Rectangel af tohundrede Skridts Brede og omtrent tredsindstyve Skridts Længde. Den hæver sig med to høie Taarne over Bymuren paa venstre Haand af Pilgrimsporten, har imod Syd to andre af betydelig Tykkelse, og ligesaa mange mod

Øst, mellem hvilke Indgangen er. Foran denne blev der for kort siden lagt et Batterie, for beqvemmere at holde Byen i Tømme. Denne Borg eller Fæstning ligger uden Tvivl paa Davids Borg, som igjen laae paa Jebusiternes Borg. „David erobrede Borgen Sion, som derefter blev kaldet Davids Stad." (Krøn. 11, 5.) „David tog sin Bolig paa Borgen, som derfor kaldtes Davids Stad." (ib. 7.). Pladsen behersker Staden. En Borg i Byen kan derfor ikke vel være sat noget andet Sted end her. Et Bilag hertil ere ogsaa følgende Ord: „I det samme øinede det unge Menneske, som stod paa Vagt, en stor Mængde komme frem, den ene efter den anden, fra Siden af Bjerget" (2 Sam. 13.) Fra intet andet Sted i Byen overseer man bedre de Veie, der føre fra Høisletten til Staden, end netop fra den Plet, hvor Borgen endnu den Dag i Dag staaer. Fra dens Tinder betragtede ligge tvende Vandbasiner endnu i vore Dage Blikket saa nær, at man tilfulde kan more sig ved Synet af Een, som bader sig deri; det ene ligger i Kløften mod Vest for Pilgrimsporten, det andet inde i Byen, norden for Borgen; det ene eller det andet antager man for det Basin, hvori David fra sin Borgs Tinde belurede Bathseba, Hethitheren Urias's Hustru.

Da Golgatha paa Christi Tider laae udenfor Byens Mure, men det tillige er indlysende saavel af

mange Steder i Bibelen, som og af Grundens Beskaffenhed, at den daværende Byes Ringmuur i Øst, Syd og Vest samt paa Nordostsiden var liig den Nuværende, saa kan man kun betragte Strækningen fra Pilgrimsporten til Damaskus-Porten som udvidet, og det er sandsynligt, at Ringmuren dengang drog sig fra det paa Klippepynten staaende Taarn ved Nordsiden langs Høien Bethsedas Skraaning sydlig, gjennemskar Via dolorosa og hævede sig op ad Morija, men her stødte sammen med en fra Pilgrimsporten, østlig fra Sion nedstigende Deel af Befæstningsmuren. Bibelen hentyder ofte paa en dobbelt Muur; f. Ex. „Ezechias tabte ikke Modet, han istandsatte den forfaldne Muur, og forhøiede den indtil Taarnene, satte en anden Muur uden om den" — (2 Krøn. 32, 5.). „Derefter opbyggede han (Manasse) den yderste Muur foran Davids Stad, Vesten for Gihon i Dalen lige til Fiskeporten, førte den omkring Ophel, og gjorde den meget høi." (2 Krøn. 33, 14.).

Men disse Mure bleve nedrevne af Babylonierne. Da Cyrus tillod Jøderne at vende tilbage til Fædrelandet, gav han dem vel Lov til at gjenopbygge Tempelet; men da de under Artaxerxes, (Arthasastha) ogsaa vilde gjenreise Murene, forbød denne Konge det for det første (Esra 4.), hvisaarsag ogsaa Nehemia skriver: „— jeg stod op om Natten

med nogle faa Ledsagere, og red ud af Dalporten hen til Slangekilden og Møgporten, og betragtede derfra med Veemod Jerusalems nedrevne Mure og opbrændte Porte. Derfra begav jeg mig til Kildeporten og Kongens Fiskedam; men her kunde det Dyr jeg red paa, ikke komme frem." (2, 13. 14.). I det næstfølgende Kapitel beskriver Nehemia Ringmurens Gang saadan, som den alligevel under hans Bestyrelse blev bygget. Opbyggelsen, som egentlig paa een og samme Tid blev ført i den hele Udstrækning, begyndte ved Faareporten, gik derfra til Fiskeporten, saa til den gamle Port, over den brede Muur til Dalporten, til den tusind Alen derfra beliggende Møgport, videre til Kildeporten, og forbi Kilden Siloe (Seloah), Kongernes Have og de Trapper, som gik ned fra Davids Stad, forbi Davids Grave, Dammen Asuja og Heltenes Huus lige til Hjørnet ved Rusthuset, der gik op ad Høiden og hvoraf en Deel alt laae paa selve denne. Længere hen gjorde Ringmuren et Par Vinkler ind til et høit Taarn, som ragede frem af Kongernes Pallads, omgav Ophel (som jeg anseer ligebetydende med Bethseda) hvor Vandporten stod, gik til Hesteporten og videre til Raadsporten lige til Nordosthjørnet, hvorpaa den igjen sluttede sig til Faareporten.

Af denne Orden fremgaaer med temmelig stor

Sandsynlighed følgende Bestemmelse: Faareporten er (Joh. 5.) den, som nu tildags er opkaldt efter den hel. Stephanus. I Mellemrummet fra denne til Sydøsthjørnet af den nuværende By falde Fiskeporten og den gamle Port. Sydøsthjørnet selv er den brede Muur. Gjennem Sydsiden gik Dalporten, Møgporten (Porta sterqvilinia) og Kildeporten. Kongens Have laae mellem Kilderne Siloe og Rogel; ved denne sidste førte Trappetrin op gjennem Kløften til Davids Stad, som altsaa, i mere udstrakt Betydning af Ordet, indbefattede den hele paa Sion leirede Deel af Jerusalem. Davids Grave, hvorved man kun da kan forstaae de egentlige Kongegrave, naar man i ovennævnte Betydning forstaaer den Benævnelse: „Davids Stad,“ vare altsaa paa det Sted, som man endnu i vor Tid angiver. Dammen, eller snarere Basinet, Asuja er det, der ligger i Kløften udenfor Vestsiden eller det noget sydligere. Heltenes Borg antyder især deelesshed Slottet eller Davids Stad i ængere Betydning. Rusthuset maa have ligget ved Morijas nordvestlige Helding. Kongehuset er een af Tempelets Sidebygninger. Vandporten falder i Heldingen mod den nuværende Damaskus-Port; Heste- og Raads-portene paa Nordsiden.

Men Bibelen nævner endnu nogle andre Porte: nemlig Ephraims Port og Hjørneporten, belig-

gende firehundrede Alen fra hinanden (2 Kong. 14, 13.); Fængsels- eller Vagthuusporten (Nehem. 12, 39.); Pottemagerporten (Jerem. 19, 2.); Benjamins Port (Jerem. 38, 7.); den indre Port (Ezechiel 8, 3.).

Allerede af den Omstændighed, at Joas, Israels Konge, angreb Byen mellem Ephraims Port og Hjørneporten, beviser, at disse høist sandsynligen have befundet sig paa Nordsiden. Den førstnævnte, som en mindre, er maaskee først i de nyere Tider blevet fornyet, og er sandsynligviis een og den samme som den nu saaledes kaldte Port. Hjørneporten syntes at have staaet nærved Tankreds Taarn, som danner Nordosthjørnet af den nuværende By, og ligger 430 Skridt borte fra den lille Ephraims Port. Fængsels- eller Vagthuusporten synes at have været en indre Port, eller ogsaa at have ligget i Vinkelen henimod Hovedpandestedet. Pottemagerporten, der vendte mod Dalen Ben Hinnom, falder i Sydsiden, og er uden Tvivl den samme som den nuværende Kildeport. Begge de andre synes ogsaa at have været indre Porte, og hentyde paa Affnit, omgivne med Mure, inde i Byen, saaledes som man nutildags endnu seer det i alle orientalske Stæder. —

Udenfor Byen, mellem Damaskus-Porten og Ephraims Port, et Steenkast fra Graven, hæver sig en

lav, klippeagtig Høi. Deri befinder sig en Grotte, hvis Indgang vender mod Byen og er lukket ved en lille smal Hauge og dennes Ringmuur. I denne Grotte skal Jeremias have forfattet sine herlige Klagesange, som, anvendte paa Nutiden, begynde med disse saa sande Ord:

„Hvorledes sidder Staden saa eensom? Saa riig den var paa Folk, er nu bleven som Enke! saa mægtig blandt Nationerne, en Fyrstinde i Landene, er nu bleven en Slavinde!"

Nu beboer en mohammedansk hellig Mand denne Grotte, og sælger Gravsteder deri og i den lille Have, som ligger foran. Det indre Rum af Grotten er næsten rundt, henimod to og tyve Skridt i Diameter, baaret af to massive Piller, og i Midten omtrent 30 Fod høi. Meiselen har hjulpet Naturen. Rundtom paa Væggen, 1½ Fod fra Gulvet, løber en Rad af nogle Tommer høie Dier af Steen, saa at man kunde drage en Snor rundtom. Ved den høire Pille have Musselmændene et Bedested.

Høisletten Norden for Byen, der omtrent er en Miil lang og lige saa bred, er en Vrimmel af Klippespidser, som rage op over Fladen i en Høide af to til tyve Fod, og mellem hvilke der staaer Sæd og Olietræer. Næsten enhver af disse Spidser har en Indgang til et Gravkammer, som snart ere lige med

Jorden, snart lavere. Indgangene ere altid retvinklede, ofte forsynede med en Frise og Tympaner, men for det Meste uden Sirater. Saa mange jeg end besaae af dem, saa kunde jeg intetsteds opdage nogen Indskrift.

Beskrivelsen af to saadanne er tilstrækkelig til at kjende de øvrige. Ikke langt fra Jeremiæ Grotte er en Nische, femten Skridt bred og fyrretyve Skridt lang hugget i Klippen, i hvis venstre Væg der befinder sig en, kun faa Fod høi, hvælvet Gjennemgang. Gjennem denne træder man ind i en Gaard af fyrretyve Fod i Qvadrat, omgivet af glattede Klippevægge. Gjennem den sydlige Væg, sytten Skridt bred, er Indgangen til et Forværelse, som har syv Skridt i Dybden. Frisen over Indgangen er af fiint meislet Arbeide; det bestaaer øverst af flere Lister, derpaa følger en Række Triglypher, som afvexle med Blomsterkrandse, Roser, Druer, Palme- og Akanthusgrene, og derunder en Rende med Draaber under Triglypherne og Grenene; videre et smukt Baand af Viinblade, Granatæbler, Blomsterguirlander og Pignefrugter, tilsidst den sædvanlige Architrav. Disse Zirater ere ophøiede og smukt udhuggede; deres Valg og Anordningen minder om Skildringen af Billedhuggerarbeiderne i Salomons Tempel, som den findes i Kongernes Bøger. Forværelset er uden Smykke. Gjennem dette Kam-

mers Gulv kryber man paa venstre Haand ind i et Hul, som omtrent kan være 8 Fod langt og 2 Fod høit, og kommer saa ind i et Værelse af 22 Fod i Qvadrat. Dette har i Bagvæggen to Døre. Den venstre fører ind i en Sal, i hvilken findes Indgange til sex andre Kamre, hvert indrettet for to eller tre Gravleier; den paa høire Side fører ind i en lignende Sal, som foruden de sex Sidekamre endnu har eet otte Trin dybt under sig. Gjennem den høire Sidevæg i det første Rum kommer man ind i et andet af 15 Fod i Qvadrat og 10 Fod høit; men til dette støde ti Sideværelser.

Alle disse underjordiske Kamre ere hugne i Klippen, og sammenlignede med vore Begravelser lige saa beundringsværdige Værker, som de ægyptiske ved Pragt, Udstrækning og Forziring ere det i Sammenligning med de jødiske. Dørenes Aabning er kun 2 Fod og 6 Tommer bred og afrundet foroven. Dørene selv ligge ofte ved Siden af. Enhver saadan bestaaer af en eneste tyk, simpelt prydet Steenblok. Hvert Kammer har midt i Gulvet en Rende, 8 Tommer bred og ligesaa dyb; enhver Sal har en Fordybning i Midten, og det saaledes, at den høiere Flade kun bestaaer langs med Væggene. Meget mærkværdige ere Liig-Laagene, som forefindes i nogle Kamre hele, i andre sønderbrudte. De ere 7 Fod lange, men kun

11 Tommer brede, indeni udhulede, men udenpaa mere eller mindre fiint smykkede med Ege- og Viinblade, med Blomster og Frugter. De maa have ligget umiddelbart paa Ligene. I Væggen ved Siden af Sovestedet er der ikke sjelden en lille, lav, trekantet Nische, netop stor nok til at rumme en Lampe. Man seer endnu ikke sjelden det øverste Hjørne sort af Lampe-Osen.

Man kalder disse Gravhuler Kongernes Grave. Hvilke Kongers? Juda Riges Konger bleve for største Deel begravne i Davids Stad (1 Kong 14. 15. 2. Kong. 8. 9. 12. 14. 15. 16. 21.); Undtagelser gjorde Manasse, Amon, Josias, som bleve begravne i Haven Usa (2 Kong. 21. 2 Krøn. 35.). Hvis denne laae paa Hoisletten, saa kan den ovenanførte Benævnelse vistnok være rigtig, og vilde da kunne anvendes paa dette Riges nysnævnte Konger. Allerede Joram og Joas vare ikke bisatte i Kongernes Grave (2 Krøn. 21. 24.), og om Usias siger Krøn. Bog: — „han blev begravet i den Jord, som var bestemt til de kongelige Begravelser." (2 Krøn. 26, 23.) — Det kan ikke vel være Makkabæernes Begravelser, eftersom disse skulle have været synlige fra Havet af. Det er ei usandsynligt, at det er Familien Herodes's Grave, hvilke Josephus beskriver som beliggende Norden for Byen. Mig fo-

rekommer Anlægget og Udsmykningen at være fra romersk Tid, skjøndt ikke udført af romersk Haand. — Pausanias (VIII. 16.) og Josephus (Ant. XX. 2.) tale ogsaa om Kongen af Adiabene, Monobazus's Gemalinde Helenas beundringsværdige Grave; hun levede i det første Aarhundrede af vor Tidsregning, drog tilligemed sin Søn Itazes til Jerusalem og antog der den jødiske Religion. Der skal have staaet tre Pyramider over hendes Gravsted, tre Stadier borte fra Byen. Pyramiderne bestaae nu rigtignok ikke mere, hvilket ikke beviser noget for Benævnelsen af de ovenfor beskrevne Hvilesteder. Men disse ere indrettede for et langt større Antal Liig. Pausanias taler om en særdeles Lukkelses-Indretning ved denne Dronnings Gravsted, og Munken Bernardino fra Gallipoli fortæller i sin ellers meget fortjenstlige Trattato delle piante ed immagini de' sacri Edifzij di terra santa, Firenze 1620, ved Skildringen af Spelonche Regie (de kongelige Huler) noget lignende. Jeg har ikke seet noget dertil, og finder overhovedet hans Tegning af disse Grave aldeles ikke passende paa dem, man viiste mig og Andre under Navn af Kongernes Grave.

En Miil længere mod Nord, hvor Høisletten, lige over for Spidsen af Samuels lille Kirke, sænker sig, og en Dal løber ud mod Øst, ere Dom-

mernes Grave. Indgangen er smykket med Akanthus i Frisen og med Tympanum; ligeledes den lille Dør, som fra det fem Skridt dybe Atrium fører ind i et Kammer af 29 Fod og 8 Tommer i Qvadrat. I dette findes paa den venstre Sidevæg, i to Rækker over hinanden, tretten Skuffer, d. e. horizontale Huller, 16 Tommer brede, 26 Tommer høie og 7 Fod 6 Tommer dybe, for neden lige, for oven afrundede, og overalt foran indfattet i en fordybet Rectangel. I ethvert saadant Rum var kun Plads for eet Liig, og det uden Kiste; man svøbte dem sandsynligviis i Liigklæder og føiede dertil Specerier. (2 Krøn. 16, 14). Indgangsvæggen i dette Kammer, der netop er høit nok til at man kan staae opret deri, har paa venstre Haand ligeledes en saadan Skuffe, men paa høire et andet Kammer, og som gaaer nedad. Gjennem den høire Sidevæg kommer man ind i et Kammer, som forneden har ni indhugne Gravleier, men foroven fremviser en bred Steenbænk rundtom, som om man der først havde svøbt og tilberedt Ligene, førend man skjød dem ind i deres sidste Bolig. Gjennem Bagvæggen kommer man ind i et Værelse med tolv Leier foroven og ni forneden, og ad en Trappe paa venstre Haand først til eet med tre og derpaa til et andet med tretten.

Jeg holder disse Grave for meget ældre end de

forhen beskrevne. De ere beregnede paa et lille Rum. Der findes lignende paa den syriske Kyst, lige overfor Den Ruad (Aradus), ved Siden og i Nærheden af Damaskus (Maundrell, Voyage d'Alep à Jérus. 1525). Jeg erindrer mig ikke at have seet saadanne i noget andet Land.

Ikke langt fra Dommernes Grave (det er mig ubekjendt, hvorfor man kalder dem saaledes, intet Sted i Skriften giver noget Vink desangaaende) er en i Klippen hugget Cisterne. En noiagtig Undersogelse af Huler, Grave, Nischer, Cisterner og andre Gjemmer, som findes paa den vide Mark Norden for Jerusalem, maatte give et lærerigt Udbytte.

Jeg tilbragte denne Dags Aften i Selskab med en selsom Mand, Joseph Wolff, Missionær i Jerusalem og hans Kone, Lady Georgiana Wolff, — en Mand der med en uhyre Masse Kundskaber og et Mod, der vilde være den ædleste Martyr værdigt, forener en stor Deel Galskaber; en Forening som man saa ofte seer hos udmærkede Hoveder, og som synes at tyde paa, at Vanvid og Geni grændse nær til hinanden. Han og hans Hustru have i Jerusalem helliget sig det Værk at omvende Joder, og han havde derfor udstedt en fri Udfordring til alle dette Folks Skriftlærde, og var til hvert Minut beredt til at op-

tage Kampen, Mand mod Mand. Han forsikkrede mig mundtligt og skriftligt, at, ifølge Daniel, vilde alle Joder om sytten Aar være Christne. Uden at drage Omvendelsen overhovedet i Tvivl, raadede jeg ham, af Venskab, til at udsætte Terminen i det Mindste hundrede Aar. Jeg haaber, at man hverken vil give mig Uret heri, eller miskjende min Hensigt.

Forstanderen for den katholske Menighed i Jerusalem bevarer, som Pavens Repræsentant i det hellige Land, den Rettighed at uddele den hellige Gravs Orden, der i Aaret 1099 blev stiftet af Gottfred af Bouillon, og hvis Statuter flere Paver, navnligen Benedikt XIV., fornyede og fastsatte. Fremgangsmaaden ved Optagelsen i denne Orden, som ogsaa blev mig tildeel, er formedelst de historiske Erindringer og Stedet, hvor den skeer, opløftende og rørende. Vi forsamledes i denne Anledning en Morgen før Solens Opgang ved det Allerhelligste, og droge derpaa ind i det Katholikerne tilhørende Kapel i Kirken. Alle forsamlede Munke og Brødre bad høit. Derpaa satte det hellige Lands Abbed sig paa en Throne. Knælende for denne nedlægger Candidaten Forbunds-Eden i hans Hænder. En Munk beklæder derpaa Ridderens Fodder med Gamascher af Silke med Guldfryndser og paaspænder ham Gottfred af Bouillons Sporer. Disse ere af Bronze, ganske

simple, tykke, 8 Tommer lange, hvoraf Spidsen udgjør de 5, med en skarp Stjerne, hvis Torne ere 1 Tomme 4 Linier lange. Gottfreds Sværd, en 30 Tommer lang, tveægget, flad Klinge, med et 5 Tommer langt simpelt Korsgreb, hvis Tværarme ere krummede lidt nedad, i en Læderskede, Knap og Beslag af Bronze, bliver blottet lagt i Haanden, og dernæst omspændt; endelig faaer man om Halsen Gottfreds Kors, der er af Bronze, smykket med Granater, og hænger i en Bronzekjæde. Mellem hvert Afsnit af Ceremonien finde Bønner Sted, og mellem begge de sidste det egentlige Ridderslag med Gottfreds Sværd paa Hoved og Skuldre, hvorpaa man omfavnes af alle Brødre og Munke og omfavner dem. Fordum skeete Optagelsen i denne Orden ved den hellige Grav selv; men nu finder den Sted i det katholske Kapel og ved lukkede Døre. — Under denne Scene hørte vi Bulder over os. Hvad var det? — Hestetrampen; thi Tyrkerne have Stalde lige over dette Kapel.

Veien til Bethlehem gaaer fra Pilgrimsporten til det onde Raads Høi, hvor Ypperstepræsterne skulle have besluttet Christi Domfældelse. Her staae Ruiner af en Kirke, og en Moschee ved Siden af. Egnen rundt om er blottet for Træer og klippefuld; den er omtrent

eu halv Miil i Gjennemsnit. Paa Høien til Høire opdager man Levningerne af et Taarn, som næsten er forvandlet til en Steenhob. Man kalder Stedet Simeon den Gamles Taarn. Det græske Kloster St. Elias ligger smukt i Fordybningen mellem to smaa Høie og hæver sine høie Mure op over en tæt Olivenskov; paa høire ligger Landsbyen Atamon, ogsaa kaldet Simeon den Gamles Landsby, og længere henne i Dalen Bethsafafa. Et Par Hundrede Skridt fra Klosteret St. Elias (tre Fjerdingvei fra Jerusalem) staaer en gammel, med vældige Blokke omgiven Brønd; den bliver holdt i Ære som den, hvoraf de tre Vises Stjerne opsteg. Ved Veien, lige overfor Klosterporten, finder man et Olietræ, om hvilket, efter østerlandsk Skik, er bygget et Andagtssted; derhos viser man i Klippegrunden en Udhuling, hvori Propheten skal have hvilet. Herfra bliver Bethlehem synlig. Det ligger ikke meget over en halv Miil borte, og tager sig pynteligt ud paa Klippehøidernes nøgne Baggrund. Alle dybe og alle horizontale Rum mellem disse Høiders Klippelag ere fortræffeligt dyrkede; Jorden er rødlig, Steenarten Marmor. Paa Veien derhen en Fjerdingvei længer henne findes nogle Levninger af gamle Ringmure af Blokke, sammenføiede uden Kalk, og som staae et Par Fod frem over Grunden. Der skal Rama have staaet,

som Jeremias omtaler med de af Evangelisten Matthæus gjentagne Ord: „Der høres en Røst i Ramah, et Jammerskrig, Graad og bitter Klage: Rachel græder over sine Børn.“ (Jerem. 31, 15.) Faa Skridt til Høire af Ruinerne viser man en Marmorkiste, 11 Fod lang og 4 Fod bred, uformelig og aabenbart af tyrkisk Arbeide; tillige er den omgivet af en lille Moschee. Jøder og Tyrker gjøre flittigt Valfarter til dette Sted, som de kalde Rachels Grav. Talrige Indskrifter tyde herpaa. Ved Siden er en Cisterne. Mahommedanske Grave omgive denne Helligdom, som vistnok kan betegne det Sted, som ved Traditionen er blevet bekjendt. Første Mose Bog siger: „Saaledes døde Rachel og blev begravet paa Veien til Ephrata, som siden kaldtes Bethlehem.“ (1 Mos. 35, 19.) Hos Samuel hedder det: „Naar du nu gaaer fra mig, saa skal du finde tvende Mænd ved Rachels Grav paa den benjaminitiske Grændse i Zelzah.“ (1 Sam. 10, 2.) Disse Angivelser bevise først, at Rachels Grav i de tidligere Aarhundreder var en bekjendt Gjenstand, og dernæst, at den laae indenfor Grændsen af Benjamins Stammes Gebeet og paa Veien fra Jerusalem til Bethlehem. Man vilde derfor med Magt og Vold støde Sandsynligheden fra sig, hvis man ikke vilde antage, at skjøndt Stedets Mindesmærker lidt efter lidt forandredes, dette dog selv vedblev at være bekjendt,

og det samme, som nu tildags angives derfor. Netop dette Punkts Identitet med det, som i Skriften holdes derfor, berettiger til den Forudsætning, at den dertil stødende Plads er den, som Jeremias kalder Rama, og som maaskee i ældre Tider hed Zelzah. Flere Steder førte Navnet Rama, hvilket sees af Jos. 18., Dom. 19., Sam. 19. 22. 28., Kong. 15. o. fl. a. Det blev af Grækerne ogsaa oversat ved ὑψηλὴν, Høide, Høimark, en Benævnelse, som fortræffeligt lader sig anvende paa Beliggenheden af Ruinerne ved Rachels Grav.

Paa høire Haand af denne Grav paa Bjerget ligger Landsbyen Bethisallah, som er beboet af Græker og rig paa Viin og Olie. Ogsaa finder man mellem Rama og Bethlehem en Vanddam, aflang, hundrede Skridt i længste Gjennemsnit, dannet af Naturen, nu en Have; men paa venstre Haand paa Skraaningen en Vandledning, der til for kort siden endnu forsynede Jerusalem, men nu er afbrudt; maaskee Kilden Gihon (2 Krøn. 32.).

Bethlehem, som allerede den første Mosebog nævner (35, 19) og som ogsaa i det gamle Testamente var omgivet af en hellig Glands ved Moabiterinden Ruths Historie; Bethlehem, som havde givet Israel en Dommer (Dom. 12, 8.) og den kongelige Sanger David (1 Sam. 16.), og om hvil-

ken en Prophet sang: „du Bethlehem Ephrata! for liden til at være blandt Judæ Tusinde; af dig skal mig Een udgaae til at være Hersker over Israel; og hans Udspring skal være fra Hedenold, fra Evighedens Dage.“ (Mich. 5, 1.): Bethlehem kroner Fordybningen mellem to Høie og den ene af disse Høie selv; medens Klosteret og Kirken over Christi Fødested, liig en prægtig Borg, ligge paa den anden. Dalen, som her tager sin Begyndelse, er henrykkende ved sin fortræffelige Dyrkelse og ved sin Fylde af Mandel- Olie- og Figentræer. Der var mange Folk ude i det Frie og hilste os med et buon giorno. Da de vare godt bevæbnede, havde en dristig Holdning og bare rige Klæder, saa holdt jeg dem for Musselmænd. Men de vare Christne, thi disse have i Bethlehem Ret til at bære Vaaben. Der boer over 1000 Katholiker, henved 1000 Grækere, 30 armeniske og 40 tyrkiske Familier i Bethlehem. De Første spille Mester. For kort Tid siden dræbte de fire af de tredive Soldater, som Paschaen holder der, og forjog de øvrige.

Man førte os forbi Klosteret og bag dette ud paa den frie Høide. Der betragter man med Andagt den Grotte, hvor den hellige Jomfru, kort før sin Flugt til Ægypten, skal have skjult Christusbarnet for Herodes. Tolv Trin føre ned til et Alter, foran hvilket der brænder tre Lamper. Væggene ere raae,

Klippen bestaaer af Kridt. De Troende fortælle, at nogle Draaber af den hellige Jomfrues Melk har givet den hiin hvide Farve. Derfor troe Qvinderne ogsaa, at den, indtaget som Pulver, kan lette Fødselssmerterne. Indgangen til denne Grotte vender mod Nord.

Veien til Klosteret er brolagt med brede Stene, langs med Siden forsynet med Brønde og Zirater, bred og anseelig. Klosteret og Kirken ere det ikke mindre, men de ere i Forfald, og hvis der ikke kommer Hjelp, snart i Ruiner. Armenierne have Overhaand i dette Gudshuus, som den katholske Menighed først for faa Maaneder siden tvungen har forladt, fordi den enten ikke kunde eller vilde tilfredsstille en Pengefordring af Paschaen. Kirken er en Korskirke, men der hvor Skibet støder sammen med Side-Armene er den tilmuret. Otte og fyrretyve Søiler, tolv i hver Række, bære Skibet; de ere af hvidt Marmor, 18 Fod høie, have $2\frac{1}{2}$ Fod i Gjennemsnit, staae i $9\frac{1}{2}$ Fods indbyrdes Afstand og bære en Art af korinthiske Kapitæler af slet Arbeide. Tværbjelkerne og Taget ere af Cedertræ, siger man; mig forekom det at være af Cypresstræ. Væggene vare før beklædte med Mosaik, hvoraf man seer Levninger, og tillige med Marmor, hvoraf Tyrkerne have taget den større Deel og anbragt det i den store Moschee i Jerusalem.

Den Deel af Kirken, som nu benyttes, er den øvre Deel af Korset. Over Midtpunktet staaer et Alter for de tre Konger og for Fødselen, og er det egentlige Hovedalter. Grækerne have en Fløi derpaa; den anden Fløi og Mellemalteret tilhøre Armenierne. Katholikerne tør slet ikke læse Messe der. Den Indgang, som før var bestemt for dem, er nu tilmuret. Over Høialteret findes Fødselens og Krybbens hemmelighedsfulde Grotter. To Trapper føre ned til Høire og Venstre, hver paa sexten Trin; den ene tilhører Grækerne, den anden Armenierne. Fødselsgrottens Længde er 37 Fod 6 Tommer fra Øst til Vest; Breden 11 Fod 9 Tommer, Høiden 9 Fod. Stedet, hvor Frelseren blev født, ligger ved den østlige Væg i en afrundet Nische. Gulvet er beklædt med fiint Marmor, hvori er indlagt en flammende Stjerne af Sølv, der omgiver en rund Plade af grønligt Marmor, henved 4 Tommer i Gjennemsnit. I Kanten om denne Plade staae de Ord: Hic de virgine Maria Jesus Christus natus est (Her blev Jesus Christus født af Jomfru Maria). Fjorten Lamper brænde i Nischen, der, ligesom den hele Grotte, er behængt med Silkestoffer og rigt udsmykket. Faa Skridt derfra, i den sydlige Fordybning, viser man paa den ene Side Krybbens Steen, paa den anden det Sted, hvor de tre Vise nedlagde deres Gaver og tilbade. Hiin staaer

i en lignende Nische; en Stjerne af hvidt Marmor omgiver en Porphyrplade; fem Lamper brænde derover. Et Billed, som forestiller Christi Fødsel, af Jacopo Palma, smykker Baggrunden. Paa de hellige tre Kongers Alter er et Billede af den samme Mester, som forestiller Tilbedelsen. Dette Alter hviler paa den Steen, som den hellige Jomfru skal have siddet paa, da hun modtog de tre Konger.

Den Indgang til Helligdommen, som er aaben for Katholikerne, og i hvilken de underholde nitten Lamper, Grækerne sytten og Armenierne ti, gaaer vestlig gjennem en underjordisk Gang. I denne finder man først Josephs Alter, dernæst de uskyldige Børns, under hvilket en med Jerngitter lukket Grotte skal indeholde de Myrdedes Been. Derfra kommer man ind i den hellige Hieronymus's til et Kapel omdannede Grotte, hvori han boede og oversatte Bibelen; nær derved er saavel hans Grav, som den hellige Eusebius's og den hel. Paulas og Eustachias. Over hvert Alter staaer et Billede. Udtrykket er virkelig rørende i det, der forestiller de tvende Helgeninder, disse Skud af Gracchernes og Scipionernes Stamme. Baade Moder og Datter slumre Dødens Søvn; de ligne hinanden og en blid Veemod er udbredt over deres Træk. De hvile paa guldbræmmede Puder af rødt Fløil, Moderen i den sorte Pilgrims-

dragt, Datteren med opløst Haar, gjennemflettet med Roser, og hun holder Krucifixet i den høire Haand støttet mod det venstre Bryst, der endnu synes at hæve sig under den fine Tunika. Et Par smaa Engle svæve ovenover, og een af dem rækker Kronen.

Herfra føre tre og tyve Trin op i den katholske Kirke, som er lille, men rig paa Zirater og Billeder; især er det Billede, der forestiller Christi Fødsel, i det bag Høialteret værende Sakristie, værd at see. For den store Befolknings Skyld maatte man opstille Alteret ligefor Døren, forat Klosterets Korsgang kunde rumme de Andægtige.

Katholikerne have nu kun en Opsynsmand, der tillige er Skolelærer, og foresiger de katholske Indbyggere de faa italiænske Ord, hvormed de pleie at hilse de Reisende. Dog fandt jeg her nogle maronitiske Præster fra Libanon, som ere midlertidige Sjælesørgere, stille Folk, med et særdeles roligt Udtryk, alvorlige og jævne. Jeg spiste i deres Selskab; det var mig, som om jeg sad tilbords med Abraham.

Klosteret og Kirken ere opbyggede af den hel. Helena og fornyet af christelige Fyrster. Men allerede i den første Tid havde de Troende et Bedehuus over Frelserens Krybbe. Hadrian opstillede der en Statue af Adonis, som den hel. Helena igjen lod omstyrte. Fra Klosterets Terrasse seer man

vidt ud over et stille, klippefuldt, i Kløfterne og paa Skraaningerne med levende Grønt bedækket Land. Vi havde Klosteret

St. Elias	N. 10° O.
Bethlehem	V.
De arabiske Bjerge	NO. til SSO.
Veien til Klosteret Saba .	O. til N.
Hyrdernes Grotte	S. 75° O.
Den hel. Jomfrues Grotte	S. 32° O.

Lukas (?) omtaler Hyrdernes Grotte (2, 8.); jeg veed ikke, om denne er den samme som Hulen Adullam, der blev bekjendt i Davids Krige (2 Sam. 22.).

Jeg kjøbte i Bethlehem en Deel Helgenbilleder, Madonnaer og Kors, skaarne af Træ eller Perlemoder, eller indlagte dermed, udarbeidede med Møie og Flid, men uden al Konstfærdighed forfærdigede af Byens Beboere; ogsaa kjøbte jeg af Araberne fra Wadi Musa to smukke Drikkeskaaler, udskaarne af Steen fra det døde Hav og forsynede med Sprog af Koranen.

Ved Passet Norden for Bethlehem viiste man mig det Sted, hvor Davids Huus skal have staaet (Sam. 16. 17. 20.). Derfra red jeg til Rachels Grav og derpaa vestlig til Bethsafafa ($\frac{1}{2}$ M.). Tusind Skridt fra dette Sted seer man en dyb Cisterne, men til Venstre, paa en Høide, Schorafat. Paa Sletten staaer en kjæmpemæssig Terebinthe, under hvilken den

hel. Jomfru paa sin Flugt til Ægypten skal have hvilet. Paa Høiene hiinsides rider man gjennem Rosenhaver (hvortil Jorden her formelig beredes og dyrkes, thi Rosenvand og Rosenolie ere Erhvervsartikler), gjennem Viin- og Olieplantager og over nogle Marker op til Landsbyen Mælha ($\frac{1}{2}$ M.), der ligesom de to førstnævnte kun er beboet af Mahommedaner; derpaa videre opad Høiden, hvor tre Gravhøie ligge til Venstre, og ned mellem Terebinther og Viinstokke til Landsbyen St. Johann ($\frac{3}{4}$ M.), der ligger yndigt omgivet af veldyrkede Høie. Klosteret her bliver beboet af fjorten spanske Munke, og er det skjønneste katholske Kloster i det hel. Land. Kirken, som er ganske beklædt med Marmor, har indeni syv og tredive Skridts Længde, fire og tyve Sk. Brede, fire Piller og Skikkelse af et Kors. Gjennem et forgyldt Gitter stiger man paa venstre Haand ned i Grotten, hvor Johannes blev født; den er belagt med Fliser af hvidt og sort Marmor, og behængt med Silkestoffer og Guldfryndser. I Baggrunden er en Nische, hvor en Steen af hvidt Marmor omgiver Stedet: hic præcursor Domini natus est (Her blev Herrens Herold født). Fem Basreliefs af hvidt Marmor bedække Væggene i denne Nische. Det første forestiller Besøgelsen, det andet Nedkomsten, det tredie Prædikenen i Ørken, det fjerde Christi Daab, det femte Hals-

huggelsen. Arbeidet er middelmaadigt og affecteert. I det sorte Marmorloft derover er indfattet et Lam af hvidt Marmor, derover læser man: Ecce agnus Dei. Over Nischen er et rigt Altar med Døberens Billede. Kirken selv har syv Altere, et Orgel, flere Malerier, hvoriblandt en Johannes i Ørken af Murillo, og en smuk „Besøgelse“ i Kapellet til høire. Der fremviser man ogsaa en Steen, hvorpaa Johannes tiere skal have siddet i Ørken.

Fra Klosterets øverste Deel saae jeg

Cassr	N. 25° V.
Colonia	N. 10° O.
Johannis Grotte i Ørken	V.
Besøgelsens Huus	S. 60° V.
Makkabæernes Bjerg . . .	NO.
Veien til Bethlehem . . .	OSO.
Obed-Edoms Bjerg*) . .	O.

Dalen fra St. Johann til Colonia er bred og rig paa Træer. Den ansees for at være Terebinthe-Dalen, hvor David ihjelslog Goliath. — Veien til den hel. Johannes Ørk fører først forbi Besøgelsens Huus, d. e. forbi Ruinerne af et Kloster, bygget paa

*) Saaledes kaldte Munkene Bjerget. Jeg holder for, at man der maa henlægge Kiriath-Jearim (1 Sam. 7. — 2 Sam. 6. — Krøn. 3.).

det Sted, hvor Moderen til Christi Forløber skal have boet. I en Grotte derved skal den hel. Jomfrue have sagt de skjønne Ord, som Lukas i første Kapitel anføe rer. Derfra til Ørken er ikke over en Miilsvei. Ordet Ørk er urigtigt brugt om den Eensomhed, som man træder ind i, og hvor atter en Grotte mellem Klipper og Bjerge bliver med Andagt betragtet som det Sted, hvor Johannes boede og prædikede.

Vi red tilbage til St. Johann og toge atter Veien til Jerusalem. Denne fører opad Makkabæernes Bjerg, saaledes kaldet, fordi deres Grave skulle befinde sig der, den holder sig dernæst paa Høisletten, krydser en Engdal, som hedder Beduinernes Dal, og kommer en Miil fra St. Johann til det høitomtaarnede græske hellig Korses Kloster, der ganske eensomt staaer paa det Sted, som tilbedes, fordi man mener, at Træet til Christi Kors her blev hugget.

En halv Miil fra dette Kloster kom vi tilbage til Byen. Udenfor Pilgrimsporten staaer en stor Terebinthe, og ikke langt derfra seer man et stort Vandbasin, aabenbart af ældgammel Oprindelse og høist sandsynligt det, som anden Kongernes Bog (18, 17) og Esaias (7, 3. — 36, 2.) omtale. Stedets Beskaffenhed og Benævnelsen „den øverste Dam" ere her afgjørende, og Navnet er ogsaa et Beviis for den anden Brønds Alder, der ovenfor er omtalt. — Her er Høisletten

besaaet med Tyrkernes hvide Gravminder. Det var et rørende Syn, at see en Mængde Qvinder beskjeftigede med at holde Bøn ved disse Grave eller bestrøe dem med Roser.

Da jeg tog Afsked med den hellige Stad, efterlod den hos mig et stærkt veemodigt Indtryk. Forgjængeligheden af det, som var saa betydningsfuldt, er en stor Lære. Mit Liv, som er hensjunket i Ruiner, ja i Gruus, føler, med Hensyn til Skjebnen, sit Slægtskab med disse Levninger.

Du er nu forladt, du høitberømte Sions Datter! Sangeren ønsker dig: „at der maa være Fred inden dine Mure og Lykke i dine Palladser!" (Psal. 122.) Men meget rigtigt spørger Propheten: „Hvo kan ynke dig, Jerusalem! hvo kan sørge over dig? hvo vil gaae et Skridt af sin Vei for at hilse dig?" (Jerem. 15, 5.).

Som Christendommens Vugge betragtet er Jerusalem ganske vist et sørgeligt, de christne Fyrster lidet hædrende Syn. Det er urigtigt, hvad Chateaubriand og andre Sværmere sige, at Tyrkerne ville ødelægge den hellige Grav med Ild og Sværd. Hvo skulde have hindret dem deri, hvis de havde villet? Tvertimod er det dem, som vedligeholde. Hvad der ødelægger, er Misundelsens Djævel mellem de christelige Sekter, og Tilbageholdelsen af de smaa Almis-

ser, som ere uundgaaelig nødvendige til Bygningernes og Menneskenes Underholdning. De katholske Munkes Tribut til Porten er kun 7000 Pjaster; men Paschaerne og Statholderne ville have Foræringer, og de arabiske Høvdinge i Omegnen, som f. Ex. Bogooz, sælge deres Beskyttelse og det frie Leide kun til høi Priis. Nu for Tiden har den hel. Forløsers Kloster over halvanden Million Pjastre Gjeld; men der er heller ikke i flere Aar kommet Tilskud fra Europa. Apostlernes Ord (Rom 15. 1 Korinth. 16. 2 Korinth. 9.) ere forlængst magtesløse.

Den katholske Menighed og en engelsk Reisende, John Porter, med hvem jeg stod i venskabelig Forbindelse, fulgte mig paa Veien indtil det Sted norden for Pilgrimsporten, hvor den Karavane, med hvilken jeg gik tilbage til Ramle, havde samlet sig. En Time efter at vi havde brudt op, red vi nedenom Colonia. Veien var fuld af Qvinder og Børn, som bare malede Æg og Fødevare til Torvs i Byen. Vi vandede vore Heste ved en Brønd ¼ Miil før vi kom til Errit-el-Enneb, og holdt stille under denne Landsbyes Figentræer. Beboerne ilede hid og satte sig venligt hos os; det er en smuk, kraftig Slægt, af smidig, rank Bygning, med sorte Øine. Saasnart vi vare komne op paa Høiden bag Landsbyen, viiste sig lystglindsende i Vest Sandkysten ved Jaffa, og bag

denne det mørke Hav. Efter halvanden Time kom vi ad Klippeveien ind i Dalen. De steile Klippevægge tjene store Gedehjorde til Græsgang; disse Dyr havde fiin Lod, vare sorte, med rødguul Tegning paa Fødder, Bug og Pande, med tilbagekrummede, rødt farvede Horn. Hyrderne vare bevæbnede med Bösser og Koller.

I den snævre Dal, ved Foden af Høiderne, staae Ruinerne af en Kirke, som maa være ødelagt for længe siden, eftersom store Terebinther allerede hæve sig af dens Gruus. En halv Miil længer hen aabner Dalen sig og det dyrkede Land begynder. Snart kommer man til to store, dybe, opmurede Brønde og træder derpaa ud i Sletten, der giver et Billede af det meest velsignede Land paa Jorden. Paa Høien er hist og her Ruiner af Kirker, Moscheer og Helgengrave.

Ramle bærer, især betragtet fra Østsiden, ganske den østerlandske Dragt. Ruiner, Kuppelbygninger, Minareter, høie Palmer, som skue ud over Husenes hvide Terasser; en Forgrund med mægtig Fylde af Buske og Træer; Gravlunde med skinnende Gravminder, Brønde og Vandbasiner ved Siderne, og over det Hele en skyfri, men blegblaa Himmelhvælving!

Vi stege af i Klosteret. Fra dets Terrasse har man den Kløft i Judæas Bjerge, hvor Veien gaaer til Jerusalem, i Øst. Strabo siger, man paastaaer at kunne see

fra Joppe til Jerusalem (p. 759). Van Egmont berigtiger denne Vildfarelse (Travels I. 297), Pockock anfører den igjen (Description of the East II. 3.). Sandheden er, at man fra Joppe ikke engang kan see til Ramle. Fra Jerusalem, som ligger paa den østlige Skraaning af Judæas Bjergegn og imod Vest har dennes Bjergryg i flere Miles Brede til Skillevæg, er det ligefrem umuligt at see det vestlige Hav. Naar Josephus (de bello Jud. IV. 3.) fortæller, at Udsigten fra Taarnet i Psephina i Jerusalem naaede lige til Havet, saa er dette en Overdrivelse. Iøvrigt kan man ret godt have seet Ildrødmen paa Himlen, da Judas afbrændte Jamnia (2. Makk. 12, 9.). Man seer fra Jerusalem heller ikke det døde Hav, thi Egnen er kun noget aabnet mod Syd.

Piint af en utallig Mængde Myg, som berøvede mig den forventede Nattero, forlod jeg Ramle for at reise til Nazareth. Veien fører Nord paa igjennem den herlige Slette mellem Agre til Landsbyen Hundich ($2\frac{1}{2}$ M.). Bag denne begynder Græsgange, som vedvare hele tre Fjerdingvei, dernæst igjen dyrket Land, til Landsbyen Mir ($\frac{3}{4}$ M.), som ligger paa en lille Høi. Ved Veien staae to Kredse af Sidirtræer*) til de Reisendes Beqvemmelighed. Medens vi

*) Af Lotostræernes Familie See ogsaa Koranen, Sure 24 og 53.

hvilede der, kom der et jublende Tog ud af Landsbyen. Foran i Spidsen gik Mænd, som spillede paa Cymbler og Hyrdefløiter, sang og affkjød deres Geværer. Efter dem fulgte en svært belæsset Kameel, paa hvilken der sad to Piger. Derpaa kom Qvinder, der næsten alle græd og hylede. Det var en Brud, som man afhentede fra den lille By Lydda (Apost. 9), hvilken Romerne kaldte Diospolis, men som, liig saa mange andre, nu tildags igjen bærer sit gamle Navn.

En Fjerdingvei derfra staaer en Beduinlandsby. Folkene vare forsamlede om en Araber, der for nogle Para lod en stor graa Abe dandse. Vor Ankomst drog Mængdens Opmærksomhed til os, og Aben blev forladt, indtil vi vare borte. Ved den nordlige Side af Landsbyen flyder en Aa, det største Vand mellem Ramle og Nazareth, over hvilket der ligger en Bro paa fire Buer af Steen. Under hver Bue er der anbragt to Møller. Disse kaldes Jaffas Møller. En halv Miil til høire inde i Sletten ligger Slottet Rasz-el-Eyn. Aaen kommer fra de østlige Bjerge og løber forbi Slottet,

En Miil herfra red vi gjennem Landsbyen Dor-Adesz, og over en bølgeformet, dyrket Egn gjennem Landsbyen Kaffr-Suba forbi eensomme Moscheer og forbi Karenthsauüh, som er en ødelagt Fæstning med Ruinerne af en Kirke, og ligger noget til høire

paa en lav Banke. Her er ogsaa en Brønd, den første fra Møllerne. Reisende fra Baalbeck og Damaskus havde her opslaaet deres Telte. Mellem hvert af disse Punkter er en halv Miil.

Kahun, en By med Ringmuur, ligger halvanden Miil derfra paa Sletten, paa en Høi. I saadanne Reder, bag Mure af 15 Fods Høide, trodse de arabiske Høvdinger Sultanens Statholdere. Kahun, tilligemed nogle Stæder i Bjergegnen ved Naplusz, stod netop dengang i Oprør mod Paschaen af Damaskus. Fra Karentsauüh af talte jeg sexten Stæder ved eller paa Bjergene, alle med Ringmure og ligesom Fæstninger, helst paa Spidsen af Bjergene eller ogsaa paa Høiene i Sletten, en Omstændighed, der tilstrækkeligt beviser dette Lands vedvarende krigerske Tilstand. Ved Porten ind til Kahun bleve vi anholdte og maatte oppebie Byens Aga, der fra den tidlige Morgenstund af var ude. Store Hjorde af Hornqvæg drog ind, thi Solen var ved Nedgang; mange Folk vendte hjem fra Markerne, hvor vi havde seet dem pløie og høste; Piger og Koner gik og kom til og fra Brønden nedenfor Høien, med de langagtig-runde Leerkrukker paa Hovedet. De arabiske Qvinders Dragt er her den samme som i Ægypten, en blaa Særk og et rødt Tørklæde snoet om Hovedet, meden Spidsen hænger langs ned ad Ryggen.

Endelig kom Agaen. Han red paa en god Hest, førte en lang Landse og var ledsaget af nogle Soldater. Han modtog os meget venligt, lod et Værelse i Borgen gjøre ryddeligt for os, og et Maaltid af Kjød og Riis tilberede, og holdt os med Selskab, til det var færdigt. Han snakkede meget om Verdens Anliggender, og beklagede sig bitterligt over Vicekongen Mehemed-Ali, hvem han skildrede som en hemmelig Christen og en Forræder mod Sultanen. Ogsaa to Søfolk fra Tanger, Gjennemreisende, ligesom vi, satte sig hos os, og drak ganske tappert, saasnart de vare alene med os.

Tre Miil norden for Kahun gjør Veien en Vending fra NO til O gjennem de lavere skovbegroede Høie, der danne Forbindelsen mellem Karmel og Samarias Bjergegn. Dalene ere dyrkede og de jævnt skraanede Høie bedækkede med Valnødtræer. Hver Miil træffer man Ruiner af smaa Kirker, men fra Kahun til paa Toppen af denne Høikjæde ingen Draabe Vand. Der (5½ M.) findes en slet Vanding, men snart efter naaer man en frisk lille Bæk, maaskee Bækken Kedumim i Skriften (Dom. 5, 21). I Skyggen af de Træer, som beklæde dens Bred, lode vi Middagsheden gaae forbi. En Tyrk fra Damaskus forenede sig med os. Derpaa stege vi rask ned i Esdrelons Slette, som er otte Miil lang og halv saa

bred, og omgivet i Syd af Samarias Bjerge, i Vest af Karmel, i Nord af Nazareths Hoider, i Øst af Bjergene Tabor og Hermon, men har mellem begge disse en Forbindelse med Jordans Slette. Den er dyrket, men krydses ogsaa af Moser og den dybtstrømmende Kischon. For at finde den rette Vei gjennem Sumpene, vankede vi om hid og did, raadvilde, indtil en Beduin viste os det rette Spor, naaede efter tre Miles Vei de nordlige Høider, og atter efter to M., forbi Landsbyen Jaffa, den i en nøgen Bjergtragt høitliggende lille By Nazareth.

Her bleve vi modtagne af H. Majestæts Viceconsul i Akka, Hr. Antonio Catafago, klædt aldeles paa østerlandsk Viis, men med Tegnet paa hans Værdighed, den trekantede Hat, paa Hovedet, og bleve af ham indførte i det Kloster, hvor der var tilberedt os Værelser. Om Aftenen spiste vi hos ham, og fandt os omringet af hans elskværdige Familie, som, af de Christne, er den rigeste paa den syriske Kyst. Han og hans Kone stamme fra Italien; men de ere fødte i Aleppo. Som en Patriarch sad han midt imellem Sønner, Døttre, Svigersønner og Svigerdøttre. Den ene Søns Kone, som er født paa Libanon, var neppe tretten Aar gammel, og havde dog alt været gift over et Aar. Disse Koners og Pigers rige tyrkiske Dragt glimrede af Diamanter, Perler og Guldstykker; jeg

troer, at hver Enkelt bar for halvtredsindstyve tusind Pjastre i Smykker. De talte kun Landets Sprog d. e. det arabiske, vare muntre og venlige, af behagelig Ansigtsfarve, meget hvide og skjære i Huden, og havde dybe dunkle Dine, og Dielaagene malede med Sort.

I Klosteret fandt jeg tolv Munke, hvis Forstander, Pater Filkuka, var en Mähred, forhen Sognepræst i Großmeserich. Hans Glæde over at finde en halv Landsmand var ikke ringe, og han gjorde sit Bedste for at beværte os godt. Klosteret er rummeligt og ligner en Fæstning, det har Mure og forskjellige Gaarde, og en smuk Kirke, hvis største Helligdom er den ubesmittede Undfangelses Grotte, der findes under Høialteret. Denne er, ligesom Helligdommene i Jerusalem og Bethlehem, udsmykket med Silketøi og Marmor. En Granitsøile hænger ret selsomt ned fra Grottens Loft, og var længe og er endnu Gjenstand for de Troendes Tilbedelse. Bagved denne Grotte fremvises andre, som den hel. Jomfrues Bolig, og tillige angive de Pladsen, hvor hun sov, kogte o. s. v. Vi besøgte ogsaa med Andagt Josephs Værksted, nu et katholsk Kapel; Frelserens Huus, hvori der i en Klippeblok er dannet et naturligt aflangt rundt Bord, ved hvilket han ofte skal have siddet med sine Tolv; Synagogen, hvor han pleiede at undervise, nu en græsk Kirke; endelig den Skrænt,

en Fjerdingvei fra Byen, hvorfra Nazarenerne, efter Sagnet, vilde nedstyrte ham (Luc. 6.). Alle disse hellige Steder finde vi hyppigt skildrede hos Skribenter fra det sjette Aarhundrede indtil vore Dage. Men de ældre tale ogsaa om skjønne Kirker, som Keiserinde Helena der havde reist. Disse ligge i Gruus, og i deres Sted er der bygget mindre Kirker.

Nazareth har nu henved 5000 Indbyggere, blandt hvilke 1200 ere Christne; gode og beqvemme Bygninger staae langs den østlige Skrænt; indenfor mod Øst ligge nogle Haver og Marker; mod Sonden den Dal, der løber ud i Esdrelons Slette. Byen holder sig i et Slags Uafhængighed af Paschaen i Akka, til hvis Gebeet den hører. De Christne have ogsaa her den Rettighed at bære Vaaben. De arabiske Hovdinger i Omegnen boe gjerne her, og betragte det som et Stævne til indbyrdes Møde og Aftale. Catafago og hans Familie eie her smukke Landsteder. Som Gjesteven af Høvdingerne fra Bjergegnen Napluß bragte han sin Familie i Sikkerhed herhid, da den af ovennævnte Pascha i Sommeren 1828 var blevet truet og fordrevet fra Akka. Hovdingerne selv tilbøde ham Penge og Folk, og under deres Beskyttelse var han sikkret mod Statholderens Vold.

Fra Nazareth til Jordan er ikke over fem Miils Vei. Strax udenfor Byen finder man den skjønne

Brønd, som er opkaldt efter den hellige Jomfru. Man rider langs de østlige Høie, paa hvilke Landsbyen Eyn=Mechel ligger til Venstre, men paa Høire ude i Sletten har man Byen Dabura, som Nogle ansee for den lille Stad Debora i Dommernes Bog. Denne Formening er urigtig, thi i den anførte Bog hedder det: „Og hun boede under det Palmetræ, som kaldes Debora, imellem Rama og Bethel, paa Ephraim's Bjerg" (4, 6.). Dabura synes snarere at være Dabrath hos Josva (19, 12. 21, 28.), som Eusebius kjender under Navnet Dabira.

Tæt ved Dabura, som ligger to Miil fra Nazareth, stiger Thabor frit op af Sletten, som en bred Kegle. Dette berømte Bjerg, een af Mindestøtterne i Religionernes Gebeet, er egentlig en Fortsættelse af Nazareths Høie. Den er lige steil til alle Sider. Egetræer, vilde Pigner og tæt Krat bedække dens Ryg. Man behøver en god Time til at naae dens Top, hvorfor ogsaa Jeremias i sin Prophetie mod Ægypten siger om den „Slagter fra Norden," der skal overvinde det: „Som Thabor blandt Bjergene, som Carmel ved Havet, skal han træde frem!" (Jerm. 46, 18.). Toppen har omtrent en halv Miil i Omkreds, er jævnet og omgivet af Levninger af en Vold, gjennem hvilken en Bueport (Bab=el=Hauva; Vindporten) aabner Vestsiden. Grundvolde og Cister=

ner tyde paa ældgammel Benyttelse af dette uforlignelige Sted, hvorfra Diet omfatter alt Land mellem Carmel og Havet, Libanons og Antilibanons Sneetoppe, Bjergene ved Damaskus, i Landet Hauran og i det stenede Arabien. Allerede dengang, da Israeliterne indvandrede, omtales en Bye Thabor, som blev givet til Præstekasten (Kron. 7, 77.). „Hvorledes saae de Mænd ud," spurgte Gideon Midianiternes fangne Fyrster, Sebah og Zalmuna," som I dræbte i Thabor?" Disse svarede: „Ret som du, enhver af dem havde Skikkelse som en Konges Søn." Men han sagde: „De vare mine Brødre, min Moders Sonner. Havde I ladet dem beholde Livet, da skulde jeg, saavist som Herren lever, ikke have dræbt Eder." Og han dræbte dem (Dom. 8.). Polybius (lib. V.) kjender Thabor under Navnet Atabyrium, hvori den oprindelige Lyd er umiskjendelig, og som endog ligger det nuværende Dabura nær. Man kunde altsaa ogsaa ansee Dabura og Atabyrium for et og det samme Sted; men Polyb siger udtrykkelig, at den nævnte Stad laae paa Spidsen af et femten Stadier høit Bjerg, som nok lader sig anvende paa Thabor, men ikke paa det paa Sletten liggende Dabura. Josephus kalder Bjerget selv: Bjerget Itabyrion (Ant. V. 23.) og den ovenpaa beliggende og med Mure forsynede Stad ogsaa Ataby-

rion. — Adamnanus, en Skribent fra det syttende Aarhundrede (lib. II. de loc. sanct.), taler om et rummeligt Kloster paa Toppen af Thabor og om Grotter, som Munkene der beboede. I een af disse Grotter bliver endnu holdt Gudstjeneste af Katholikerne, og det paa St. Peters Dag; ikke langt derfra ogsaa af Grækerne, men paa Mariæ Fødselsdag; begge ansee Pletten for den, hvor Forklarelsen fandt Sted.

Det middellandske Hav, eller som Israeliterne kaldte det, det store Hav og Søen Tiberias udbrede deres glimtende Speil for den, der staaer paa Thabors Top. Samarias og Gilboas Bjerge ligge Diet nær; nærmest er Hermon, som i Skikkelse og Høide er Thabor liig, men hviler paa en bredere Grundflade og er kronet med en Moschee, der kan sees vidt og bredt. „Nord og Syd har du skabt; Thabor og Hermon juble dit Navn." (Psal. 89.). — Ved Foden af den sidste ligger Nain, hvor Christus opvækkede Enkens Søn (Luc. 7, 11.), og Endor, saa bekjendt af den Qvinde, der fremmanede Samuels Skygge for Kong Saul, Aftenen før hans sidste Slag mod Philisterne, og hvor de frygtelige Ord gjenlød: „I Morgen skal du og dine Sønner være hos mig!" (1 Sam. 28). — Ogsaa de to Landsbyer seer man, hvor i vore Dage

Franskmændene holdt Slaget ved Thabor. Men i sin hele Længde ligger Esdrelons Slette vidt udbredt for Blikket, i Sandhed af Himlen dannet til Valplads! — For min Aand steg de gamle Billeder frem, Sisseras ni hundrede Jernvogne, hans Kamp, hans Nederlag mod Mændene af Naphtali og Sebulons Stammer, anførte af den begeistrede Qvinde Debora!

„Sebulons og Naphtalis Folk gav sit Liv til Døden paa de høie Sletter."

„Kongerne kom og strede." — — —

„Bækken Kison bortskyllede dem, Bækken Kedumin. — Den Stærke søndertraadte jeg."

„Da stampede Hestenes Hove, hurtig ilede de modig fremad."

„Velsignes blandt Qvinderne skal Jael, Keniteren Hebers Hustru, velsignet skal hun være blandt Qvinderne, der boe i Telte."

„For hendes Fødder sank han ned, og laae der sammenboiet, for hendes Fødder sank han ned, og laae der tilintetgjort."

„Ud af Vinduet skuer Sisseras Moder, og raaber høit gjennem Gitteret: Hvorfor tøver hans Vogn med at komme? hvi blive hans Vognhjul tilbage?" — —

„Saaledes skulle alle dine Fiender, o Herre!

omkomme; men de, som elske ham, skulle straale liig Solen i Kraft." (Dom. 5.).

En god Miil nordøstlig for Thabor, ved Foden af Nazareths Høider, ligge to forladte Kasteller. Stedet beder Suchelkhan eller ogsaa Dschæbel Tors Khan. Vi fandt der en stor Færdsel af Mennesker, eftersom det var Mandag, paa hvilken Dag der pleier at holdes Marked mellem Beboerne af Nazareth og Tiberias og Beduinerne. Disse bringe Heste Hornqvæg, Faar; hine Klædningsstoffer, Verktøi, Fødevarer og Hopper, for at faae dem bedækkede. Rækker af Steen betegne de for de forskjellige Varer anviste Pladser, og Kjøb og Salg gaaer for sig i fuldkommen Rolighed og Sikkerhed. Jeg slentrede om blandt disse Folk, uden i mindste Maade at blive foruleiliget. Beduinerne vare af Stammerne Anasi (fra Ørken), Beni-Sohor (ved Jordan), Szefech (ved Thabor) og af turkomanniske Horder. Disse Beduiner ere blot Hyrder, og høre ikke til hine reent-arabiske Vandrehorders Klasse, som man finder i Syrie, i Ægypten, i Nubien og i det egentlige Arabien.

Begge Kastellerne syntes at være af byzantinsk Anlæg med saracenisk Tilbygning. De ligge i Ruiner. — Fra Toppen af det øverste har man en Udsigt til Jordans Slette, hvor Byen Kokeb, 38° sydøstlig, viser sig, som om det laae paa et Forbjerg.

Da vi holdt os østlig, saa havde vi endnu de jævne Høie at overstige, paa hvilke de smaa Landsbyer Kuffre-Kæne og Sahruni (1 Miil) ligge. Den første bliver anseet for den lille Stad Kana, hvor Christus forvandlede Vand til Viin. Naar man er kommet over en paa alle Kanter indesluttet Slette, paa hvis Nordside Mons Christi eller Mons beatitudinis (arab. Kurum-Hottein), hvor de Femtusind bleve bespiiste, hæver sig, og har naaet Rygningen af den nærmeste Række Høie, ligger paa venstre Haand Søen Tiberias, herligt udbredt for Øiet som et Kjæmpespeil, der gjenstraaler Billedet af Antilibanons Sneetoppe og Bethulias mørke Bjergvægge; foran og til Høire viser sig, farveløs og dybt nedsænket, den brede Eng paa Siderne af Jordan, hvis skinnende Stribe fra det Sted, hvor den træder ud af Søen, til langt ned mod Syd glimter Beskuerens Øie imøde som det levende Øie i et livløst Legeme. Omtrent tusind Skridt fra Udtrædelsen af Søen staaer elleve Steenbuer i Floden, Ruiner af en Bro. Paa det Sted naaede vi, efter to Miles Reise fra Sahruni, den hellige Flod, i hvilken endnu i vore Dage Christne, Muselmænd og Jøder med lige Andagt bade sig.

Der hersker en forunderlig Stilheds og Eensomheds Aand over disse Egne. Skjøndt lange Strækninger paa Kysten og Sletten ere beplantede med To-

bak, Dura og Korn; skjøndt Landsbyen Schannag viser sig ved Søens sydlige Bred; saa er det dog, som om der ikke boede noget menneskeligt Væsen i denne berømte Egn. Den er en ryddet Skueplads; dens Konger og Helte, dens Jubelsange og dens Taarer, dens Henrykkelser og Afskyeligheder ere ikke mere; som en Moder sidder Taushed over Forgangenheden og indhyller sit Barns Vunder og Ar.

Jordans Dal kaldes af Araberne El Ghor. Paa Østsiden strakte sig steile, nøgne, lidet takkede Bjerge. Jordan holder sig, med mange Slyngninger, meest til Vestsiden. Hadrian Relandus (Palæstina illustrata I. 4) giver den en Længde af 1200 Stadier, hvilket i det Mindste er Halvparten formeget. Mod Nord udgjør Søen Tiberias, som Mose Bøger kalde Havet Kinnereth, og i Syd det døde Hav dens Grændser. Jericho i den sydlige Halvdeel og Scythopolis, Bibelens Bethschean eller Betsan, i den nordlige, vare dens vigtigste Stæder. Jeg anseer den sidste for det nuværende Kokeb.

Vandet i Søen Tiberias er klart. Ikke en eneste Baad oplivede det store Speil, hvori, høit fra Nordost, Dschæbel-El-Hesch, Antilibanons Sydspidse, skuede ned. Breden af El-Ghor kan omtrent beløbe sig til to Miil.

Siddende paa den Pille af Broens Ruiner, hvor-

hen jeg gjennem Jordans Vand var vadet, og fortærende min Reisekost, fik jeg her opført et malerisk Skuespil for mig. Paa Hjemveien fra Hauran drog nemlig en Karavane af flere hundrede Kameler over Sletten og over Jordan op til Tiberias. Fem til sex hundrede Ryttere og Fodfolk ledsagede dem som Bedækning. Det var den Transport, som Paschaen af Akka aarlig maa sende paa den Pilgrimsvei, der fra Damaskus gaaer over Hauran til Basra og videre over Wadi Musa til Mekka. En betydelig Deel af Paschaens Troppemagt anvendes til Sikkerhed for Levnetsmidlerne, der pleie at nedlægges i Mezarib (Astharoth). Dehlierne (Soldaterne) saae ikke uden Forundring mig og Mine throne paa Pillen i Jordan; men ingen af dem gav os saa meget som et ondt Ord. De gik gjennem Vadstedet tæt under Broen, hvor Floden havde fiirsindstyve Skridts Brede, og i sin største Dybde naaede Fodgjængeren lige til Brystet.

Jordans Vand er let og behageligt. Jeg saae mange Fisk deri. Bredderne ere tæt besatte med Laurbærroser og Træer. Efterat have badet mig og fyldt een Flaske af Floden og een af Søen, red jeg tilbage til Nazareth.

Jordans arabiske Navn er Scheriet-el-Kebir; Bjerget Thabor kalde Araberne Dschæbel Tor, og Sletten Esdrelon Merdji Ibn Aamer.

Om Morgenen, da jeg vilde tiltræde min Tilbagereise til Akka, var jeg endnu virksomt Vidne ved en christelig Forretning i Nazareth. Pater Vitus Filkuka bad mig at bivaane en Jødes Omvendelse. Det var en fattig Skrædderdreng fra Baireuth, Gud veed hvorledes forvildet til Orienten, og af Menigheden i Kairo hidsendt til ham i denne veldædige Hensigt. Kjetteriets Affværgelse og Optagelsen i den christelige Kirkes Skjød skeede høitidligt for Høialteret, hvorhos min Landsmand holdt en tydsk Prædiken, som Ingen uden Catechumenen og jeg forstode, men alle hørte paa med Opbyggelse. Jeg holdt en anden for Drengen i det samme Sprog, hvorved han henflød i Taarer og det hele Auditorium blev rørt.

Fra Nazareth til Kaipha fører Veien over Fordybningen norden for Staden og hiinsides til en rigeligt vandet Dal, gjennem hvilken der flyder en Bæk, som driver et Par Møller ($1\frac{1}{2}$ M.). Derpaa rider man over skovbegroede Høie. Fra det Sted, hvor man først øiner Baien ved St. Jean d'Acre, ligger den lille Kirke paa Nazareths Høider 43° sydøstlig; S. Jean d'Acre 30° nordvestlig; Forbjerget Karmel 75° nordvestlig; den høieste Spidse af Samarias Bjerge sydlig.

Ved Slutningen af Skovhøiene finder man den christelige Landsby Schfamer (2 M.), som er stor

og forsynet med et Slot, der har dybe og gode Brønde og mange i Klippen huggede Kornmagasiner. Gjennem en skovrig Dal stiger man ned paa Sletten, kommer til Strandbreddens brede Dyner (2 M.), gaaer over Kischon og langs med Havet til Kaipha ($1\frac{1}{2}$ M.). Medens vi saae derpaa, skjød een af Paschaens Soldater en Gazelle; ogsaa drev vi mange Harer op. I Kaipha høitideligholdt Indbyggerne just Abdallahs Indsættelse i Paschalikerne Akka, Seida og Tripolis, en Ceremoni, som hvert Aar finder Sted. I dette Land er Sultanen kun Herre af Navn. Paa Rheden ved Kaipha laae mit Skib; jeg betraadte det med glædelig Følelse, som om det var et Stykke af mit Hjem.

Forberedet ved denne Reise og førende Catafago med mig, roede jeg næste Morgen i een af Veloces Baade til S. Jean d'Acre, hvor jeg ankom efter to Timers Forløb. I Porten havde man Betænkeligheder ved at lade os komme ind, og vi maatte i over en Time vente paa Tilladelse hertil. Man bevertede os dog imidlertid med Kaffeh og Tobak. Endelig fik vi Lov at gaae til Consulens Huus. Herfra lod jeg Paschaen vide, at jeg var kommet for at tale med ham. Han befandt sig paa eet af sine Landsteder en halv Miil nord for Byen, og henviiste mig til sin Kiaja. Da jeg hørte denne fordeelagtigt omtalt, saa

gik jeg til ham og fandt en ung, smuk Mand, født paa Kaukasus, og en Ven af Paschaen. Det lykkedes mig at bevæge ham til at skrive til Paschaen, for at berolige dennes ængstelige Forfængelighed, der syntes mig at være Sjelen i hans Modstriden. Dette Skridt førte til Maalet. Medens jeg opholdt mig Natten over i Consulatet, kom der en Officier fra Paschaen med det Budskab, at Abdallah, for at modtage mig, var taget tilbage til Byen, og ventede mig i den første Time efter Solens Opgang. Mange Officierer kom for at afhente mig. Langs med Gaden til Palladset fandt jeg Soldater opstillede i Række, og ligeledes i selve Palladset den hele Sværm af Huusbetjente lige til Døren til den Sal, hvor Modtagelsen skulde finde Sted. Jeg ventede at finde en skummel Mand, af hvis Øine de Blodpletter ikke kunde udslettes, som han kunde tvætte af Hænder og Klæder. Jeg fandt ham siddende paa Divanen i Hjørnet af dette muntre solbeskinnende Værelse, fra hvis Vinduer man havde en vid og bred Udsigt over av og Land; men — det var en venlig Mand, ikke over tre og tredive Aar gammel, lidt koparret, og ifort en simpel, men meget riig Klædning; om Skuldrene bar han en Burnus, foran sammenholdt ved Diamants Hægter, en herlig Handschar i Bæltet, der stivnede af Ædelstene, Blomster laae paa Skjødet og i Divanen. Saasnart

jeg havde sat mig, rækkede han mig en Bouqvet Roser. Haa talte med Mildhed og glimrende Fiinhed om politiske Anliggender, om de europæiske Fyrster, om Sultanen. Lidt efter lidt ledede jeg Samtalen paa Catafago, og indtog ham saa meget, at han beklagede det Skeete, tilbagebetalte den aftvungne Pengesum, fastsatte Konsulatets Gjenindsættelse og Flagets høitidelige Heisning til næste Morgen og indvilgede i alle de øvrige Fordringer, som jeg i Form af Ønsker forebragte ham. Saameget er i Orienten enhver Forretniug afhængig af Formen, og selv det Vanskeligste lykkes, naar denne ikke krænkes. Mistroen til Europæerne er for stor til, at disse ved skriftlig Underhandling let komme til Maalet; men ved Samtale, ved at iagttage den der brugelige Rolighed, Venlighed og Skaansel, er der ingen, man lettere heldigt afgjør en Forretning med, end Østerlænderen, eftersom, med meget sjeldne Undtagelser, Grundlaget for hans Characteer er Sanddruhed.

Neppe vare vi komne tilbage til Konsulatet, saa kom Paschaens Musik; derpaa lidt efter lidt den hele By for at besøge og lykønske Catafago. Den gamle Mand græd af Glæde, og Sendebud ilede til Nazareth, for at bede hans Familie næste Morgen at indfinde sig paa Bjergtoppen, og glæde sig ved Kanonernes Torden.

Jeg besaae Byen. Den er en Qvadrat af ikke meget over 500 Skridts Basis, paa to Sider beskyllet af Havet. Murene vare paa Buonapartes Tid enkelte; nu er der paa Landsiden lagt endnu en Muur udenfor. Landporten gaaer gjennem Østsiden nær ved Stranden. Denne Side har tre, og Nordsiden fire bastionerede Taarne. Paa hine ere Courtinerne indrettede til tre, paa disse til fire Stykker. Graven er bred og dyb. Fæstningen er i bedre Orden end nogen anden paa den levantiske Kyst. Abdallah har bag Midten af Nordsiden bygget et høit, fast Taarn, som danner Citadellet. Næsten alle Bygninger i det Indre af Byen ere indsluttede af høie Mure, hvilket maa gjøre en Storm overmaade vanskelig og farlig.

Udenfor, mod Nord og Øst, er et bølgeformet Terrain og Slette. Nogle Landhuse oplive denne, og mod Nord yder en Vandledning, hvis mange Buer ere dragne fra Høi til Høi, et malerisk Skue. Suterazi d. e. Løftepiller, bringe Vandet til Byen. Mod Øst seer man mange Bygningsgrunde og andre Spor af det gamle Ptolemais; i det Indre mange Granit- og Marmorsøileskafter, som ere hidbragte fra Cæsarea og Askalon. Hine Ruiner have en halv Miils Udstrækning langs med Stranden og til Mundingen af Belus, denne i Oldtiden saa høit skattede lille Flod, hvor det første Glas blev frembragt. —

Tyrkerne indtoge efter en lang Beleiring, Ptolemais ved Storm den 19 Mai 1291, og ødelagde Byen i Grund og Bund. Et stort Kjøbmandshuus, en anseelig Moschee og mange stærke Privatbygninger synes tildeels at leve endnu fra hiin Tid; saaledes Ruinerne af den fordums Cathedrale, den hel. Andreas's Kirke, af Hospitaliternes Kloster, af Stormesterens Palads og Levningerne af et Nonnekloster, om hvilket Sagnet fortæller, at de fromme Qvinder paa den Dag, da Staden blev bestormet, eenstemmigen fattede den Beslutning at afskjære Næsen og saare Ansigtet, for ved denne Vansiir at tilbageskræmme Seierherrernes Begjerlighed. Det skal ogsaa være lykket dem, og de fandt kun Døden under Fjendernes Sabler.

Søporten gaaer ud mod Havnen, som er lille, snæver og ganske aaben. Krigsskibe kunne kun ankre paa Rheden. Ogsaa denne er meget farlig formedelst de heftige Vestenvinde, der blæse dagligt og ere Landet til stort Gavn. Muren om Havnen er styrtet i Gruus, saaat Slottet ved dens yderste Ende nu staaer afsondret.

Akka har nu 10,000 Indbyggere, blandt hvilke 2000 Christne, hvoraf næsten de tre Fjerdedele ere Katholiker. Paschaen har indført Handelsmonopol, opkjøber Kornet for lav Priis og sender det til europæiske og andre Pladse. Han var for faa Aar siden

i aabenbar Krig med Porten, som forgjeves lod ham beleire ved Dervisch-Pascha. Mehemed-Ali forligede ham med Porten. Men siden denne stærke Nabo har gjort Fordring paa Syriens Besiddelse for sig selv, er Abdallahs Skinsyge steget til det Høieste. Det var ham, som, netop da jeg befandt mig der, hindrede Gjennemmarschen af 12000 Mand regulære ægyptiske Tropper, hvilke Mehemed-Ali vilde sende til Sultanens mod Russerne staaende Hær, i den faste Overbeviisning, at, naar disse Tropper først engang vare i Syrien, vilde de ikke igjen forlade Landet.

Den 1. Mai ved Solens Opgang var jeg med Veloce for Akka. Det østerrigske Flag, grundet paa disse Volde, blev, som det var aftalt, i dette Øieblik heiset paa Konsulatet. Jeg gav den keiserlige Salut af en og tyve Kanonskud, hvilken Fæstningen besvarede ved at affyre alt sit Skyts. Paschaens Huustropper, henved 2000 Mand stode tillige paa Voldene, og krigersk Musik tonede ned til os. Alle Folk i Byen og Omegnen vare i Bevægelse.

Efterat Høitideligheden var forbi, takkede jeg Fæstningen med et lignende Antal Kanonskud, og den gav mig Hilsenen, Skud for Skud tilbage. Derpaa lod jeg lette, seilede langsomt op langs med Tyrus og Sidons Kyst, og gik til Cypern.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 12 10 06 12 017